

Sociale cohesie door interventies

Maaïke Kerstens
Universiteit Utrecht

Sociale cohesie door interventies

Onderzoek naar de onderbouwing en effectiviteit van het gevoerde beleid ten aanzien van het bevorderen van sociale cohesie en het tegengaan van spanningen in gemengde wijken in Amsterdam en Rotterdam.

Auteur: Maaïke Kerstens
Studentnummer: 3988325

Instelling: Universiteit Utrecht
Faculteit: Geowetenschappen
Opleiding: Stadsgeografie

Universiteit Utrecht

Begeleider Universiteit Utrecht: dr. Gideon Bolt
Begeleider Verwey-Jonker Instituut: drs. Ron van Wonderen

Plaats en inleverdatum: Utrecht, 2 december 2014

Voorwoord

Voor u ligt mijn afstudeeronderzoek van de opleiding Stadsgeografie. Mijn Master aan de Universiteit Utrecht is hiermee afgerond. Ik ben trots en blij dat ik op dit punt ben beland. Ik wil daarom graag een aantal mensen bedanken.

Ten eerste wil ik Gideon Bolt bedanken voor de begeleiding en de feedback op mijn stukken. Met de duidelijke en opbouwende feedback kon ik gericht aan de slag, waardoor mijn scriptie steeds weer beter werd. Ik heb daarom erg veel aan de begeleiding gehad. Ook Ron van Wonderen heeft mij gesteund en op alle mogelijk manieren geholpen om tot een goed resultaat te komen. Ik heb veel van mijn stageperiode bij het Verwey-Jonker Instituut geleerd en wil Ron hartelijk danken voor de feedback en tips.

Verder wil ik alle geïnterviewden bedanken voor hun tijd, energie en enthousiasme. Het was erg inspirerend om jullie te mogen interviewen. Dank voor jullie medewerking en steun.

Tot slot wil ik ook mijn familie en vrienden bedanken. Zij leefden altijd met mij mee en ik kon bij hen terecht voor steun en aanmoediging. Ik ben in het bijzonder dankbaar voor de hulp en steun van Annelieke en Arnold.

Inhoud

1	Inleiding.....	8
1.1	Aanleiding en relevantie.....	8
1.2	Onderzoeksvragen	8
1.3	Opbouw onderzoeksrapport.....	9
2	Theorie.....	10
2.1	Sociale cohesie	10
2.1.1	Sociale interacties.....	10
2.1.2	Informele sociale controle en sociale veiligheid	11
2.1.3	Verbondenheid met de buurt en buurtidentiteit.....	12
2.2	Verbanden tussen de dimensies.....	13
2.3	Beïnvloeding van sociale cohesie.....	13
2.3.1	Individuele kenmerken	13
2.3.2	Buurtkenmerken	16
2.4	Interventies gericht op ruimtelijke menging.....	19
2.4.1	Woningtoewijzing	19
2.4.2	Woningaanbod.....	20
2.4.3	Effectiviteit.....	21
2.5	Interventies gericht op sociale cohesie en leefbaarheid.....	23
2.5.1	De Haagse Ontmoeting.....	23
2.5.2	Buurtkamers	24
2.5.3	Brede scholen	24
2.5.4	Amsterdam met Hart en Ziel (AMHZ).....	25
2.5.5	Digitale trapveldjes.....	25
2.5.6	De wijk in Noord.....	25
2.5.7	Onze Buurt Aan Zet (OBAZ).....	26
2.5.8	Het Community Cohesion Programme.....	26
2.5.9	Living in Harmony	26
2.6	Algemene conclusies over interventies	27
3	Methoden.....	28
3.1	Onderzoeksvragen	28
3.2	Onderzoeksstrategie	28

3.3	Onderzoeksmethoden	28
3.4	Onderzoeksdoelgroep	29
3.5	Selectie interventies	29
3.6	Werven van respondenten	29
3.7	Interviews	29
3.8	Analyse van de interviews	30
4	Analyse beleid	312
4.1	Veranderingen in het beleid	32
4.2	Diversiteit in de bevolkingssamenstelling	32
4.2.1	Negatieve selectieve migratie	34
4.2.2	Sociaal-economische verschillen	35
4.2.3	Beïnvloeding bevolkingssamenstelling	35
4.3	Sociale cohesie	36
4.3.1	Sociale interacties	37
4.3.2	Informele sociale controle	38
4.3.3	Verbondenheid van bewoners aan hun buurt en buurtidentiteit	39
4.4	Leefbaarheid	40
4.5	Veiligheid	41
4.6	Conclusie	42
5	Beschrijvingen interventies	44
5.1	Amsterdam	44
5.1.1	Beterburen	44
5.1.2	Croqquer	47
5.1.3	Dag van de Dialoog	49
5.1.4	PortiekPortiers	51
5.1.5	Treiteraankpak	54
5.2	Rotterdam	59
5.2.1	Buurt Bestuurt	59
5.2.2	Freehouse	63
5.2.3	JOLO	66
5.2.4	Thuis Op Straat (TOS)	71
5.2.5	Vakmanstad	75
5.2.6	De Zuiderling	80

6	Analyse interviews	83
6.1	Beleid.....	84
6.1.1	Escalaties als aanleidingen voor de ontwikkeling van beleid.....	84
6.1.2	Beleidsveranderingen in de afgelopen jaren.....	85
6.2	Interventies	89
6.2.1	Effectiviteit.....	89
6.3	Conclusie	93
7	Conclusies en aanbevelingen.....	95
7.1	Bevindingen.....	96
7.1.1	Beleid.....	96
7.1.2	Leefbaarheid	96
7.1.3	Participatie.....	97
7.1.4	Netwerken	98
7.1.5	Talentontwikkeling.....	98
7.1.6	Voorzieningen	99
7.1.7	Succesfactoren van interventies	99
7.1.8	Risicofactoren van interventies	100
7.2	Aanbevelingen.....	100
7.2.1	Onderzoek	100
7.2.2	Beleid en interventies	100
	Literatuurlijst	102
	Bijlage I: Respondentenlijst	114

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en relevantie

De maat was vol. In 2013 werd een gezin in Amsterdam-Noord uit huis gezet, omdat het jarenlang voor overlast in de vorm van intimidatie en geweld in de buurt zorgde. Buurtbewoners voelden zich onveilig en geïntimideerd. Inspanningen om de familie die overlast bezorgde aan te pakken bleken geen effect te hebben. Daarop besloot de gemeente dat de familie haar woning moest verlaten. Het gezin kreeg een containerwoning toegewezen aan de rand van de stad (Parool.nl, 2013; Volkskrant.nl, 2013).

Het bovenstaande is een extreem voorbeeld van het gevolg van spanningen in buurten. Spanningen kunnen leiden tot contactvermijding en conflicten met andere buurtbewoners (Broekhuizen & Van Wonderen, 2012). De gemeente Amsterdam heeft ingegrepen door de familie uit huis te plaatsen om conflicten te vermijden en de escalatie van conflicten te voorkomen.

Wanneer buurtbewoners hun buurt als gezellig en saamhorig ervaren, is de kans dat er spanningen ontstaan kleiner. Eén van de manieren waarop een gevoel van saamhorigheid kan worden gecreëerd, is het bevorderen van contact tussen buurtbewoners (Broekhuizen & Van Wonderen, 2012). Contact is dus van belang voor het functioneren van een buurt. Er bestaan daarom verschillende initiatieven die tot doel hebben bevolkingsgroepen bij elkaar te brengen (Gijsberts & Dagevos, 2007).

Er bestaat een tweedeling in het beleid dat wordt toegepast om sociale cohesie te verhogen. Er is sprake van fysiek beleid en sociaal beleid. Herstructurering is een voorbeeld van fysiek beleid dat in Nederland wordt toegepast. Herstructurering van de woningvoorraad in buurten is vaak gericht op het creëren van sociaal economisch sterkere en etnisch gemengde buurten (Veldboer e.a., 2002; Van Kempen & Bolt, 2009; Bolt e.a., 2011; Gijsberts & Dagevos, 2007). Indirect heeft herstructurering de totstandkoming van contact tussen mensen met verschillende etnische en sociaal-economische achtergronden tot doel (Gijsberts & Dagevos, 2007). Ander onderzoek wijst echter uit dat in buurten met een gemengde bevolkingssamenstelling meer sprake is van verhoogd wantrouwen, spanningen en contactvermijding tussen bewoners (Van Wonderen & Cohen, 2013). Ook uit onderzoek van Vervoort (2011) blijkt dat het mengen van huishoudens met een verschillende sociaal-economische status niet direct resulteert in meer contact tussen bewoners. Toch zijn er in de (inter)nationale literatuur ook positieve geluiden te horen over het mengen van verschillende bevolkingsgroepen. Diversiteit kan tolerantie verhogen, doordat mensen door onderling contact vertrouwd raken met elkaar (Marshall & Stolle, 2004; Wessel, 2009).

Over het bereiken van sociale harmonie door middel van beleid en de effectiviteit van toegepaste interventies, is tot nu toe niet veel bekend. Vanuit het Verwey-Jonker Instituut rijst daarom de vraag welke discrepantie er bestaat tussen de (inter)nationale literatuur en het beleid dat er wordt toegepast met als doel de harmonie in buurten te verbeteren en waarborgen. Dit onderzoek zal verduidelijken welke verschillen en overeenkomsten in de (inter)nationale literatuur te vinden zijn met betrekking tot contact tussen verschillende bevolkingsgroepen en hoe de wetenschappelijke literatuur zich verhoudt tot het beleid dat in Amsterdam en Rotterdam wordt toegepast.

1.2 Onderzoeksvragen

De onderzoeksvragen die centraal staan in deze scriptie, zijn:

Centrale vraag: Wat is de onderbouwing en effectiviteit van het gevoerde beleid ten aanzien van het bevorderen van sociale cohesie en het tegengaan van spanningen in gemengde wijken in Amsterdam en Rotterdam?

Deelvragen:

1. Wat is er in de (inter)nationale literatuur bekend over het effect van een gemengde bevolkingssamenstelling op sociale cohesie en sociale spanningen in de buurt?
2. Wat is er in de (inter)nationale literatuur bekend over de effectiviteit van beleid dat is gericht op het stimuleren van sociale cohesie in gemengde wijken?
3. Welk beleid is er in Amsterdam en Rotterdam gericht op sociale cohesie in gemengde wijken?
4. Wat is de effectiviteit van het toegepaste beleid in Amsterdam en Rotterdam?

1.3 Opbouw onderzoeksrapport

Hoofdstuk 2 bevat de relevante theorie voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen. In hoofdstuk 3 worden de onderzoeksmethoden uiteengezet, waarin de methode voor het verkrijgen van data en de methode voor de analyse van de data wordt beschreven. Hoofdstuk 4 bevat de analyse van het beleid van Amsterdam en Rotterdam. Hoofdstuk 5 en 6 vormen samen de analyse van de interviews. In hoofdstuk 5 zijn de interventies beschreven, met achtergrondinformatie over de interventies. Hoofdstuk 6 bevat de feitelijke analyse van de interviews met gemeenteambtenaren en vertegenwoordigers van interventies in Amsterdam en Rotterdam. In hoofdstuk 7 zijn de bevindingen en conclusies opgenomen en zijn aanbevelingen voor toekomstig onderzoek en beleid gedaan.

2 Theorie

In wijken met een sterke etnische concentratie komen meer en grotere maatschappelijke problemen voor, zoals sociale isolatie, verloedering van het leefklimaat, criminaliteit en interetnische spanningen (Uunk & Martinez, 2002). Segregatie van mensen met lage inkomens en segregatie van allochtonen wordt gezien als een bedreiging voor maatschappelijke integratie (Bolt & Torrance, 2005). Ook bestaat het idee dat kansarme buurtbewoners sociaal-economisch gezien beter in een gemengde buurt kunnen wonen dan in een homogene, kansarme buurt (Kleinhans e.a., 2000). Een meer gemengde bevolkingssamenstelling in een buurt zou bovendien sociale samenhang versterken (Arthurson, 2012; Graham e.a., 2009).

2.1 Sociale cohesie

Het begrip sociale cohesie is complex en kan gezien worden vanuit verschillende invalshoeken (Albert, 1953; Gross & Martin, 1952; Levine & Moreland, 1990; Lott & Lott, 1965). Sociale cohesie wordt omschreven als ‘lijm’ die een sociaal systeem bijeenhoudt (Dekker & Bolt, 2005; Maloutas & Malouta, 2004). Het sociale systeem kan uit familieleden, een organisatie, een woonwijk of buurt, of uit een samenleving als geheel bestaan (Dekker & Bolt, 2005). Sociale cohesie draagt bij aan de tevredenheid van mensen en aan de leefbaarheid van de buurt (De Kam & Needham, 2003; Friedkin, 2004), het vormt de samenhang in het sociale systeem. De verschillende onderdelen van de samenleving dragen bij aan het collectieve project en het welzijn van de samenleving. Storend gedrag en conflicten tussen verschillende groepen in de buurt zijn minder aanwezig in buurten waar een hoge mate van sociale cohesie bestaat (Kearns & Forrest, 2000). Ordelijke buurten zijn schoon, heel en veilig en mensen die in ordelijke buurten wonen gaan op een respectvolle manier met elkaar om (Kleinhans & Bolt, 2010).

Sociale cohesie kan op verschillende schaalniveaus plaatsvinden. Forrest & Kearns (2001) noemen de nationale en interstedelijke schaal, de stad of stadsregio en de buurt als verschillende ruimtelijke schaalniveaus waar sociale cohesie kan voorkomen. Ook het woonblok kan als een schaalniveau van sociale cohesie worden gezien (Tasan-Kok e.a., 2013). Sociale cohesie is een proces dat van onderaf wordt opgebouwd, waarbij de buurt de basis vormt voor sociale cohesie op hogere schaalniveaus (Forrest & Kearns, 2001). Omdat de buurt de basis vormt voor het bereiken van een goed functionerende samenleving, is het belangrijk dat buurtbewoners goed met elkaar kunnen omgaan.

Er zijn door diverse auteurs dimensies genoemd waaruit sociale cohesie bestaat (Bolt & Torrance, 2005; De Kam & Needham, 2003; Dekker & Bolt, 2005; Kearns & Forrest, 2000). In deze scriptie worden de volgende dimensies toegepast:

1. Sociale interacties
2. Informele sociale controle en sociale veiligheid
3. Verbondenheid met de buurt en buurtidentiteit

De dimensies worden eerst apart van elkaar uiteengezet. Vervolgens worden de onderlinge verbanden en verschillen tussen de dimensies besproken.

2.1.1 Sociale interacties

Door sociale interacties tussen individuen wordt de basis gevormd voor sociale netwerken (Peters e.a., 2010; Potapchuk e.a., 1997). Door sociale interacties ontstaat vertrouwen tussen individuen, wat uiteindelijk tot ‘gegeneraliseerd vertrouwen’ kan leiden (Marshall & Stolle, 2004). Gegeneraliseerd vertrouwen houdt in dat er vertrouwen ontstaat in een gehele bevolkingsgroep. Het vertrouwen in één

persoon wordt dus gegeneraliseerd, waardoor er vertrouwen in de bevolkingsgroep waar die persoon deel van uitmaakt ontstaat.

Volgens Putnam (2000) zijn er verschillende soorten contacten en netwerken. Er kunnen verbindende contacten (*bonding*) ontstaan, waarmee contacten binnen de eigen etnische groep worden bedoeld. Homogene groepen en specifieke identiteiten worden door verbindende netwerken versterkt. Overbruggende contacten (*bridging*) zijn contacten buiten de eigen etnische groep. Er is in het geval van *bridging* sprake van groepsoverstijgende sociale contacten en netwerken (Putnam, 2000). Overbruggende netwerken zijn meestal heterogeen (Agnitsch e.a., 2009). Voorbeelden van *bonding* contacten zijn clubs, die gericht zijn op bepaalde etnische of religieuze groepen. Als voorbeeld van *bridging* worden bewegingen die opkomen voor burgerrechten genoemd. Verbindende contacten zijn belangrijk voor sociale en psychologische steun voor minder succesvolle groepsleden. Overbruggende netwerken zijn belangrijk voor extern vermogen en voor het verspreiden van informatie (Putnam, 2000). Het verspreiden van informatie kan bijvoorbeeld leiden tot het vinden van een baan. Het is aannemelijker dat iemand met wie je een minder sterke band hebt, in andere kringen verkeert en daardoor een verbinding vormt met een ander netwerk. Die overbruggende, zwakke, contacten, kunnen dus erg belangrijk zijn voor het vinden van een baan en het bereiken van meer informatie (Granovetter, 1973). Bij het aangaan van zogenaamde zwakke relaties, bijvoorbeeld het contact tussen bureaus en kennissen, spelen religie, afkomst en opleidingsniveau een kleinere rol dan bij sterke bindingen, zoals partnerrelaties (Briggs, 2007).

Naast verbindende en overbruggende contacten, kan door sociale interacties ook publieke familiariteit ontstaan. Doordat mensen elkaar tegenkomen en eventueel kort een praatje met elkaar maken, herkennen zij elkaar in de openbare ruimte en weten zij wat ze van elkaar kunnen verwachten. De individuen maken geen deel uit van elkaars netwerk en blijven dus vreemden voor elkaar. Juist deze korte, soms herhaalde interacties tussen individuen, verhogen het onderling vertrouwen bij buurtbewoners. Publieke familiariteit is dus de bekendheid met andere personen in de buurt en het onderlinge vertrouwen dat daaruit voortkomt, zonder dat deze personen deel uitmaken van het sociale netwerk (Blokland, 2009).

2.1.2 Informele sociale controle en sociale veiligheid

Informele sociale controle kan zijn: het aanspreken van een kind op ongewenst gedrag (Broekhuizen & Van Wonderen, 2012). Om anderen aan te spreken op ongewenst gedrag, is de aanwezigheid van actieve bewonersgroepen en professionals in de buurt van belang. Deze mensen kunnen ondersteuning bieden, waardoor bewoners sterker in hun schoenen staan. Daarnaast is de bereidheid om sociale controle uit te voeren afhankelijk van de individuele motivatie en de aard van de overlast (Lub, 2013).

Wanneer een buurt als sociaal onveilig wordt ervaren en mensen zich dus niet veilig voelen in de openbare ruimte, zijn mensen minder snel geneigd om anderen aan te spreken op ongewenst gedrag. Andersom geldt dat wanneer mensen niet bereid zijn of zich niet in staat voelen om een ander aan te spreken op ongewenst gedrag, het gevoel van veiligheid afneemt. De aspecten beïnvloeden elkaar en werken dus twee kanten op (Broekhuizen & Van Wonderen, 2012).

Vervuiling en verloedering van de directe leefomgeving geeft mensen het gevoel dat er geen gedeelde verwachtingen bestaan. Het signaal dat vervuiling en verloedering geeft is dus negatief voor het ontstaan van sociale cohesie. Andersom kunnen buurten die goed worden onderhouden en waarvan de openbare ruimte intensief wordt beheerd een positieve uitwerking hebben op het vertrouwen van mensen in de buurt (Blokland, 2009).

Sociale cohesie heeft niet een veilige leefomgeving tot gevolg, maar dit verband treedt andersom op. Sociale cohesie zou dus het gevolg van een veilige leefomgeving zijn (Lub, 2013). Het kan dus beide kanten op werken; verloedering geeft een gevoel van onveiligheid, en een gevoel van onveiligheid kan leiden tot het niet durven aanspreken van mensen op ongewenst gedrag, waardoor mensen bijvoorbeeld niet worden aangesproken wanneer zij afval op straat gooien.

2.1.3 Verbondenheid met de buurt en buurtidentiteit

De mate waarin mensen zich verbonden voelen met de fysieke omgeving en andere mensen of organisaties in de buurt, is een belangrijke dimensie van sociale cohesie. Wanneer mensen zich verbonden voelen, is de sociale cohesie hoger (De Kam & Needham, 2003; Friedkin, 2004). Een gevoel van verbondenheid kan ontstaan door het hebben van veel contacten met buurtbewoners (Bolt & van Kempen, 2008). Ook een gezamenlijke identiteit en een sterke binding met de buurt en buurtbewoners versterkt het gevoel van verbondenheid (Forrest & Kearns, 2001; Van Kempen & Bolt, 2009). De mate waarin mensen gehecht zijn aan een plaats staat in verbinding met de mate van sociale cohesie. Een positief gevoel van verbondenheid met de buurt versterkt de sociale cohesie (Forrest & Kearns, 2001).

Verbondenheid met de buurt kan gezien worden als het gevoel van ergens bij horen. Wanneer een persoon zich niet verbonden voelt, heeft die persoon niet het gevoel dat hij of zij ergens bij hoort. Op die manier komt een gebrek aan sociale cohesie tot uiting. Verbondenheid kan toenemen wanneer opvattingen van mensen homogeen zijn (Felling, 2004). Deze homogeniteit in opvattingen kan worden bereikt wanneer mensen dezelfde waarden en normen hebben. Waarden en normen komen tot uiting door bepaalde manieren van doen, denken en voelen. Wanneer mensen dezelfde ideeën hebben over hoe men zich in bepaalde situaties zou moeten gedragen, hebben zij dus dezelfde waarden en normen (Zijderveld, 1988, p. 44). Het gevoel van thuishoren is sterk als de identiteit van de plaats overeen komt met de identiteit van een persoon. Daarom kan dit gevoel van verbondenheid met de buurt toenemen door de identiteit van een buurt of gebied tot uiting te brengen in de inrichting van een gebied en het type straatmeubilair (Forrest & Kearns, 2001).

Buurtbinding is een begrip dat zowel het actieve ruimtegebruik als de beleving van de ruimte omvat. Met het actieve ruimtegebruik worden economische en functionele binding en deels sociale binding bedoeld. De beleving van de ruimte wordt gevat in de dimensies sociale binding en culturele en politieke binding. De economische en functionele binding omvat de praktische factoren, dus het functionele gebruik van een buurt. Het woningaanbod, afstand tot en beschikbaarheid van voorzieningen spelen hierin een rol (Lupi e.a., 2007). Mensen die afhankelijk zijn van de voorzieningen in de nabije omgeving (functionele afhankelijkheid) zullen eerder een emotionele binding voelen met de omgeving (Vaske & Kobrin, 2001). Met de sociale binding wordt de mate waarin mensen sociale contacten hebben met de burens bedoeld. Hierin bestaan verschillende gradaties, van geen contact, groeten tot vriendschappen. De culturele binding kan worden uiteengezet in identificatie (esthetiek) en distinctie (emotie). De esthetische waarde is het uiterlijk van een buurt, de fysieke kwaliteit. Het emotionele component is identificatie met de buurt, trots en vertrouwdheid (Lupi e.a., 2007). Een plaats op zichzelf kan van waarde en betekenis zijn voor personen, omdat mensen zich met plaatsen kunnen identificeren (Uzzell e.a., 2002; Williams & Roggenbuck, 1989). De emotionele binding hangt ook met het imago van een buurt of wijk samen. Politieke binding komt voort uit de mate waarin personen hun betrokkenheid uiten in de vorm van belangenverenigingen, acties voor de buurt en ook stemmen bij lokale verkiezingen. Vaak komt politieke binding naar voren wanneer er problemen of grote veranderingen plaatsvinden of dreigen in een buurt (Lupi e.a., 2007).

2.2 Verbanden tussen de dimensies

De dimensie ‘sociale interacties’ hangt samen met ‘informele sociale controle en sociale veiligheid’, omdat er door interacties tussen mensen vertrouwen en daardoor publieke familiariteit ontstaat (Kleinhans & Bolt, 2010). Publieke familiariteit kan toenemen doordat mensen elkaar met regelmaat tegenkomen en een praatje met elkaar maken. Een voorwaarde voor het ontwikkelen van publieke familiariteit is het intensief gebruiken van, en verblijven in, de openbare ruimte. Interacties tussen buurtbewoners vinden plaats in de openbare ruimte. Mensen herkennen elkaar op straat en kunnen daardoor inschatten wat zij van andere buurtbewoners kunnen verwachten (Blokland, 2009; Blokland & Nast, 2014). De stap om sociale controle uit te voeren is daardoor minder groot, dan wanneer er geen sprake is van publieke familiariteit (Blokland, 2009; Kleinhans & Bolt, 2010).

Volgens Dekker & Bolt (2005) zijn de dimensies ‘sociale interacties’ en ‘tolerantie van afwijkend gedrag’ (wat samenhangt met informele sociale controle en sociale veiligheid) relatief onafhankelijk van elkaar. Tolerantie van afwijkend gedrag heeft te maken met informele sociale controle, omdat informele sociale controle wordt uitgeoefend wanneer afwijkend gedrag niet wordt getolereerd. De dimensies beïnvloeden elkaar niet. Ook sterke banden en een praatje maken met burens heeft geen invloed op de mate waarin afwijkend gedrag wordt getolereerd. Deze onderzoeksresultaten wijken af van andere onderzoeksresultaten: Dekker & Bolt (2005) geven aan dat dit te maken zou kunnen hebben met de buurtkenmerken van hun onderzoek. De buurten waar in Duitsland en de Verenigde Staten onderzoek is uitgevoerd verschillen van de buurten die in Nederland aan onderzoek zijn onderworpen. De vergelijking tussen de onderzoeksresultaten is daardoor lastig te interpreteren (Dekker & Bolt, 2005).

Daarnaast zorgt interactie tussen buurtbewoners ervoor dat mensen zich meer thuis voelen in hun buurt (Blokland, 2009; Bolt & Torrance, 2005; Broekhuizen & Van Wonderen, 2012). Het hebben van een sociaal netwerk versterkt het gevoel van ‘erbij horen’ (Bergeijk e.a., 2008). De dimensies ‘sociale interacties’ en ‘verbondenheid met de buurt en buurtidentiteit’ staan op deze manier met elkaar in verbinding.

2.3 Beïnvloeding van sociale cohesie

Er zijn verschillende aspecten die invloed uitoefenen op sociale cohesie. In de volgende paragrafen worden eerst de individuele kenmerken besproken. Daarna wordt ingegaan op buurtkenmerken.

2.3.1 Individuele kenmerken

Individuele kenmerken hebben invloed op sociale cohesie. De kenmerken kunnen ingedeeld worden in een aantal categorieën, namelijk sociaal-economisch, sociaal-demografisch en gerelateerd aan de woning. De kenmerken worden in deze volgorde besproken.

2.3.1.1 Opleidingsniveau

Het opleidingsniveau van een individu is een sociaal-economisch kenmerk. In de literatuur zijn verschillende relaties gevonden van sociaal-economische kenmerken en invloed op sociale cohesie. Eén van de verbanden is dat een hoger opgeleid persoon (een persoon met een hbo- of universitair diploma) minder sociale netwerken in de buurt heeft. Daarnaast staat een hoog opgeleid persoon minder tolerant tegenover ongewenst gedrag. Dit hangt samen met de dimensie ‘informele controle en sociale veiligheid’ van sociale cohesie. Hoogopgeleiden zijn in veel gevallen breder georiënteerd in hun activiteiten en netwerk dan laagopgeleiden (Dekker & Bolt, 2005). Ook de geografische reikwijdte van het netwerk van een individu hangt samen met het opleidingsniveau (Fischer, 1982).

Hoe hoger het opleidingsniveau, des te groter het netwerk dat iemand heeft. Een verklaring daarvoor is dat school de ideale plek is om mensen te ontmoeten van dezelfde leeftijd en met eenzelfde achtergrond en interesses. Ook worden veel sociale vaardigheden op school geleerd, zoals empathie, punctualiteit en het zoeken van oplossingen voor problemen. Hoger opgeleiden zijn daardoor in staat om hun sociale vaardigheden in te zetten om contact te maken met vreemden. Zij zijn bijvoorbeeld zelfverzekerder, waardoor zij sneller contact durven te maken met anderen. Het opleidingsniveau bepaalt daardoor sterk de grootte en de structuur van het netwerk van een individu (Fischer, 1982).

Onder hoger opgeleiden komt het minder vaak voor dat er goede vrienden of familieleden in dezelfde buurt wonen dan onder lager opgeleiden. Voor het contact met directe burens bestaan geen verschillen tussen hoog- en laagopgeleiden (Dekker & Bolt, 2005). Het opleidingsniveau heeft niet veel invloed op de mate waarin mensen deelnemen aan sociale activiteiten met hun burens (Guest & Wierzbicki, 1999).

2.3.1.2 Dagelijkse bezigheid

Het hebben van een dagelijkse bezigheid in de vorm van een baan of studie, beïnvloedt de mate van sociale cohesie. Het sociale netwerk van mensen met een baan bevindt zich minder in de woonomgeving dan het sociale netwerk van werklozen, invaliden en gepensioneerden (Dekker & Bolt, 2005). Daarnaast leidt het hebben van een dagelijkse bezigheid in de vorm van een baan of studie tot minder tolerantie van ongewenst gedrag en meer gevoel van binding met de buurt (Dekker & Bolt, 2005). Omdat werklozen, invaliden en gepensioneerden niet genoodzaakt of in staat zijn om regelmatig de buurt te verlaten, vanwege bijvoorbeeld gebrek aan inkomen of openbaar vervoer, focussen zij zich meer op de buurt voor sociaal contact (Völker e.a., 2007).

Mensen die veel thuis zijn, bijvoorbeeld werklozen, hebben meer lokale banden dan mensen die werken of een opleiding volgen (Guest & Wierzbicki, 1999). Dat mensen veel thuis zijn, is echter geen garantie voor het hebben van een positieve binding met de buurt (Atkinson & Kintrea, 2000; Brodsky e.a., 1999).

Hondenbezitters moeten meerdere malen per dag naar buiten om hun hond uit te laten, waardoor er een grote kans bestaat dat zij buurtbewoners tegenkomen. Doordat de buurtgenoten elkaar vaker zien en herkennen, kan publieke familiariteit ontwikkeld worden. Dagelijkse routines, zoals het uitlaten van een hond, kunnen dus bijdragen aan sociale cohesie (Blokland & Nast, 2014). Deze dagelijkse routines kunnen ook het hebben van een kantoorbaan zijn, waardoor de tijden dat mensen vrij zijn overeenkomstig zijn. Wanneer de ritmes en routines van mensen overeenkomen, is de kans om elkaar tegen te komen groter (Blokland & Nast, 2014; Völker e.a., 2007).

2.3.1.3 Inkomen

Een derde sociaal-economisch kenmerk van een individu is de hoogte van het inkomen. Het inkomen van een individu houdt verband met sociale cohesie, doordat het inkomen invloed heeft op sociale netwerken, de mate waarin waarde wordt gehecht aan gedeelde waarden en normen en de mate waarin iemand zich met de buurt verbonden voelt. Hoe hoger het inkomen, hoe minder sociale netwerken in de buurt, hoe minder tolerantie en hoe meer verbondenheid met de buurt (Dekker & Bolt, 2005). Deze ruimtelijk-emotionele binding hangt samen met de verwachting dat mensen met een hoge sociaal-economische positie meer verantwoordelijkheidsgevoel voor de directe leefomgeving zouden hebben (Kleinhans e.a., 2000). Het verantwoordelijkheidsgevoel kan leiden tot verbetering van de openbare ruimte, hetgeen tot een gevoel van verbondenheid met de buurt leidt (Blokland, 2009).

Het inkomen heeft invloed op de manier van leven van personen en de mogelijkheden voor deelname aan activiteiten op grotere afstanden, omdat mensen met een hoger inkomen meer geld kunnen

besteden aan vervoer, bijvoorbeeld het bezit van een auto en de brandstof die daarvoor nodig is (Guest & Wierzbicki, 1999). Mensen met meer geld hebben meer mogelijkheden om te reizen en kunnen daardoor grotere afstanden bereizen, waardoor hun activiteiten en netwerk in een groter geografisch gebied kunnen plaatsvinden. Lager opgeleiden zijn dus vaker aangewezen op de directe omgeving van hun woning voor hun netwerk en activiteiten (Atkinson & Kintrea, 2000).

2.3.1.4 Leeftijd en huishoudenssamenstelling

Naast sociaal-economische kenmerken, kunnen ook sociaal-demografische kenmerken invloed hebben op sociale cohesie. De leeftijd van een persoon heeft invloed op sociale cohesie, omdat ouderen meer sociale netwerken in de buurt hebben en meer gehecht zijn aan de buurt. Onderzoek wijst uit dat ouderen minder tolerantie tonen ten aanzien van ongewenst gedrag dan jongeren. Studenten zijn minder aan de buurt gehecht, maar identificeren zich meestal met andere delen van de stad (Dekker & Bolt, 2005).

Mensen met kinderen ontmoeten andere buurtbewoners via activiteiten van hun kinderen. Scholen en sportclubs zijn hier voorbeelden van. Kinderen spelen en sporten met elkaar, waardoor de ouders kennismaken met andere ouders. Kinderen vormen dus een belangrijke verbindende factor (Atkinson & Kintrea, 2000). Ouders kunnen hun ervaringen delen, waardoor mensen geneigd zijn meer contact met elkaar te hebben dan elkaar alleen te groeten. Huishoudens met kinderen kennen daardoor meer burens en zijn meer betrokken bij sociale activiteiten dan huishoudens zonder kinderen (Karsten e.a., 2013).

Een ander belangrijk aspect van het hebben van kinderen is de gebondenheid aan de buurt. Huishoudens met kinderen zijn meer gericht op de buurt, omdat activiteiten van kinderen in de buurt plaatsvinden. Daardoor zijn ouders meer in de buurt aanwezig en worden sociale relaties op buurniveau ontwikkeld (Atkinson & Kintrea, 2000; Blokland, 2009; Dekker & Bolt, 2005; Karsten e.a., 2013).

2.3.1.5 Woningbezit

Een individueel kenmerk dat gekoppeld is aan de woning, is woningeigendom. Huiseigenaren voelen zich meer verbonden met hun buurt en hebben meer sociale contacten met buurtgenoten in vergelijking met huurders (Dekker & Bolt, 2005; Kleinhans & Bolt, 2010). Daarnaast zijn huiseigenaren minder tolerant tegenover ongewenst gedrag in de buurt en participeren huiseigenaren vaker in hun buurt, omdat huiseigenaren er baat bij hebben dat de buurt leefbaar blijft en een goede reputatie heeft, want dit beïnvloedt de waarde van hun huis (Dekker, 2007). Het feit dat huiseigenaren meer sociale contacten hebben in de buurt, heeft te maken met het feit dat huiseigenaren geneigd zijn langer in een woning te wonen dan huurders. Daardoor hebben huiseigenaren meer tijd om een netwerk op te bouwen op het lokale niveau (Dekker & Bolt, 2005).

In een ander onderzoek komt echter naar voren dat huiseigenaren minder tijd doorbrengen in de buurt dan huurders, omdat huiseigenaren meer activiteiten buiten de buurt hebben, zoals werk en vrijetijdsbestedingen. Dit hangt samen met het feit dat huiseigenaren vaker een auto hebben en dus een grotere actieradius hebben. Hun sociale contacten kunnen dus makkelijker buiten de buurt plaatsvinden (Atkinson & Kintrea, 2000). Dit hangt samen met het inkomensniveau (zie paragraaf 2.3.1.3).

2.3.1.6 Participatie

Participatie wordt omschreven als het deelnemen van mensen aan sociale- en buurtactiviteiten. Participatie kan plaatsvinden wanneer er lokale activiteiten worden georganiseerd en wanneer deze activiteiten door veel mensen worden bezocht. De lokale overheid kan participatie verhogen, door

activiteiten op lokaal niveau te organiseren en activiteiten en organisaties te ondersteunen (Forrest & Kearns, 2001).

Participeren in buurtactiviteiten versterkt het gevoel van thuishoren en de sociale netwerken in de wijk. Wanneer een persoon zich thuis voelt in een buurt, zal deze persoon eerder geneigd zijn deel te nemen aan activiteiten in de buurt (Bergeijk e.a., 2008). Andersom geldt dat bewoners die een sociaal netwerk in de buurt hebben, zich verbonden voelen met hun buurt en zich identificeren met hun buurt, meer participeren. Het gaat dus om de mentaliteit van de bewoners (Dekker, 2007). Gedeelde waarden en normen versterken de mate waarin bewoners deelnemen aan activiteiten in hun buurt (Forrest & Kearns, 2001). Dit hangt samen met het feit dat bewoners die ongewenst gedrag afkeuren vaker deelnemen aan buurtactiviteiten (Dekker, 2007).

2.3.2 Buurtkenmerken

2.3.2.1 Etnische bevolkingssamenstelling

Vertrouwensbanden tussen mensen met verschillende etniciteiten kunnen uit sociale contacten ontstaan (Marshall & Stolle, 2004). Contact is dus de basis en ontstaat op verschillende manieren. Het belangrijkste voor het ontstaan van contact is de gelegenheid tot contact. Om contact te maken, moeten er mensen in de omgeving zijn. Op die manier ontstaan contacten tussen buurtbewoners (Gijsberts & Dagevos, 2005). Mensen hebben eerder contact met mensen die in geografische zin dichtbij hen zijn, dan met mensen die verder weg wonen (McPherson e.a., 2001). Dit wordt de nabijheidhypothese genoemd. Er wordt verwacht dat niet-westerse migranten in mindere mate contact hebben met autochtonen wanneer zij in een etnische concentratiebuurt wonen, omdat de ontmoetingskansen tussen allochtonen en autochtonen in dat geval klein zijn (Gijsberts e.a., 2010). Andersom wordt van een buurt met een diverse bevolkingssamenstelling verwacht dat het contact tussen mensen uit verschillende bevolkingsgroepen zal toenemen (Bolt & van Kempen, 2008). In etnisch heterogene buurten in Nederland is de tolerantie ten opzichte van burens van een andere afkomst hoger dan in homogeen samengestelde buurten (Tolsma e.a., 2009). Volgens Gijsberts et al. (2010) is er geen effect gevonden tussen etnische heterogeniteit en sociaal vertrouwen (Gijsberts e.a., 2010).

Volgens Putnam (2007) is er juist minder sprake van vertrouwen in burens in etnisch heterogene buurten. Etnische diversiteit doet dus afbreuk aan het vertrouwen in anderen en de mate waarin onderlinge contacten tussen buurtbewoners ontstaan. Dit geldt voor bewoners van alle etniciteiten. Het vertrouwen daalt hierdoor, mensen doen minder vaak mee met buurtactiviteiten en er zijn minder vriendschappen in de buurt. Mensen nemen dus een teruggetrokken houding aan. Putnam (2007) noemt dit ‘schildpadgedrag’: *“Diversity, at least in the short run, seems to bring out the turtle in all of us”* (Putnam, 2007, p. 151). Deze theorie wordt ook wel de ‘constrict theory’ genoemd (Putnam, 2007; Vervoort, 2011). De theorie wordt bevestigd door Lancee & Dronkers (2008), die concluderen dat etnische diversiteit een negatief effect kan hebben op het vertrouwen in de buurt, omdat de kwaliteit van het contact met burens vermindert wanneer er sprake is van etnische diversiteit in buurten en het hebben van burens met een andere etniciteit. Deze resultaten gelden zowel voor autochtonen als voor allochtonen (Lancee & Dronkers, 2008). Ook Bolt & Torrance (2005) geven aan dat een gedifferentieerde bevolkingssamenstelling niet direct leidt tot gemengd leven. Gezamenlijke interesses zijn belangrijker dan de samenstelling van de buurtbevolking (Bolt & Torrance, 2005). Individuele kenmerken zijn dus belangrijker dan buurtkenmerken (Gijsberts e.a., 2010).

Volgens de homogeniteitstheorie staan bij het maken van contact preferenties centraal. Mensen gaan het liefst om met mensen die op henzelf lijken (Kalmijn, 1998; McPherson e.a., 2001). Deze gelijkenissen kunnen bijvoorbeeld etniciteit en opleidingsniveau zijn (Gijsberts e.a., 2010; Kalmijn,

1998). De homogeniteitstheorie hangt samen met de schaal voor xenofobie. Xenofobie bevat de afkeer van de multiculturele samenleving, discriminatiegeneigdheid en een gevoelsmatige afkeer van allochtonen. Xenofobie komt in mindere mate voor onder hoger opgeleide dan laag opgeleide mensen en juist in sterkere mate onder mannen en jongeren (Dagevos e.a., 2003).

De kans op het ontstaan van sociale netwerken tussen mensen met verschillende etnische achtergronden, is dus op basis van de homogeniteitstheorie kleiner dan het ontstaan van sociale netwerken tussen mensen met dezelfde etniciteit. Briggs (2007) geeft daarbij aan dat er een verschil bestaat in de rol die de homogeniteitstheorie speelt voor de sterkte van de bindingen. Zie ook paragraaf 2.1.1. De mate waarin interetnische contacten bestaan is verder afhankelijk van een goede beheersing van het Nederlands, het zich thuis voelen en zich kunnen identificeren met Nederland (Gijsberts e.a., 2010).

Een gemeenschap en de waarden en normen die binnen die gemeenschap gelden, kunnen ook invloed uitoefenen op het individu en op de buurt. Deze invloed van de gemeenschap, die dus niet direct betrokken is bij het ontstaan van het contact, wordt ook wel de invloed van derden genoemd. Wanneer er vanuit de gemeenschap geen of gering vertrouwen bestaat in een andere gemeenschap, kunnen contacten worden tegengewerkt. De invloed van een gemeenschap en de geldende waarden en normen is groter indien er sprake is van een concentratie van een bepaalde bevolkingsgroep in een buurt (Gijsberts e.a., 2010, p. 62).

Een snelle verandering in de etnische samenstelling van een buurt, ofwel de ‘verkleuring’ van een buurt, remt de sociale contacten tussen bevolkingsgroepen. Niet alleen de samenstelling van een buurt heeft dus invloed op sociale cohesie, maar ook veranderingen in de samenstelling van een buurt. Een buurt moet dus niet te homogeen zijn en veranderingen van de etnische buurtsamenstelling kunnen een negatieve invloed hebben op sociale contacten tussen bewoners (Gijsberts e.a., 2010). De mate waarin mensen tevreden zijn met de bevolkingssamenstelling van de buurt, is van belang voor het gevoel van verbondenheid met de buurt (Bolt & Torrance, 2005). Zie ook paragraaf 2.1.3.

2.3.2.2 Inkomensniveau

De homogeniteit van het inkomensniveau in een buurt is van belang voor de mate van sociale cohesie, omdat in een buurt waar de inkomens niet ver uit elkaar liggen een hoge mate van sociale cohesie wordt verwacht (Völker e.a., 2007). In buurten met een groot aandeel sociale huurwoningen, komen vaker problemen voor. Hoewel het niet zo is dat alle huurders van huurwoningen in de sociale sector kansarm zijn, is het beter voor buurten wanneer maximaal 20 procent van de buurtbevolking uit kansarme huishoudens bestaat (Kearns & Mason, 2007). De invloed van buurtkarakteristieken op sociale cohesie is afhankelijk van het inkomens- en opleidingsniveau van inwoners van de buurt. In een buurt waar het gemiddelde inkomen hoog ligt, hebben bewoners meer contact met hun buren en is het vertrouwen in anderen groter dan in buurten met een lager gemiddeld inkomen (Tolsma e.a., 2009).

Een toename van het inkomensniveau in de buurt heeft een licht positief effect op de sociale contacten tussen buurtbewoners (Kleinhans & Bolt, 2010). Hierdoor kan de toename van het inkomensniveau in een buurt dus invloed hebben op de sociale cohesie in de buurt. Het gemiddelde inkomen van allochtonen ligt vaak lager dan het gemiddelde inkomen van autochtonen (Van Kempen & Bolt, 2000). Het mengen van verschillende bevolkingsgroepen in de buurt lijkt daardoor een mogelijkheid om te zorgen voor een toename van de sociale cohesie in de buurt.

Wanneer koopkracht wordt aangetrokken in de buurt, door wooncarrière mogelijk te maken en het woonmilieu aantrekkelijk te maken voor hogere inkomensgroepen van buiten de buurt, kan het draagvlak voor voorzieningen worden versterkt (Van Beckhoven & van Kempen, 2002).

In achterstandsbuurtten is vaak geen sprake van sociale samenhang (Andersson & Bråmås, 2004). Doordat er in achterstandswijken vaak een groot aandeel etnische minderheden woont, hebben de problemen in achterstandswijken een etnische dimensie. De problemen versterken elkaar en daardoor trekken kansrijkere bewoners weg uit de wijk. Daarvoor in de plaats komen vaak huishoudens in de wijk die minder keuzevrijheid hebben in woningen. Deze uitstroom van kansrijke en instroom van minder kansrijke mensen, wordt 'middle class leakage' genoemd (Gijsberts & Dagevos, 2007).

2.3.2.3 Voorzieningen

De aanwezigheid van voorzieningen in de buurt is belangrijk voor het ontstaan van sociale cohesie, omdat voorzieningen als ontmoetingsplekken kunnen dienen (Bergeijk e.a., 2008; Peters e.a., 2010). Ook openbare plekken zijn van belang voor het ontstaan van sociale cohesie (Völker e.a., 2007). De mate waarin mensen zich verbonden voelen met hun buurt en de hoeveelheid sociale contacten die buurtbewoners hebben, is voor een deel afhankelijk van het gebruik van voorzieningen (Karsten e.a., 2013).

Voorbeelden van voorzieningen die kunnen bijdragen aan de verbondenheid en sociale contacten in de buurt, zijn maatschappelijke voorzieningen, zoals brede scholen, bibliotheken en buurtcentra (Atkinson & Kintrea, 2000; Bergeijk e.a., 2008; Gijsberts & Dagevos, 2007; Karsten e.a., 2013). Schoolpleinen en speeltuinen zijn andere belangrijke ontmoetingsplekken voor ouders, waar zij elkaar spreken over hun overeenkomstige doelen, namelijk het opvoeden van hun kinderen (Karsten e.a., 2013). Ook winkelvoorzieningen kunnen een positief effect hebben op sociale cohesie. Er zijn wel gradaties aangegeven waarin buurtvoorzieningen als ontmoetingsplek voor sociale interactie kunnen dienen. Een buurtcentrum heeft bijvoorbeeld meer invloed dan een supermarkt (Bergeijk e.a., 2008), omdat in een buurtcentrum het maken van contact een doelstelling is, terwijl een supermarkt een praktisch doel heeft voor veel mensen. Een regulier bezoek aan de lokale supermarkt kan een bijdrage leveren aan de publieke familiariteit in een buurt (Blokland & Nast, 2014).

2.3.2.4 Buurtstabiliteit

De stabiliteit van een buurt heeft een positieve uitwerking op sociale cohesie, omdat de ontwikkeling van sociale netwerken gemakkelijker is in stabiele buurten (Kleinhans e.a., 2000). Het creëren van gemeenschap in een buurt wordt beïnvloed door de woonduur. Hoe langer iemand in een buurt woont, hoe groter de kans dat buren elkaar kennen en er een gemeenschapsgevoel bestaat (Völker e.a., 2007). Verhuisbewegingen hebben dus een negatieve invloed op sociale cohesie in de vorm van wederzijdse acceptatie en het gevoel van verbondenheid met de buurt (Kleinhans e.a., 2000). In veel achterstandsbuurtten in West-Europese steden is er sprake van een hoge verhuissnelheid (Gijsberts & Dagevos, 2007). Dit kan dus een bedreiging vormen voor de sociale cohesie in de buurt. Dit geldt vooral voor achterstandswijken, waar mensen met een hogere sociaal-economische status naar een andere buurt verhuizen zodra zij de kans krijgen (Andersson & Bråmås, 2004).

Verhuisbewegingen die binnen een buurt plaatsvinden, hebben een positief effect op de stabiliteit van een buurt, omdat de sociale structuur van een buurt niet wordt verstoord (Kleinhans e.a., 2000). De netwerken die bestaan onder buurtbewoners, kunnen blijven bestaan. Daarnaast is de afweging om in de buurt te investeren, en daarmee de intentie om in de buurt te blijven wonen, van belang voor het creëren van sociale cohesie (Bergeijk e.a., 2008). Huiseigenaren wonen vaak langer in een woning dan huurders, wat bijdraagt aan de buurtstabiliteit (Dekker & Bolt, 2005). Zie ook paragraaf 2.3.1.5.

2.3.2.5 Fysieke omgeving

Fysiek verval verslechtert de leefbaarheid in een buurt (Blokland, 2009; Van Bergeijk e.a., 2008). Een buurt die schoon, heel en veilig is, wordt gezien als een buurt die ordelijk is (Kleinhans & Bolt, 2010; Van Gent, 2009). Het schoonhouden van de buurt beïnvloedt de kwaliteit van de woonomgeving. De kwaliteit van de woonomgeving is van belang voor het woongenot van bewoners (Van Bergeijk e.a., 2008). Door een buurt te beheren en schoon te houden, wordt de sociale kwaliteit van een buurt verbeterd. Dit geeft een signaal af aan mensen, waardoor zij anderen positiever inschatten en hogere verwachtingen van anderen in die buurt hebben (Blokland, 2009). Het schoonhouden van een buurt kan dus bijdragen aan de sociale cohesie (Broekhuizen & Van Wonderen, 2012).

Het belang van het schoonhouden van de buurt hangt samen met de *broken windows* theorie. Die theorie stelt dat een omgeving die fysiek niet ordelijk oogt vandalisme en ongewenst gedrag uitlokt. Een gebroken ruit die niet gerepareerd wordt is een signaal dat het niemand iets kan schelen. Daardoor wordt ongewenst gedrag en vandalisme uitgelokt, bijvoorbeeld het inslaan van meer ruiten. Mensen passen hun gedrag aan naar de heersende omstandigheden, zowel fysiek als sociaal. Graffiti, kapotte ruiten en overlast gevende mensen op straat geven mensen een onveilig gevoel. Een ordelijke omgeving is dus van belang voor het veiligheidsgevoel van mensen in een buurt (Wilson & Kelling, 1982).

De inrichting van een buurt heeft ook invloed op sociale interacties. Gescheiden zones voor wonen, winkelen en werken maken sociale interacties moeilijker dan wanneer een buurt gemengde functies heeft. Daarnaast zijn buurten die gericht zijn op voetgangers beter voor de mate van sociale contacten dan buurten die gericht zijn op autogebruik. Als mensen makkelijk lopend een boodschap kunnen doen in hun nabije woonomgeving, is de kans dat zij anderen ontmoeten groter dan wanneer mensen zich met de auto verplaatsen (Atkinson & Kintrea, 2000).

2.4 Interventies gericht op ruimtelijke menging

In veel gevallen is herstructurering van de woningvoorraad gericht op het creëren van sociaal-economisch sterkere en etnisch gemengde buurten (Bolt e.a., 2011; Gijsberts & Dagevos, 2007; Van Kempen & Bolt, 2009; Veldboer e.a., 2002). Veel gemeenten stellen dat een gemengde bevolkingssamenstelling een voorwaarde is voor een goed leefmilieu. In welke mate de bevolkingssamenstelling gemengd moet zijn, is echter niet duidelijk gemaakt (Kleinhans e.a., 2000). Over de mate waarin gemengd zou moeten worden, bestaat dan ook discussie.

In de volgende paragrafen worden interventies in Nederland en het buitenland besproken. In beide paragrafen wordt onderscheid gemaakt in interventies die te maken hebben met woningtoewijzing en woningaanbod. Daarna volgt een paragraaf met de uiteenzetting over de effectiviteit van de interventies.

2.4.1 Woningtoewijzing

Etnische concentratie wordt door veel Nederlanders gezien als iets negatiefs, omdat gesegregeerde wijken als indicatie voor falende integratie worden beschouwd. Voor veel gesegregeerde wijken geldt ook dat dit achterstandswijken zijn, waar problemen spelen op het gebied van criminaliteit en leefbaarheid (Wittebrood, 2000). Als oplossing van het probleem is onder andere een poging gedaan om de toegang van etnische minderheden tot bepaalde woningen en buurten in te perken (Gijsberts & Dagevos, 2007). Er zijn in het verleden inkomensgrenzen gehanteerd, waardoor het voor mensen met een laag inkomen niet mogelijk was om bepaalde woningen te huren. Ook in de afgelopen jaren zijn inkomensgrenzen gehanteerd. In 2005 is bijvoorbeeld de Rotterdamwet (Wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek) (Platform 31, zonder datum) ingevoerd, waarin is bepaald dat in een

aantal wijken en straten inkomensgrenzen worden gehanteerd. In 2013 is de Rotterdamwet geëvalueerd en naar aanleiding daarvan is er door de minister een voorstel gedaan voor het uitbreiden van de Wet. Het wetsvoorstel is gericht op de aanpak van leefbaarheidsproblemen door gemeenten. Voor gemeenten moet het mogelijk worden om woningzoekenden met een criminele achtergrond, of personen die overlastgevend gedrag vertonen, te weren uit wijken die op zichzelf al kwetsbaar zijn. Ook het opdelen van bestaande woningen zou door middel van de nieuwe Wet kunnen worden voorkomen, zodat ongewenste woningvorming niet langer mogelijk is (Raad van State, 2013). Ongewenste woningvorming is het splitsen van een woning in kleinere wooneenheden, zoals studio's en kamers. Dit is in sommige buurten en wijken niet wenselijk, bijvoorbeeld als er in die buurt al een overaanbod aan kleine woningen is. Woningssplitsing heeft effect op de leefbaarheid van buurten, doordat de parkeerdruk toeneemt en geluidsoverlast kan ontstaan (Van der Bol & Hoogstad, 2011). Er is voorgesteld dat de toepassing van de Rotterdamwet maximaal vier keer met vier jaar kan worden verlengd. Op dit moment kon de toepassing van deze Wet slechts eenmalig verlengd worden (Ouweland & Doff, 2013).

Een ander soort interventie is het verhogen van het aandeel 'rijken' in achterstandswijken. Dit is bereikt door het maximum van inkomensgrenzen los te laten, zodat rijkere mensen in goedkopere woningen kunnen wonen. Verder zijn woningen toegewezen aan mensen met hogere inkomens en aan kleinere huishoudens. Een andere manier om ervoor te zorgen dat etnische concentratie in Nederland niet mogelijk is, is het aandeel 'armeren' in sociaal-economisch sterke wijken omhoog te krijgen. Dit is mogelijk gemaakt door de Regeling Rijksvoorkeurswoningen (een deel van de woningvoorraad wordt gereserveerd voor bepaalde bevolkingsgroepen) en toewijzingen van woningen aan statushouders (vluchtelingen die een verblijfsstatus hebben) (Gijsberts & Dagevos, 2007).

2.4.2 Woningaanbod

Ruimtelijke segregatie en problemen die daarmee ontstaan worden tegengegaan door de inzet van herstructurering. Herstructurering houdt in dat sociale huurwoningen worden gesloopt of verkocht en nieuwbouw wordt toegevoegd. Hierdoor wordt de sociaal-economische en etnische menging bevorderd (Van Bergeijk e.a., 2008). Herstructurering kan op verschillende schaalniveaus plaatsvinden, van een of meerdere woonblokken tot een wijk (Gijsberts & Dagevos, 2007).

Behalve het bevorderen van differentiatie in de wijk, zijn het tegengaan van problemen en het verbeteren van de woningmarktpositie doelen van herstructurering (Van Bergeijk e.a., 2008). Door herstructurering wordt de bevolkingsopbouw van wijken dus aangepakt. Volgens Kleinhans e.a. (2000) zou dit ook de leefbaarheid van wijken positief beïnvloeden. Een ander doel van herstructurering is het vergroten van de mogelijkheden om wooncarrière te maken (Gijsberts & Dagevos, 2007). Dit leidt ertoe dat huishoudens met een hogere sociaal-economische positie in de wijk kunnen blijven wonen, in een woning die aan hun wensen en eisen voldoet (Hooimeijer & Van Kempen, 2000).

Naast herstructurering is in Nederland 'gespiegeld bouwen' toegepast, wat inhoudt dat er in de randgemeenten meer sociale woningbouw wordt gerealiseerd en er minder sloop en verkoop plaatsvindt. Het tegenovergestelde is ook een vorm van gespiegeld bouwen. Dat houdt de sloop van corporatiewoningen en bouw van meer middel dure koopwoningen in. Dit wordt ook wel 'sturen op vastgoed' of 'sturen op woningmarktgedrag' genoemd (Gijsberts & Dagevos, 2007).

Ook kluswoningen worden ingezet om de leefbaarheid in buurten te verhogen. Huizen worden in dat geval gratis of tegen een geringe prijs verkocht, onder voorwaarde dat kopers in de woningen investeren door de woningen te renoveren (Gijsberts & Dagevos, 2007).

In het buitenland zijn ook interventies toegepast die ruimtelijke menging moeten bevorderen. In België, Zweden, Denemarken, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland zijn landelijke quoteringsregelingen van kracht die de landelijke spreiding van immigranten tot doel hebben. In de jaren zeventig is in onder andere Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten quoteringsregelingen ingevoerd op wijk- en buurtniveau. Deze maatregelen, die de instroom van immigranten beperkten, stuitte op juridische weerstand, waardoor zij al na een aantal jaar (in Birmingham in 1975, na zes jaar, en in Duitsland in 1977, na twee jaar) werden afgeschaft (Gijsberts & Dagevos, 2007).

In 1975 werd in de wijk Brooklyn in New York, Verenigde Staten, ook een quotumsysteem toegepast voor 'Scarrett City'. Scarrett City was een groot particulier complex dat gesubsidieerd werd door de overheid. Om te voorkomen dat het aantal 'non-whites' te groot werd, werden twee verschillende wachtlijsten gebruikt, één voor 'whites' en één voor 'non-whites'. Er waren zowel voor- als tegenstanders voor de hantering van deze quoteringsmaatregel. Uiteindelijk werkte dit systeem niet goed, omdat het grootste deel van de mensen die op de wachtlijst stonden, 'non-whites' waren, waardoor zij veel langer op een woning moesten wachten dan 'whites'. Er stonden er zelfs woningen leeg, omdat er geen 'whites' waren die op de wachtlijst stonden. In 1988 werd het quotumbeleid in Scarrett City afgeschaft (Gijsberts & Dagevos, 2007).

In Frankfurt am Main, Duitsland, is sinds 1994 een combinatie van quoteringsregelingen en selectief toelatingsbeleid van kracht, het 'Frankfurter Vertrag'. Hierbij draagt de gemeentelijke woondienst drie huurders voor, die door de private bouwonderneming selectief worden toegelaten. Er wordt door de gemeente en bouwondernemingen gestreefd naar een verdeling van de woningen, waarbij maximaal 30% buitenlandse huurders, 10% buitenlanders die oorspronkelijk uit Duitsland komen ofwel afstammen van autochtone Duitsers ('Aussiedler') en 15% uitkeringsontvangers mogen zijn. Ook is het criterium van kracht dat 25% van de huurders uit het betreffende stadsdeel moet zijn (Gijsberts & Dagevos, 2007). Hierdoor wordt het voor allochtone woningzoekenden echter erg moeilijk gemaakt om een passende woning te vinden, omdat er in Frankfurt am Main veel allochtonen wonen en 30% dus een laag percentage is. In andere wijken, waar de concentratie van allochtonen kleiner is, zijn er minder betaalbare woningen beschikbaar, dus worden de verhuismogelijkheden van allochtonen beperkt (Bolt, 2004).

Net als in Nederland is in het buitenland ook herstructurering uitgevoerd. Het belangrijkste doel van grootschalige herstructureringsprojecten ('area-based programs') is het vergroten van de leefbaarheid en veiligheid. Onder andere in Denemarken, Duitsland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Zweden zijn herstructureringsprogramma's uitgezet (Gijsberts & Dagevos, 2007).

In de Verenigde Staten is het project 'HOPE VI' (Housing Opportunities for People Everywhere) uitgevoerd. Er werden woonvouchers verstrekt, waarmee huishoudens de gelegenheid kregen om naar een minder arme buurt te verhuizen. Ook hadden de huishoudens in die minder arme buurten grotere kansen op sociale mobiliteit. Huishoudens die van de woonvouchers gebruik maakten, kwamen vaak inderdaad in minder arme buurten terecht. Jongeren vonden de verhuizingen in veel gevallen positief, maar sommigen misten de gezelligheid in hun oude buurt (Clampet-Lundquist, 2007).

2.4.3 Effectiviteit

De effectiviteit van beleid gericht op ruimtelijke menging is in de literatuur onderzocht. Er zijn uitspraken gedaan over de effectiviteit in het algemeen, maar er is ook onderzoek gedaan naar specifieke interventies. In deze paragraaf worden eerst algemene uitspraken over effectiviteit van ruimtelijke menging aangehaald. Daarna is dezelfde onderverdeling toegepast als in paragraaf 2.4.1 en

2.4.2, namelijk interventies die te maken hebben met woningtoewijzing en interventies die het woningaanbod veranderen.

In buurten met een gemengde bevolkingssamenstelling is meer sprake van verhoogd wantrouwen, spanningen en contactvermijding tussen bewoners (Van Wonderen & Cohen, 2013). Vervoort (2011) voegt daaraan toe dat het mengen van huishoudens met een verschillende sociaal-economische status niet direct resulteert in meer contact tussen bewoners. Mogelijk ontstaan er te grote verschillen in sociaal-economisch zwakke buurten waar bijvoorbeeld koopwoningen worden gerealiseerd (Vervoort, 2011). Veldboer et al. (2002) vinden het mixen van inkomensgroepen zelfs een onrealistische ambitie (Veldboer e.a., 2002, p. 60). Ook Van Kempen & Bolt (2012) denken dat men voorzichtig zou moeten zijn met het creëren van gemixte buurten, omdat de ideeën en idealen die van gemixte buurten worden verwacht, in veel gevallen niet gebaseerd zijn op empirische resultaten (Van Kempen & Bolt, 2012, p. 451). Daarnaast moeten beleidsmakers bedacht zijn op de context van de buurt (Bolt & Van Kempen, 2013).

2.4.3.1 Woningtoewijzing

De effectiviteit van de Rotterdamwet wordt betwijfeld, omdat het aantal kansarmen in een buurt wordt beïnvloed door de economie. De leefbaarheid in een buurt lijkt het resultaat te zijn van andere maatregelen dan de maatregelen die uit de Rotterdamwet voortvloeien (Ouwehand & Doff, 2013). De Rotterdamwet heeft niet tot een vermindering van concentratie op het gebied van etniciteit, leeftijd en huishoudenssamenstelling geleid. Het is belangrijk dat er onderzoek over een langere periode wordt uitgevoerd naar de effectiviteit van de Rotterdamwet (Gijsberts & Dagevos, 2007).

Quotumsystemen in zowel Nederland als andere landen hebben in veel gevallen tot doel de integratie te bevorderen en gettovorming te voorkomen en kunnen alleen werken als het beleid goed wordt uitgevoerd. Maar in veel gevallen werkt quoterings in de praktijk niet, doordat het vaak ingaat tegen de voorkeuren van mensen. Het gevolg is dat men op zoek gaat naar manieren om de quoteringsmaatregelen te ontduiken. Dat kan bijvoorbeeld gebeuren doordat mensen in een aangrenzende wijk een woning huren. Verder kan door quoteringsbeleid verplaatsing en leegstand ontstaan. Deze onbedoelde effecten van het quoteringsbeleid maken het uitvoeren van quoteringsmaatregelen onaantrekkelijk (Gijsberts & Dagevos, 2007).

2.4.3.2 Woningaanbod

Herstructurering leidt vaak tot een afname van de sociale cohesie (Bolt & Van Kempen, 2008; De Kam & Needham, 2003). Herstructurering als middel om sociale cohesie te verhogen, is mogelijk niet passend, omdat het een zwaar middel is (Bolt & van Kempen, 2008). Het beleid is nu te veel op ofwel fysieke ofwel sociale effecten gericht. Het zou beter zijn als deze effecten worden gecombineerd in het beleid (Van Kempen & Bolt, 2009).

Uit onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau blijkt echter dat herstructurering en de verkoop van sociale huurwoningen een positief effect hebben op sociale cohesie. Dit komt doordat eigenaren meer investeren in hun woning en woonomgeving. Herstructurering en de verkoop van sociale huurwoningen hebben naast een gunstig effect op sociale cohesie, ook een gunstig effect op criminaliteit, verloedering, onveiligheidsbeleving en de mate waarin bewoners tevreden zijn met de woonomgeving (Wittebrood & Permentier, 2011). Het promoten van woningbezit is dus belangrijk voor het verhogen van sociale cohesie. Er kan echter alleen een positief effect worden bereikt, als de kopers de middelen hebben om de woningen te onderhouden (Dekker & Bolt, 2005).

Door herstructurering wordt geprobeerd de middenklasse in de stad te houden. Dit heeft als voordelen dat sociale netwerken en structuren in stand kunnen worden gehouden, het cultureel kapitaal en

cultureel klimaat en ook de bedrijvigheid in de stad kunnen worden behouden. Vooral het mogelijk maken van een wooncarrière binnen een buurt is van belang, waardoor de middenklasse in de buurt kan blijven wonen (Bolt & Torrance, 2005; Van Kempen & Bolt, 2012). De doorstroming binnen de buurt is belangrijk, omdat mensen die doorstromen binnen de buurt meer verbonden zijn met de buurt en zich daarom actief in willen zetten voor de buurt. Daarnaast hebben deze buurtbewoners vaak een sociaal netwerk binnen de buurt (Bolt & Torrance, 2005).

Er zijn ook fysieke effecten te zien in buurten waar herstructurering heeft plaatsgevonden. Ten eerste is de woningvoorraad gewijzigd. De samenstelling van de woningvoorraad is veranderd, door de sloop van woningen. De nieuwbouw van koopwoningen heeft de grootste positieve invloed gehad op buurten. De sociaal-economische en sociaal-culturele bevolkingssamenstelling van buurten waar herstructurering heeft plaatsgevonden is veranderd (Permentier e.a., 2013). Naast de wijziging in de woningvoorraad, is de kwaliteit van woningen door herstructurering verbeterd (Gijsberts & Dagevos, 2007). Positieve buurteffecten na herstructurering zijn gevonden voor geweldscriminaliteit, vernieling en leefbaarheid (Permentier e.a., 2013). Ook Gijsberts & Dagevos (2007) zien verbeteringen op het gebied van leefbaarheid en veiligheid. Het veiligheidsgevoel blijkt echter een aantal jaar na het uitvoeren van een herstructureringsprogramma weer af te nemen (Permentier e.a., 2013).

Holt-Jensen (2000) noemt het verplaatsingseffect als een negatief gevolg van herstructurering of vernieuwing in buurten. De woonlasten stijgen bijvoorbeeld in veel gevallen, waardoor het voor kansarmen moeilijk is om de huur te kunnen blijven betalen. Dit kan negatieve sociale gevolgen hebben voor de buurt (Holt-Jensen, 2000). Zie ook paragraaf 2.3.2.4.

Differentiatie op het gebied van etniciteit is een beoogde uitkomst die niet altijd wordt behaald. Dit komt doordat met name de allochtone middenklasse geïnteresseerd blijkt te zijn in koopwoningen en duurdere huurwoningen in herstructureringswijken (Gijsberts & Dagevos, 2007). De buurtkeuze van allochtonen heeft niet zozeer te maken de etnische samenstelling van een buurt, maar meer met het feit dat mensen in de buurt dezelfde status en leefstijl hebben (Permentier & Bolt, 2006).

De effectiviteit van klushuizen is positief gebleken. In achterstandswijken is de sociaal-economische differentiatie hierdoor toegenomen. Er heeft meer instroom plaatsgevonden van kapitaalkrachtige inwoners (Gijsberts & Dagevos, 2007).

2.5 Interventies gericht op sociale cohesie en leefbaarheid

Naast veelal fysieke interventies gericht op het aanpassen van de bevolkingssamenstelling in buurten, zijn er interventies bekend die zich op sociale contacten tussen buurtbewoners richten. In deze paragraaf worden interventies besproken die gericht zijn op het verbeteren van sociale cohesie.

2.5.1 De Haagse Ontmoeting

De Haagse Ontmoeting is een ontmoetingsproject dat in 2006 is opgezet in Den Haag. Naast verschillende activiteiten, die op één dag plaatsvonden in Den Haag en Scheveningen, is er een campagne gelanceerd, waarmee de gemeente burgerschap wilde bevorderen. De ontmoetingsdag had het promoten van burgerschap en binding tot doel (Gijsberts & Dagevos, 2007).

De Haagse Ontmoeting is gericht op ontmoeting, dialoog en samenwerking. Door de Dag van de Haagse Ontmoeting wordt burgerschap tot uitdrukking gebracht. Inwoners van Den Haag ontmoeten elkaar en organiseren gezamenlijk een activiteit. Daardoor wordt een gemeenschapsgevoel ontwikkeld (Baldewsingh, 2007). Op de Dag van de Haagse Ontmoeting worden zoveel mogelijk verschillende activiteiten georganiseerd op verschillende locaties in de stad. Daardoor is geprobeerd zoveel mogelijk mensen te bereiken (Novum, 2007).

In 2006 bezochten ongeveer 1.700 Hagenaren de Dag van de Haagse Ontmoeting. De afzonderlijke activiteiten van de Dag van de Haagse Ontmoeting zijn geëvalueerd. Daaruit werd duidelijk dat bezoekers van verschillende culturele afkomst hebben deelgenomen aan de activiteiten (Gijsberts & Dagevos, 2007).

2.5.2 Buurtkamers

Buurtkamers zijn ontmoetingsplaatsen voor buurtbewoners, in de vorm van een woning in de buurt. De woning bestaat uit een woonkamer, een keuken, een computerruimte en een speelhoek voor kinderen. Buurtkamers zijn gericht op het versterken van onderlinge contacten en het tegengaan van eenzaamheid en sociaal isolement (Kenniscentrum Wonen-Zorg, 2011). Buurtkamers zijn bedoeld voor buurtbewoners van 23 jaar en ouder. Kinderen zijn alleen onder toezicht welkom. In de buurtkamer worden verschillende activiteiten georganiseerd door vrijwilligers met ondersteuning van een beroepskracht van Humanitas. De activiteiten zijn gericht op zowel mannen en vrouwen, zodat er een gemengde groep ontstaat (Buurtkamer 's Gravenzandelaan, zonder datum).

De ervaring van een coördinator van Humanitas is gedeeltelijk positief. Als positieve punten worden onder andere de inzet van buurtbewoners voor hun buurt en/of buurtkamers en de samenwerking met andere organisaties en projecten genoemd. Daarnaast heeft de coördinator aangegeven dat de buurtkamer een positieve uitstraling op de buurt heeft. Naast deze positieve punten zijn ook een aantal knelpunten genoemd. Groepsvorming is een voorbeeld. Dit leidde ertoe dat het voor individuen een grotere stap werd om in de buurtkamer binnen te komen, wat een bedreiging vormde voor het open karakter en de laagdrempeligheid van de buurtkamers. Een ander knelpunt was cultuurverschil. Door deze cultuurverschillen was het creëren van een gemengde groep lastig (Kenniscentrum Wonen-Zorg, 2011).

Volgens organisatoren van de buurtkamers worden buurtkamers zowel door allochtone als autochtone ouderen bezocht. Het is echter onduidelijk in welke mate de buurtkamers hebben bijgedragen aan het welzijn en de integratie van ouderen (Gijsberts & Dagevos, 2007).

2.5.3 Brede scholen

Brede scholen zijn gericht op het bereiken van een relatie tussen school en buurt. De leeromgeving op school moet zoveel mogelijk aansluiten bij de rest van de leefomgeving van kinderen. In veel gevallen gaan scholen een samenwerking aan met andere partijen, zoals naschoolse opvang, om kinderen zoveel mogelijk te bieden ten aanzien van hun ontwikkeling. De gemeente Groningen heeft verschillende doelen opgesteld die uiteindelijk een goed pedagogisch klimaat beogen. 'Sociale cohesie en wijkverbetering' is één van deze doelen. Het is de bedoeling dat activiteiten die worden georganiseerd onder één van de doelen kunnen worden geplaatst. De school is een geschikte plaats om mensen elkaar te laten ontmoeten en tot een gevoel van verbinding te komen, omdat de school de meest centrale voorziening is (Hazeu e.a., 2005). In steeds meer (brede) scholen worden ouderkamers ingericht, die als een soort huiskamer voor ouders kunnen dienen. Ouders kunnen daar met elkaar in gesprek komen en mogelijk raken ouders daardoor meer betrokken bij het onderwijs van hun kinderen (Gijsberts & Dagevos, 2007).

Brede scholen blijken niet of nauwelijks effect te hebben op cognitieve sociaal-emotionele waarden. Maar respondenten van een onderzoek hebben aangegeven dat zij de brede scholen wel als een positieve ontwikkeling zien, onder andere doordat er verbeteringen zijn waargenomen op het gebied van samenwerking (Claasen e.a., 2008). Voor brede scholen geldt dat deze als belangrijke ontmoetingsfunctie voor ouders kan dienen. Bij gemengde scholen kan deze ontmoetingsfunctie dus tot interetnisch contact leiden. Leraren en medewerkers van scholen kunnen extra nadruk leggen op de

ontmoetingsfunctie van scholen, door voor of na schooltijd een praatje te maken met ouders, ouders uit te nodigen voor een praatje en ouders nadrukkelijk te wijzen op ouderavonden. Ouders kunnen daardoor het gevoel krijgen dat betrokkenheid bij de school wordt gewaardeerd en dat zij hun inbreng mogen geven (Gijsberts & Dagevos, 2007).

2.5.4 Amsterdam met Hart en Ziel (AMHZ)

‘Amsterdam Met Hart en Ziel’ is een interreligieus netwerk dat is opgericht in 2000. Na toenemende interetnische spanningen en aanslagen, is de focus op een gezamenlijke bijdrage aan harmonie en sociale cohesie gericht. Het netwerk, dat uit vertegenwoordigers van verschillende godsdiensten bestaat, komt een aantal keer per maand samen. Er zijn ongeveer 70 religieuze locaties die deelnemen aan AMHZ. De vertegenwoordigers van verschillende godsdiensten komen bij elkaar om dialoog te voeren (Gijsberts & Dagevos, 2007). Op die manier wordt gewerkt aan meer begrip en vertrouwen onderling. De leefbaarheid en samenhang in Amsterdam kan daardoor verbeteren (Nieuwwij, geen datum).

Naast de bijeenkomsten voor vertegenwoordigers van verschillende levensbeschouwelijke organisaties worden er activiteiten georganiseerd waar alle Amsterdammers aan kunnen deelnemen (Gijsberts & Dagevos, 2007).

2.5.5 Digitale trapveldjes

Vanaf het jaar 2000 zijn meer dan 400 gelegenheden geopend waar mensen kunnen leren omgaan met ICT. Deze gelegenheden, vaak gevestigd in buurthuizen of bibliotheken, worden ‘Digitale trapveldjes’ genoemd. De drie doelen die met de ‘Digitale trapveldjes’ worden nagestreefd, zijn het verkleinen van de digitale kloof, het verbeteren van de arbeidsmarktpositie en het versterken van sociale cohesie. Het bevorderen van interetnisch contact was geen specifieke doelstelling, maar door de ‘Digitale trapveldjes’ wilde men wel de allochtone bevolking bereiken (Gijsberts & Dagevos, 2007).

De effectiviteit van ‘Digitale trapveldjes’ is gemeten in de Monitor Digitale Trapvelden. Naar schatting worden ruim een miljoen gebruikers bereikt, waaronder ook veel allochtonen. Omdat er zowel allochtonen als autochtonen worden bereikt door de ‘Digitale trapveldjes’, zijn interventies als deze interessant om interetnische ontmoetingen te laten plaatsvinden (Gijsberts & Dagevos, 2007).

2.5.6 De wijk in Noord

In 2005 is in Tilburg in drie naoorlogse wijken het project ‘De wijk in Noord’ gestart, met als doel het verhogen van de sociale cohesie. Het project is opgebouwd uit verschillende fasen. De eerste fase bestond uit bezoeken, waardoor duidelijk werd wat er onder de buurtbewoners leeft. In de tweede fase vond een activiteit plaats, bijvoorbeeld een feestje. In deze fase ging het om de ontmoeting tussen bewoners. In de derde fase werd een uitstapje gemaakt of feestelijke activiteit georganiseerd. De afsluiting van het project bestond uit een gezamenlijk multicultureel feest, waaraan bewoners uit de drie wijken deelnamen (Gijsberts & Dagevos, 2007).

Het project ‘De wijk in Noord’ is in 2005 geëvalueerd. Doordat de activiteiten die gedurende het project zijn georganiseerd niet door veel buurtbewoners zijn bezocht en omdat de activiteiten in eerste instantie niet op het opdoen van nieuwe contacten zijn gericht, heeft het project niet bijgedragen aan het verbeteren van de sociale cohesie. Het verbeteren van de sociale cohesie kan worden bereikt door activiteiten te organiseren waar veel buurtbewoners op af komen, zodat zij elkaar beter leren kennen. De activiteiten moeten zichtbaarder en aantrekkelijker worden gepresenteerd aan volwassenen en de buurtbewoners moeten actief worden betrokken bij het opzetten van de activiteiten. Herhaling van activiteiten zou daarnaast tot herkenning, en daardoor meer deelnemers, kunnen leiden (Lamers, 2005).

2.5.7 Onze Buurt Aan Zet (OBAZ)

In 2001 startte het programma ‘Onze Buurt Aan Zet’ (OBAZ). Dit programma is opgezet in het kader van het grotestedenbeleid. Van 2001 tot 2004 konden dertig steden experimenteren met participatie van bewoners in aandachtswijken. Eén van de doelen van het programma was het bevorderen van de sociale cohesie (Van der Graaf e.a., 2006). Een ander belangrijk doel van OBAZ was het bevorderen van publieke familiariteit (Permentier e.a., 2013).

Binnen het programma Onze Buurt Aan Zet hebben verschillende projecten plaatsgevonden, zoals wijkschouwen met bewoners, buurtvaders, sport- en spelactiviteiten en festiviteiten (Permentier e.a., 2013).

Het programma Onze Buurt Aan Zet (OBAZ) vond tussen 2001 en 2004 plaats. In die periode was er ruim budget beschikbaar per wijk, namelijk ongeveer 2 miljoen euro per wijk. Er zijn geen positieve effecten vastgesteld. De sociale cohesie verbeterde wel iets ten opzichte van de periode voordat OBAZ plaatsvond, maar beïnvloedde de criminaliteitscijfers niet. De bijzondere aandacht van het OBAZ-programma heeft dus weinig toegevoegd (Permentier e.a., 2013). Ook de mate waarin interetnisch contact is toegenomen is onduidelijk (Gijsberts & Dagevos, 2007). Wel is uit een evaluatie naar voren gekomen dat het belangrijk is dat er verschillende communicatie- en participatiestrategieën worden gebruikt in interventies, omdat verschillende bevolkingsgroepen vaak in hun eigen groep deelnemen aan activiteiten. Om interetnisch contact te laten plaatsvinden kunnen eerst twee of meer aparte groepen worden opgericht, om deze vervolgens samen te voegen tot één groep. Daardoor is de drempel om te participeren niet te hoog, voornamelijk voor de allochtone bewoners (Van der Graaf e.a., 2006).

2.5.8 Het Community Cohesion Programme

Het Community Cohesion Programme is onderdeel van de ‘National Strategy for Neighbourhood Renewal’ in Groot-Brittannië. Via scholen worden bevolkingsgroepen bij elkaar gebracht en worden ontmoetingen tussen verschillende bevolkingsgroepen bevorderd. Op die manier wordt geprobeerd de sociale cohesie te verhogen. Het programma is opgezet naar aanleiding van rassenrellen die in de zomer van 2001 in een aantal steden in Noord-Engeland hebben plaatsgevonden (Gijsberts & Dagevos, 2007).

Naar aanleiding van het Community Cohesion Programme, dat in Groot-Brittannië is uitgevoerd, is het belang van procesmatige zaken onderschreven voor initiatieven. Voorbeelden van procesmatige zaken zijn maatwerk, het betrekken van bewoners, goede communicatie en flexibiliteit. Het opstellen van een gezamenlijk doel waar met alle buurtbewoners aan wordt gewerkt, kan succesvol zijn voor het bereiken van goede contacten tussen bewoners. Het vervullen van lokale wensen en behoeften zijn op die manier een middel om sociale cohesie te bereiken, omdat er bij de uitvoering van zulke projecten natuurlijke interacties plaatsvinden (Gijsberts & Dagevos, 2007).

2.5.9 Living in Harmony

In Australië bestaat sinds 1998 het programma ‘Living in Harmony’. Het programma is gericht op de stimulering van inwoners om bij te dragen aan sociale cohesie. Daarbij ligt de nadruk op het voortbestaan van Australische waarden en gevoelens van wederzijdse verplichting. Iedereen mag er zijn en hoort bij de samenleving, dat is waar het om draait in het programma. Op lokaal niveau zijn er sinds het jaar 1999 honderden projecten gefinancierd. Ook zijn er mogelijkheden om partnerschappen te laten financieren, indien deze bijdragen aan het bereiken van de vastgestelde doelen. Op 21 maart vindt ieder jaar de ‘Harmony Day’ plaats. Op deze dag wordt het succes van de Australische diverse gemeenschap gevierd (Gijsberts & Dagevos, 2007).

2.6 Algemene conclusies over interventies

Niet van alle projecten is de effectiviteit gemeten. Wel zijn er algemene conclusies bekend over interventies die gericht zijn op sociale contacten en sociale cohesie. Voor personen met weinig hulpbronnen is wijk gebonden sociale cohesie het meest van belang. Men moet daarom zorgvuldig met de belangen van deze personen omgaan (De Kam & Needham, 2003). Dit is ook opgenomen in paragraaf 2.3.1.3.

Het Sociaal Cultureel Planbureau heeft aangegeven dat praktisch opgezette en doelgerichte activiteiten voor mensen die de Nederlandse taal minder goed beheersen een mogelijkheid bieden om een bijdrage te leveren aan de leefbaarheid van de buurt (Gijsberts & Dagevos, 2007). Mensen kunnen door mee te doen aan die activiteiten iets nuttigs en goeds doen voor de wijk, waardoor het gevoel van thuishoren wordt versterkt en de sociale netwerken in de wijk worden uitgebreid (Van Bergeijk e.a., 2008), zie paragraaf 2.3.1.6. Door een gemengde samenstelling van participerende bewoners, kan daarnaast interetnisch contact ontstaan, zie paragraaf 2.1.

Veel interventies zijn niet op wetenschappelijke uitkomsten gebaseerd, waardoor het niet duidelijk is of de doelen bereikt kunnen worden. Het is echter mogelijk dat de interventies op een symbolische wijze tot een positief effect kunnen leiden, bijvoorbeeld door een bepaalde groep aandacht te geven. Die groep voelt zich daardoor gesteund, wat tot positieve reacties en meer vertrouwen leidt (Lub, 2013).

Ingrepen gericht op het schoon, heel en veilig houden van de fysieke omgeving van een buurt kunnen een positieve invloed hebben op de kwaliteit van het leven van buurtbewoners. Daarmee hebben fysieke ingrepen een positieve invloed op sociale cohesie in de buurt (Bolt & Torrance, 2005). Ondanks dat het middel fysiek is, zijn er resultaten te merken in de sociale sfeer (Van der Graaf e.a., 2006). Volgens Lub (2013) werkt het juist andersom: de leefomgeving heeft effect op sociale cohesie. Wanneer de leefomgeving veilig is, is de sociale cohesie hoger (Lub, 2013).

Een combinatie van verschillende interventies heeft plaatsgevonden in het krachtwijkenbeleid. Er werden verbeteringen nagestreefd in 40 achterstandswijken, de zogenaamde 'Vogelaarwijken' of 'krachtwijken', in heel Nederland. Er zijn zowel sociale als fysieke ingrepen uitgevoerd in de wijken. Het Sociaal Cultureel Planbureau heeft het krachtwijkenbeleid geëvalueerd en komt tot de conclusie dat het krachtwijkenbeleid geen significant positief effect heeft gehad op de leefbaarheid en sociale cohesie in vergelijking met quasi-experimentele wijken, waarmee de krachtwijken zijn vergeleken. In absolute zin is de situatie in de krachtwijken verbeterd, de tevredenheid met de woonomgeving is bijvoorbeeld toegenomen en de oververtegenwoordiging van lage-inkomensgroepen is afgenomen. Om meetbare resultaten te genereren, is het noodzakelijk om te registreren hoeveel geld er aan bepaalde maatregelen wordt uitgegeven en in welke wijk of buurt dat gebeurt (Permentier e.a., 2013).

3 Methoden

Met hoofdstuk 2 is een kader geschetst van de literatuur die relevant is voor dit onderzoek. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de methoden die zijn gebruikt om de onderzoeksvraag te beantwoorden. Zowel de methode van dataverzameling als de methode van data-analyse wordt in dit hoofdstuk behandeld.

3.1 Onderzoeksvragen

De vraag die centraal staat in deze scriptie is:

Wat is de onderbouwing en effectiviteit van het gevoerde beleid ten aanzien van bevolkingsgroepen in gemengde wijken in Amsterdam en Rotterdam?

De deelvragen die onderliggend aan deze onderzoeksvraag zijn, zijn de volgende:

1. Wat is er in de (inter)nationale literatuur bekend over het effect van een (gemengde) bevolkingssamenstelling op sociale cohesie en sociale spanningen in de buurt?
2. Wat is er in de (inter)nationale literatuur bekend over de effectiviteit van beleid dat is gericht op het stimuleren van sociale cohesie in gemengde wijken?
3. Welk beleid is er in Amsterdam en Rotterdam gericht op sociale cohesie in (gemengde) wijken?
4. Wat is de effectiviteit van het toegepaste beleid in Amsterdam en Rotterdam?

3.2 Onderzoeksstrategie

De onderzoeksmethode van deze scriptie is kwalitatief, omdat de zienswijze van beleidsmakers en vertegenwoordigers van initiatieven in dit onderzoek van belang zijn. De mening van deze personen is vergeleken met de praktische invulling van het beleid en de aansluiting van het beleid op de (inter)nationale literatuur.

Er is gekozen voor het afnemen van semi-gestructureerde interviews. De topiclijsten zijn vooraf opgesteld, maar de vragen in de interviews hoefden niet in die volgorde behandeld te worden. Ook kon, waar nodig, dieper worden ingegaan op onderwerpen die door de respondent aangesneden werden. Door verder door te vragen, kon relevante en interessante informatie worden gewonnen (Bryman, 2012).

3.3 Onderzoeksmethoden

De onderzoeksmethoden die zijn gebruikt in deze scriptie, zijn verschillend per deelvraag. Deelvraag 1 is aan de hand van literatuuronderzoek beantwoord. De (inter)nationale literatuur is onderzocht. In het theoretisch kader is de (inter)nationale literatuur onderzocht en is deze gestructureerd en uitgebreid uiteengezet.

Ook voor de beantwoording van deelvraag 2 is literatuuronderzoek gebruikt.

Deelvraag 3 is beantwoord door middel van een inhoudsanalyse van beleid dat in Amsterdam en Rotterdam van kracht is.

De analyse van het beleid van de gemeente Amsterdam en Rotterdam omvatte verschillende stappen. Ten eerste is gekeken naar de problemen die volgens de gemeente in gemengde wijken spelen. Vervolgens is bekeken welk beleid daarbij hoort volgens de gemeente. Daarbij is ook de

onderbouwing van het beleid bekeken. Daarna is gekeken naar het concrete beleid dat uit de overwegingen van de gemeenten is voortgevloeid.

Om de vierde deelvraag te kunnen beantwoorden, zijn interviews afgenomen met beleidsmakers en professionals die betrokken zijn bij het uitvoeren van het beleid. Een deel van de onderbouwing van het beleid bestaat uit ervaringen van de beleidsmakers en betrokken uitvoerend professionals. De vragen die zijn gesteld in de interviews zijn onder andere ‘welke wetenschappelijke theorie of theorieën liggen ten grondslag aan de doelen en opzet van de interventie?’ en ‘is het beleid/de interventie effectief, in uw ogen?’.

3.4 Onderzoeksdoelgroep

Voor de interviews is gezocht naar beleidsmedewerkers van de gemeenten Amsterdam en Rotterdam, die betrokken zijn bij het opzetten van het beleid dat te maken heeft met sociale cohesie. Ook zijn vertegenwoordigers van interventies die in Amsterdam of Rotterdam worden uitgevoerd en die gericht zijn op het verhogen van de sociale cohesie geïnterviewd.

3.5 Selectie interventies

De interventies die zijn onderzocht, zijn op verschillende manieren geselecteerd. Via de websites van gemeenten Amsterdam en Rotterdam is gezocht naar relevante projecten en interventies binnen de gemeenten. Daarnaast is een aantal interventies geselecteerd die zijn genoemd in de literatuur die is opgenomen in hoofdstuk 2. Ook stagebegeleider Ron van Wonderen, onderzoeker bij het Verwey-Jonker Instituut en scriptiebegeleider Gideon Bolt, verbonden aan de Faculteit Geowetenschappen van de Universiteit Utrecht, wisten een aantal mogelijk interessante interventies te noemen. Er is per email en telefonisch contact gezocht met medewerkers van de interventies.

Aan de respondenten is tijdens de interviews gevraagd welke andere interventies interessant konden zijn voor het onderzoek. Op die manier konden een aantal vertegenwoordigers worden geïnterviewd, op wie vooraf niet was gerekend en aan was gedacht.

3.6 Werven van respondenten

Een aantal van de respondenten is benaderd via (contactpersonen van) stagebegeleider Ron van Wonderen. Een ander deel van de respondenten is direct benaderd, op basis van informatie over het initiatief of de interventie.

De geïnterviewden is tijdens de interviews gevraagd of zij personen konden noemen die over interessante informatie zouden kunnen beschikken over sociale cohesie of beleid of interventies, gericht op het verbeteren van sociale cohesie. De interviews waren namelijk niet alle tegelijk gepland, waardoor er met name in het begin van het interviewproces ruimte was voor suggesties van geïnterviewden. Door op deze wijze te werk te gaan, zijn de geschikte personen gevonden om te interviewen en kon er gemakkelijk contact worden gelegd.

3.7 Interviews

In totaal zijn er 18 interviews afgenomen, in beide steden negen. In bijlage I is een lijst van de geïnterviewden opgenomen. In Amsterdam zijn er vier gemeenteambtenaren geïnterviewd en in Rotterdam twee. De overige interviews betreffen interviews met vertegenwoordigers van initiatieven. Een aantal van de interviews vonden plaats bij de geïnterviewde op kantoor. De andere interviews zijn telefonisch afgenomen. De interviews vonden plaats in de maanden april, mei en juli van 2014.

De meeste interviews namen zo'n 60 tot 90 minuten in beslag. De interviews zijn met toestemming van de geïnterviewden opgenomen, zodat de interviews teruggeluisterd konden worden. Dit vereenvoudigde het uitwerken van de interviews en daarmee de betrouwbaarheid van de analyse.

3.8 Analyse van de interviews

De interviews zijn, met goedkeuring van de respondenten, opgenomen en zoveel mogelijk letterlijk getranscribeerd. De geïnterviewden is gevraagd het uitgewerkte interview na te lezen, zodat eventuele fouten konden worden gecorrigeerd. De interviews zijn met behulp van het programma NVivo gecodeerd en geanalyseerd. Het coderen is eerst open en daarna axiaal uitgevoerd. Open coderen houdt in dat er nog geen codes waren aangemaakt op voorhand van het coderen van de interviews. Naarmate het coderen vorderde, zijn steeds meer codes aangemaakt, waardoor fragmenten uit interviews steeds vaker aan bestaande codes konden worden gekoppeld. Na het open coderen, is axiaal coderen toegepast. Er zijn codes samengevoegd en aan bepaalde codes is een andere naam gegeven. De analyse van de interviews werd hierdoor mogelijk (Boeije, 2005). Per code zijn de fragmenten uit de interviews weergegeven met behulp van NVivo. De uitspraken van de verschillende respondenten konden op deze manier per onderwerp met elkaar worden vergeleken. Het programma NVivo heeft op deze manier vooral gediend als een methode voor het structureren van de verkregen data, namelijk de uitgewerkte interviews.

In dit onderzoek zijn de vertegenwoordigers van interventies gevraagd naar hun mening over de effectiviteit van de interventie. Omdat dit een subjectieve mening is, is ook gekeken naar uitkomsten van eerdere evaluatieonderzoeken. Daarmee is een objectieve evaluatie tegenover een subjectieve evaluatie gezet, waardoor de subjectieve evaluatie in perspectief kon worden gezet. Daarnaast is de mening van gemeenteambtenaren ten aanzien van interventies in hun gemeente gevraagd. Door deze verschillende gegevens bij elkaar te leggen, konden gegronde conclusies worden getrokken.

4 Analyse beleid

Zoals in het hoofdstuk 'Methoden' is uiteengezet, is het beleid van de gemeenten Amsterdam en Rotterdam geanalyseerd door te kijken naar de probleemanalyse die de gemeente heeft opgesteld, het daaruit voortvloeiende beleid en de uitwerking daarvan.

4.1 Veranderingen in het beleid

Het beleid van de gemeente Amsterdam en Rotterdam is kortgeleden veranderd, door de gemeenteraadsverkiezingen die in maart 2014 plaatsvonden. De gemeenteraad stelt de beleidsdoelen op, waardoor het beleid erg afhankelijk is van de politiek. In deze paragraaf wordt ingegaan op de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen en de veranderingen in coalities.

De gemeenteraadsverkiezingen vonden plaats op 19 maart 2014. In Amsterdam heeft D66 gewonnen. De partij kreeg iets meer dan 26% van de stemmen en behaalde daarmee 14 zetels, een winst van 7 zetels ten opzichte van de verkiezingsuitslag in 2010. De SP is uitgekomen op 6 zetels, wat een winst is van 3 zetels in vergelijking met de vorige verkiezingen. De VVD, maar vooral de PvdA, zijn grote verliezers in deze verkiezingen. De VVD verloor 2 zetels en de PvdA 5 (Hylkema & Slot, 2014).

De coalitie van de gemeenteraad in Amsterdam is gevormd door D66, SP en VVD. In het coalitieakkoord *Amsterdam is van iedereen* hebben de partijen aangegeven dat zij willen inzetten op vrijheid en dat de gemeente kinderarmoede wil bestrijden. Er zal veel worden geïnvesteerd in scholen. Ook is vastgelegd dat er meer woningen nodig zijn. Vooral betaalbare huurwoningen en jongeren- en ouderen woningen moeten beschikbaar worden (Paternotte e.a., 2014).

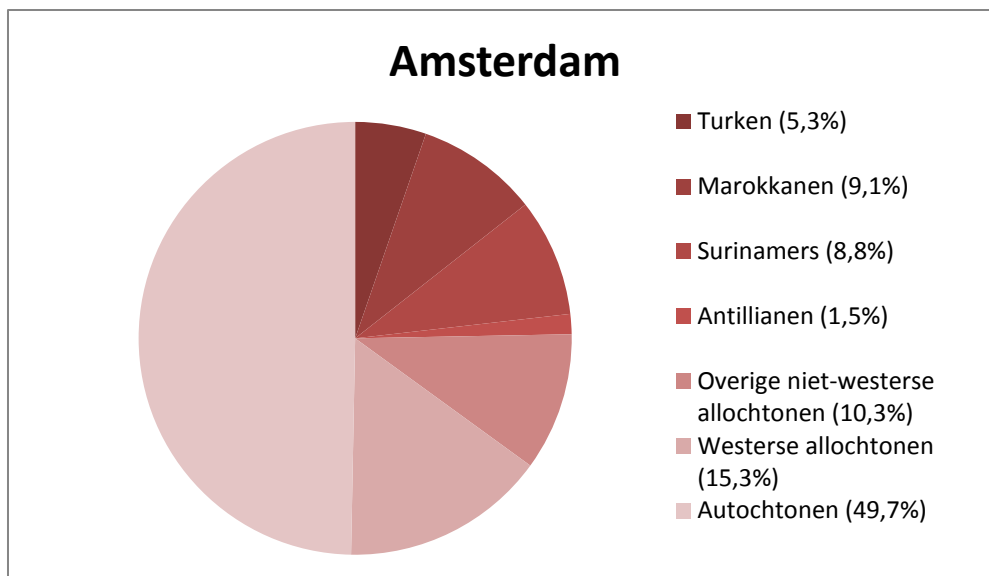
In Rotterdam is Leefbaar Rotterdam ook na de gemeenteraadsverkiezingen de grootste partij. De partij heeft 14 zetels. De PvdA had 14 zetels, maar is gezakt naar 8 zetels. Daarmee is de PvdA de tweede partij in de raad. D66 heeft 6 zetels, 2 meer dan in 2010. SP heeft 5 zetels in de gemeenteraad van Rotterdam. De VVD en het CDA staan ieder op 3 zetels en GroenLinks zakte van 3 naar 2 zetels (Burger e.a., 2014). De coalitie is gevormd door Leefbaar Rotterdam, D66 en het CDA. Een opmerkelijk punt in het coalitieakkoord is de afspraak om een 'bakfietswijk' te ontwikkelen nabij het centrum van de stad. De coalitie wil op die manier een aantrekkelijk woonmilieu creëren voor hoogopgeleide Rotterdammers, zodat zij aan de stad worden gebonden.

Opvallend aan de verkiezingsuitslag in beide steden is dat de PvdA veel zetels verloor. Deze trend is ook terug te zien in de andere twee grote steden van Nederland, Utrecht en Den Haag. De PvdA verloor in alle vier de steden een derde tot bijna de helft van zijn zetels (Burger e.a., 2014). De reden voor deze verliezen is het feit dat het kabinet, waarin VVD en PvdA een coalitie vormden, snel in populariteit is gedaald, omdat de kiezers van beide partijen ontevreden zijn over het kabinet. Vooral D66 heeft van deze populariteitsdaling geprofiteerd (Hylkema & Slot, 2014).

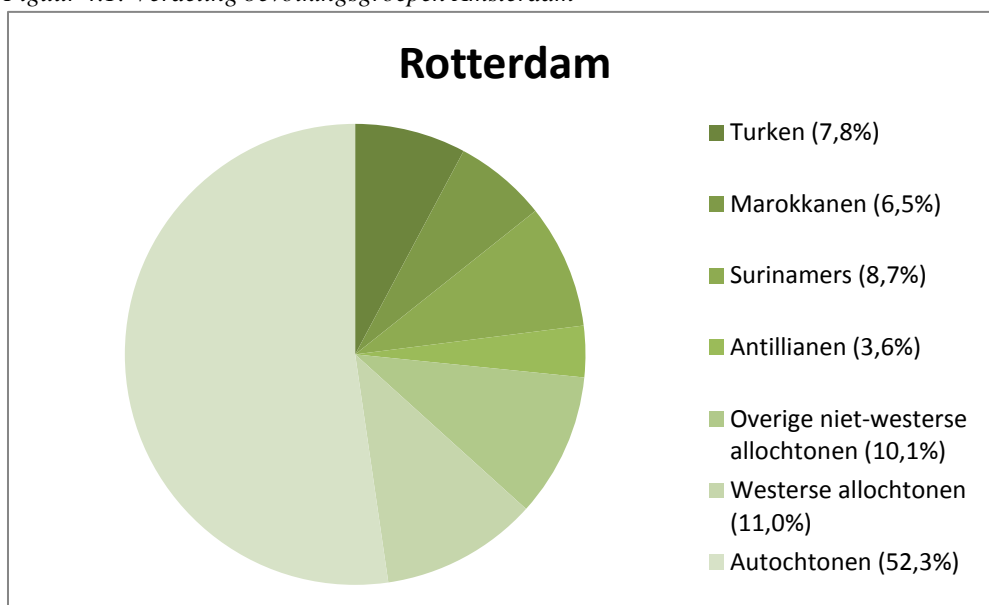
4.2 Diversiteit in de bevolkingssamenstelling

Amsterdam en Rotterdam zijn steden met veel diversiteit in de bevolkingssamenstelling. In 2011 was het aandeel niet-westerse allochtonen in Nederland het grootst in de gemeente Rotterdam, namelijk 36,7%. In de gemeente Amsterdam was dat percentage 35,0. Rotterdam en Amsterdam waren in 2011 de twee gemeenten met de hoogste concentraties niet-westerse allochtonen in Nederland (Zorgatlas.nl, 2013). In figuur 4.1 en 4.2 zijn de percentages bevolkingsgroepen weergegeven.

Figuur 4.1: Verdeling bevolkingsgroepen Amsterdam

Figuur 4.2: Verdeling bevolkingsgroepen Rotterdam

Amsterdam onderkent in de *Structuurvisie 2040* uit februari 2011 dat diversiteit en een gemengde bevolking van belang zijn voor de aantrekkingskracht van Amsterdam. Amsterdam onderscheidt zich op internationaal niveau, omdat de stad een grote menging en diversiteit van de bevolking kent in een relatief klein gebied.

Diversiteit is onder andere van belang voor de economie van Amsterdam. Er zijn zeven kansrijke economische clusters genoemd in de *Structuurvisie 2040*, namelijk ICT, de creatieve industrie, financiële en zakelijke dienstverlening, life sciences, handel en logistiek, toerisme en congressen en voedsel, vis en bloemen. Deze clusters moeten worden versterkt door in te spelen op de behoefte van de clusters. De randvoorwaarden voor het vestigen van de clusters moeten daarbij in kaart worden gebracht. Ook moet rekening worden gehouden met de woonomgeving waar de medewerkers van de verschillende clusters willen wonen.

Doordat de economie van Amsterdam veelzijdig is, zijn er veel en diverse hoogstedelijke voorzieningen. Die voorzieningen hebben een positief effect op de aantrekkelijkheid van de stad, wat

van belang is voor het aantrekken en binden van bewoners aan de stad. Door de diversiteit van de economie is de stad daarnaast minder kwetsbaar bij veranderingen in de economie.

In de Woonvisie Amsterdam, *Wonen in de Metropool – Woonvisie Amsterdam tot 2020* wordt het belang van menging van arm en rijk en jong en oud in wijken benadrukt. De gemeente wil dat de stad ongedeeld is, waarbij het streven naar diversiteit op het gebied van inkomen, leeftijd en huishoudensamenstelling één van de doelen is.

Ook in de Rotterdamse Stadsvisie, *Stadsvisie Rotterdam 2030*, wordt een evenwichtige bevolkingssamenstelling als een van de kernbeslissingen genoemd. Het bereiken van een evenwichtige samenstelling van de bevolking is een van de hoofddoelen in de ontwikkelingsstrategie van Rotterdam, omdat dit bijdraagt aan het bereiken van een sterke economie en een aantrekkelijke woonstad. Een sterke economie is van belang voor de toekomstige concurrentiepositie van de Randstad, omdat Rotterdam één van de belangrijkste steden in de Zuidvleugel van de Randstad is. Rotterdam is belangrijk, omdat de stad de Randstad en het deltagebied van de Rijn en Schelde met elkaar verbindt. Er zijn daardoor drie ontwikkelingszones waar de regio Rotterdam zich op concentreert:

1. De noordelijke zone is gericht op de ontwikkeling van de kenniseconomie en de zakelijke dienstverlening;
2. De zuidelijke zone focust op logistiek en industrie;
3. In het internationale zakencentrum worden de twee ruimtelijk-economische netwerken met elkaar verbonden, waardoor deze zone een belangrijk economisch schakelpunt vormt.

De Randstad moet zich blijven vernieuwen en ontwikkelen om zijn concurrentiepositie op wereldniveau te behouden. De ontwikkeling van de kennis- en diensteneconomie in de Zuidvleugel van de Randstad blijft achter in vergelijking met de Noordvleugel. Het is daarom van belang dat Rotterdam meer bedrijven aantrekt in de kennis- en diensteneconomie. Een evenwichtige bevolkingssamenstelling hangt hiermee samen, omdat voor de concurrentiepositie van Rotterdam zowel hoog- als laagopgeleiden van belang zijn voor het versterken van de economie. In de *Stadsvisie Rotterdam 2030* is dit als volgt verwoord:

” *Een goede balans in de stad tussen hoogopgeleiden (die zorgen voor werkgelegenheid) en laagopgeleiden, en dus het aanbieden van een aantrekkelijk woonklimaat, draagt hieraan [aan economische groei] bij.* ”

Rotterdam wil volgens de *Stadsvisie Rotterdam 2030* de sterke punten van de stad versterken en de zwakke aspecten laten optrekken door de sterkere. De sterke onderdelen van Rotterdam vormen dus het begin van de verbetering die in Rotterdam moet worden behaald. De haven is één van de onderdelen van Rotterdam die als sterk punt wordt genoemd. Ook populaire woonwijken vormen een kans, waardoor door middel van de olievlekwerking de goede aspecten kunnen worden vergroot.

4.2.1 Negatieve selectieve migratie

In de *Stadsvisie Rotterdam 2030* is aangegeven dat het aantal mensen met werk, een goede opleiding en een midden- of hoger inkomen dat wegtrekt uit de stad, groter is dan de vestiging en doorgroei van jongeren. Er vindt dus negatieve selectieve migratie plaats, met een onevenwichtige bevolkingssamenstelling tot gevolg. Volgens de gemeente Rotterdam hebben de redenen voor het vertrek van mensen met een midden- of hoger inkomen te maken met de woonmilieus die de stad te bieden heeft. De woningen en woonmilieus waar mensen met een midden- of hoger inkomen in geïnteresseerd zijn, zijn in Rotterdam te weinig beschikbaar. Het wegtrekken van mensen met werk,

een goede opleiding en een midden- of hoger inkomen is een bedreiging voor de welvaart en vermindering van het draagvlak voor voorzieningen. Daarmee kan deze ontwikkeling schade toebrengen aan Rotterdam als gemeente en als regio.

Het wegtrekken van de hoger opgeleiden moet volgens de *Stadsvisie Rotterdam 2030* worden tegengegaan door in de bestaande stad te bouwen en aantrekkelijke woonmilieus te ontwikkelen. Aantrekkelijke woonmilieus zijn van belang, omdat deze een grote rol spelen bij het kiezen van een woning door consumenten. In de *Stadsvisie Rotterdam 2030* worden verschillende factoren genoemd voor het creëren van woonmilieus die selectieve migratie tegengaan. Ten eerste moeten er groenstedelijke en rustig-stedelijke woonmilieus worden gecreëerd. Daarnaast moet de binnenstad worden verdicht, zodat er kan worden voorzien in de vraag naar centrumstedelijk wonen.

In Amsterdam is het wegtrekken van hoger opgeleiden geen aandachtspunt, volgens de *Structuurvisie Amsterdam 2040*. Amsterdam heeft een sterke aantrekkingskracht op jongeren, die zich als student of afgestudeerde twintigers in de stad vestigen. In de afgelopen tien jaar zijn ook steeds meer hoogopgeleide twintigers en dertigers vanuit het buitenland naar Amsterdam getrokken. Negatieve selectieve migratie is in Amsterdam daarom niet van toepassing. Volgens de *Structuurvisie Amsterdam 2040* is de aantrekkingskracht op jongeren “*de motor achter de groei van Amsterdam en de regio*”.

4.2.2 Sociaal-economische verschillen

In Amsterdam bestaan grote verschillen tussen de bevolkingssamenstelling binnen en buiten de ring A10. Buiten de ring A10 heeft de bevolking gemiddeld een laag inkomen. Ook wonen er buiten de ring A10 meer mensen met een uitkering, met uitzondering van Buitenveldert. In Nieuw West en Zuidoost ondervindt de gemeente Amsterdam concentraties van niet-westerse allochtonen, welke gepaard gaan met sociaal-economische achterstanden (*Woonvisie Amsterdam tot 2020*, 2009).

Amsterdam wil dat de verschillen tussen arm en rijk in de stad niet te groot worden. Om daarvoor te zorgen, moeten er binnen de ring A10 betaalbare woningen beschikbaar blijven, zo staat in de *Woonvisie Amsterdam tot 2020*. Dat moet bijdragen aan de samenhang en onderlinge relaties van mensen. Om ervoor te zorgen dat er betaalbare woningen beschikbaar blijven, wil Amsterdam aanbodingsafspraken met corporaties maken om vrijkomende woningen op een goede manier te verdelen.

De gemeente Amsterdam heeft in de *Woonvisie Amsterdam tot 2020* aangegeven dat er een samenhang bestaat tussen etnische scheiding en sociaal-economische achterstanden. Omdat op dit moment niet-westerse allochtonen voornamelijk buiten de ring A10 wonen, wil Amsterdam zich richten op het behouden van de allochtone middenklasse in de stad. Goede woningen en een veilige woonomgeving worden als voorwaarden genoemd om deze bevolkingsgroep in de stad te behouden.

In de *Stadsvisie Rotterdam 2030* komt naar voren dat in Rotterdam Zuid sociaal-economische en fysieke problemen spelen. De problemen worden aangepakt door middel van intensieve ‘hot spots’. De meest verloederde plekken worden als hot spots aangeduid en op die plekken wordt een intensieve vernieuwingsaanpak ingezet. Die intensieve aanpak bestaat bijvoorbeeld uit gedwongen particuliere woningverbetering, bestrijding van illegale bewoning en wietplantages en het samenvoegen van woningen.

4.2.3 Beïnvloeding bevolkingssamenstelling

Om diversiteit van de bevolkingssamenstelling in de stad te bereiken en te behouden, wil Amsterdam ervoor zorgen dat doorstroming in de woningmarkt kan voortduren. In de *Structuurvisie 2040* wordt

een blijvend hoge woningbouwproductie als belangrijkste factor genoemd. Vooral woningen in het middensegment zijn van belang, zodat goedkopere woningen vrijkomen voor starters. Starters zijn belangrijk voor de stad, omdat zij een belangrijke bijdrage kunnen leveren voor de economie van de metropoolregio.

Amsterdam wil een ongedeelde stad zijn, waar verschillende huishoudenssamenstellingen voorkomen. Er moeten in wijken in Amsterdam dus ook kinderen, scholen en speelvoorzieningen te vinden zijn. Het aandeel huishoudens met kinderen ligt in de gemeente Amsterdam lager dan het landelijke gemiddelde en naar verwachting zal dit aandeel nog verder afnemen. Dit vormt volgens Amsterdam een probleem, omdat de gemengdheid van de huishoudenssamenstelling hierdoor in gevaar komt. De doelstelling van de gemeente Amsterdam is daarom, zoals in de *Woonvisie Amsterdam tot 2020* is aangegeven, dat de daling van het aandeel gezinnen tot stilstand wordt gebracht. De gemeente Amsterdam wil daarom de aandacht vestigen op gezinnen met kinderen. In de *Woonvisie Amsterdam tot 2020* is dit als volgt aangegeven:

” *“Op dit moment bestaat slechts 25% van de Amsterdamse huishoudens uit gezinnen met kinderen, landelijk is dat 35%.”*

De gemeente Amsterdam wil woningen bouwen voor gezinnen, zodat het voor (grote) gezinnen makkelijker wordt om een geschikte woning te vinden (*Woonvisie Amsterdam tot 2020*).

Ook Rotterdam benadrukt in de *Stadsvisie Rotterdam 2030* het belang de aanwezigheid van huishoudens met kinderen in de stad. Er wordt geprobeerd om meer gezinnen met kinderen aan de stad te binden. De gemeente wil dat bereiken door sterke wijken uit te breiden, zodat er olievlekwerking ontstaat. Voorbeelden van sterke wijken zijn Kralingen en Hilleegersberg. Dit zijn wijken met rustigstedelijke en groenstedelijke woonmilieus.

In de *Stadsvisie Rotterdam 2030* is opgenomen dat de woonmilieus in de Tuinsteden moeten worden verbeterd door herstructurering toe te passen. De achterliggende gedachte bij het toepassen van herstructurering is dat de buurtbinding van bewoners na herstructurering toe zal nemen. Bij het herstructureren richt de gemeente Rotterdam zich vooral op zogenaamde sociale ‘stijgers’, ouderen en gezinnen. Sociale ‘stijgers’ worden in de *Stadsvisie* omschreven als mensen die de koopkracht in de wijk houden en een voorbeeldfunctie voor andere bewoners hebben. In veel gevallen zijn de sociale ‘stijgers’ van allochtone afkomst.

Rotterdam wil de inzet van bewoners in het verbeteren van de kwaliteit van de woonomgeving stimuleren, door openbare buitenruimten te beheren en waar nodig aan te passen. Ook het verhogen van het eigenwoningbezit kan bewoners een impuls geven in het investeren in de woonomgeving. Dit kan onder andere worden bereikt door huurwoningen te verkopen. In de *Stadsvisie Rotterdam 2030* is aangegeven dat er in samenwerking met corporaties onderzocht wordt wat de mogelijkheden in het verkopen van huurwoningen zijn.

4.3 Sociale cohesie

Sociale cohesie is een belangrijk thema in zowel het beleid van Amsterdam als het beleid van Rotterdam. De gemeente Amsterdam werkt aan sociale cohesie in het programma Burgerschap en de Wijkaanpak (Amsterdam.nl, geen datum). Het programma Burgerschap is gericht op participatie, verbondenheid en hoffelijkheid. De *Amsterdamse Wijkaanpak* richt zich op de in 2007 door de Rijksoverheid aangewezen aandachtswijken van Amsterdam. Sinds 2011 is de financiering vanuit het Rijk stopgezet, waardoor de gemeente Amsterdam zelf verder is gegaan met de aanpak (Amsterdam.nl, geen datum; Amsterdam.nl, 2014b). De ervaring en kennis die is opgedaan met het

programma burgerschap en de Wijkaanpak worden gebruikt om Athene te adviseren bij het versterken van sociale cohesie en het verminderen van openlijke vijandigheid ten opzichte van immigranten. Deze samenwerking is een onderdeel van het Europese project ‘ImpleMentoring, City-to-City Support for Integration’ (Amsterdam.nl, 2014a). Sociale cohesie hangt volgens de gemeente Amsterdam dus samen met participatie, verbondenheid, hoffelijkheid en de kwaliteit en leefbaarheid van de woonomgeving. In de *Amsterdamse Wijkaanpak* staat het volgende:

”*De kwaliteit van de woonomgeving en de leefbaarheid in deze buurten zijn veel minder dan in andere buurten, de woningen zijn kleiner, slechter en gehoriger (...) Ruimtelijk gesegregeerde kansen en achterstanden willen we niet in onze stad. Diverse, van elkaar verschillende karakteristieke buurten waar mensen graag wonen, werken en komen; waar de plek waar je woont van positieve invloed is op de kansen in het leven. Dát willen we voor iedereen en voor alle buurten in de stad.*”

In Rotterdam is net als in Amsterdam geen specifieke definitie gegeven van sociale cohesie. Wel is in 2008, 2009, 2010 en 2012 een Sociale Index van de stad Rotterdam uitgegeven. In de *Sociale Index 2012* zijn verschillende factoren onderzocht en gemeten. Factoren die in de Sociale Index aan bod komen zijn onder andere tevredenheid met fysieke voorzieningen, bekendheid met sociale voorzieningen, geen vervuiling of overlast en participatie (meedoen). Participatie is aangeduid als de kern van de Sociale Index. Hierover is in de *Sociale Index 2012* geschreven:

”*Het is belangrijk dat iedereen meedoet in de samenleving (gedragsaspect). Onder dit aspect vallen de volgende thema’s: werkzoekenden, schoolgaande jeugd, voldoende sociale contacten, deelname aan sociale en culturele activiteiten en sociaal maatschappelijke inzet.*”

De ervaring van de binding met de buurt is in de *Sociale Index 2012* gemeten door bewoners te vragen of zij zich thuis voelen in hun buurt en of zij van mening zijn dat buurtgenoten goed met elkaar omgaan. Familiariteit wordt bij de omgang tussen burens genoemd. Er wordt bij de ervaring van de binding ook gekeken naar het percentage bewoners dat zich verantwoordelijk voelt voor hun buurt, zich inzet voor de buurt en het percentage bewoners dat vertrouwen heeft in het gemeentebestuur. In de *Sociale Index 2012* wordt Rotterdam gecategoriseerd als sociaal kwetsbaar, omdat de stad op de vier onderdelen van de Index: Capaciteiten; Leefomgeving; Meedoen en Sociale Binding, niet voldoende scoort.

Zowel in Amsterdam als in Rotterdam is sociale cohesie dus gekoppeld aan participatie. Een verschil tussen de gemeenten is dat Rotterdam zich meer richt op de capaciteiten van de bewoners, de *skills*. Door Amsterdam wordt meer gericht op de woonomgeving, om de kwaliteit en leefbaarheid te verbeteren. Rotterdam is meer op burgers gericht, wat hun capaciteiten zijn en hoe deze kunnen worden ingezet in de buurt.

4.3.1 Sociale interacties

In hoofdstuk 2 is opgenomen dat sociale interactie een belangrijk element is van sociale cohesie. In het beleid van Amsterdam en Rotterdam worden sociale interacties als belangrijk genoemd.

De gemeente Amsterdam heeft in de *Structuurvisie 2040* aangegeven dat sport bijdraagt aan ontmoetingen en contacten tussen verschillende bevolkingsgroepen en leefstijlen, waardoor sport een verbindende factor is. Volgens de gemeente stimuleert sport integratie en sociale cohesie op wijkniveau, maar ook op het niveau van de metropoolregio in het geheel. De gemeente Amsterdam wil daarom dat sportvoorzieningen een plaats krijgen in de wijk waar de maatschappelijke betekenis optimaal is, dus waar zoveel mogelijk mensen gebruik kunnen maken van de voorziening.

Samenwerkingsverbanden (van sportvoorzieningen) met bijvoorbeeld onderwijs en opvang worden door de gemeente als kans genoemd.

De gemeente Amsterdam noemt publieke voorzieningen, openbare ruimten en andere plekken waar interactie kan plaatsvinden belangrijk voor het koppelen en verbinden van verschillende bevolkingsgroepen en belevingswerelden (*Structuurvisie 2040*). Voorzieningen moeten daarom zowel fysiek als sociaal bereikbaar zijn. Met fysieke bereikbaarheid bedoelt de gemeente dat functies die op cruciale plekken in het stedelijk netwerk liggen, zich moeten ‘openkeren’ naar de openbare ruimte. Daarnaast moeten de functies een duidelijke identiteit hebben en uitnodigen tot interactie.

In de Rotterdamse *Sociale Index 2012* is het hebben van voldoende sociale contacten gemeten. Dit is als volgt gedefinieerd:

” *Het percentage bewoners dat minimaal wekelijks contact heeft met vrienden en familie. Het contact kan bestaan uit een ontmoeting, een telefoontje of een e-mail. Daarnaast wordt apart meegerekend het percentage volwassenen dat behoefte heeft aan meer contacten en het percentage 65+ dat behoefte heeft aan meer contacten.* ”

In het *Programmaplan Mee(R) Doen* van de gemeente Rotterdam is per doel aangegeven hoe dit kan worden bereikt. Verschillende vormen van gesprekken en debatten kunnen worden ingezet om bepaalde doelen te bereiken. Een aantal van de doelen en de inzet van gesprekken en debatten zijn in tabel 4.1 weergegeven:

Doel	Mogelijke werkvorm
Ontmoetingen realiseren	Huiskamergesprekken
Netwerken bouwen en versterken	Rondetafelgesprekken, Gasten aan tafels, Werkbezoeken
Leren en uitwisselen	Doe-acties
Taboes doorbreken	Debat / dialoog
Verdieping / elkaars wereld ontdekken en overbruggen	Dialoog / Gesprek, Expertmeetings

Tabel 4.1: Vormen van gesprek en debat per doel

In het *Programmaplan Mee(R) Doen* heeft de gemeente Rotterdam dus aangegeven dat ontmoetingen kunnen plaatsvinden door huiskamergesprekken te organiseren.

In het *Uitvoeringsprogramma Woonvisie Rotterdam 2020* is aangegeven dat mensen elkaar kunnen ontmoeten in de woonomgeving en bij voorzieningen.

4.3.2 Informele sociale controle

In het *Veiligheidsplan Amsterdam 2012-2014* is opgenomen dat sociale controle in een buurt gevaar loopt wanneer er geen goed beeld is van de bewoners. Dat kan bijvoorbeeld voorkomen wanneer woningen (illegaal) worden onderverhuurd. In Amsterdam geldt dit voor de Dichtersbuurt, Dobbebuurt en Burgemeestersbuurt.

De gemeente Rotterdam moedigt bewoners aan om informele sociale controle uit te voeren, in de vorm van buurtschouwen. Dit is opgenomen in het programma *Veiligheid 2014-2018, #Veilig010*. In Pendrecht wordt bijvoorbeeld Buurtpreventie Burgerblauw ingezet, een project dat bedacht is door bewoners van de wijk. Bewoners gaan met politie en Stadsbeheer de wijk in en controleren en schouwen de straten.

4.3.3 Verbondenheid van bewoners aan hun buurt en buurtidentiteit

In de *Structuurvisie 2040* van de gemeente Amsterdam is cultuur als een belangrijke verbindende factor genoemd. Culturele voorzieningen zijn voor Amsterdam erg belangrijk. In de *Structuurvisie 2040* wordt daarover gezegd:

” *“Culturele voorzieningen zijn belangrijke identiteitsdragers voor de metropool als geheel en voor plekken binnen de metropool in het bijzonder.”*

Voorzieningen als het Rijksmuseum, Muziekgebouw aan 't IJ/Bimhuis en het Concertgebouw behoren tot de culturele wereldklasse. Voor Amsterdam zijn deze van groot belang, omdat cultuur een belangrijke vestigingsfactor is voor mensen en daarmee een belangrijke bijdrage levert aan de economie. Op kleinere schaal moeten culturele voorzieningen aansluiten bij de identiteiten van die wijken of buurten. Op die manier dragen herkenbare culturele voorzieningen in buurten en wijken bij aan een positief imago. De diversiteit van de stad komt daardoor tot uiting, want buurten en wijken in Amsterdam hebben verschillende identiteiten (*Structuurvisie 2040*).

Sociale voorzieningen zijn van belang voor het verbinden van functies en identiteiten. Dit kan worden versterkt door functies te mengen of medegebruik in te zetten. Dit kan bijvoorbeeld worden gedaan door buurtactiviteiten te laten plaatsvinden in clubgebouwen of een naschoolse opvang te vestigen bij een sportverzamelgebouw. Door functies te mengen en voorzieningen voor verschillende functies te gebruiken, kan kennisuitwisseling, ontmoeting en ontplooiing plaatsvinden (*Structuurvisie 2040*).

In de *Structuurvisie 2040* is daarnaast opgenomen dat voorzieningen en openbare ruimte van belang zijn voor de identiteit en verbondenheid met de buurt en stad. Scholen en sportclubs hebben een sterke verbindende functie, omdat mensen van verschillende bevolkingsgroepen en leefstijlen elkaar daar kunnen ontmoeten. Integratie en sociale cohesie worden door sportvoorzieningen gestimuleerd.

In het Amsterdamse *Burgerschapbeleid* (*‘Geen burgerschap zonder hoffelijkheid’*) wordt het overbruggen van verschillen als een van de speerpunten genoemd. De gemeente wil burgers ondersteunen in het verminderen van dagelijkse zorgen en confrontaties. Dit wordt onder andere gedaan door waarderingssubsidies toe te kennen aan projecten die burgers helpen in het overbruggen van onderlinge verschillen en het verbeteren van de aanspreekbaarheid.

Een bedreiging voor de verbondenheid in buurten is opgenomen in het *Veiligheidsplan Amsterdam 2012-2014*. In het *Veiligheidsplan* is daarover het volgende geschreven:

” *“Door de onderhuur is er geen goed beeld van de feitelijke bewoners van de buurtcombinatie en verdwijnt de betrokkenheid bij en de sociale controle in de buurt.”*

In het *Programmaplan Mee(R) Doen* geeft de gemeente Rotterdam aan dat zij de inwoners van de gemeente wil verbinden. Er is veel diversiteit in de bevolking, maar door te zoeken naar verbindende factoren en met elkaar in gesprek te gaan, moeten zaken als maatschappelijke spanningen, cultuur en taalbarrières bespreekbaar worden. Het ontplooiën van talent en het stimuleren van ondernemerschap worden als de belangrijkste speerpunten van het beleid genoemd.

Een speerpunt in het *Burgerschapbeleid Participatie: Kiezen voor Talent* van Rotterdam is diversiteit als kracht. Rotterdam beredeneert in het *Burgerschapbeleid* dat er in Rotterdam veel diversiteit is door de zeer diverse bevolkingssamenstelling. Diversiteit wordt in het *Burgerschapbeleid* gedefinieerd als verscheidenheid aan waarden, attitudes, cultuur, overtuigingen, etnische achtergrond, seksuele voorkeur, kennis, vaardigheden en levenservaring. Diversiteit kan spanningen opleveren wat tot gevolg kan hebben dat de sociale binding onder druk komt te staan. In het *Burgerschapbeleid*

wordt diversiteit echter positief benaderd, want er is aangegeven dat er door de diversiteit veel potentie aanwezig is in de stad. Rotterdam wil dat burgers hun eigen talenten kunnen ontwikkelen, maar ook zien wat de talenten van andere burgers zijn en daar gebruik van maken. De gemeente denkt dat daardoor meer sociale binding met de stad en de leefomgeving ontstaat. Er wordt in het Burgerschapsbeleid dus de nadruk gelegd op talentontwikkeling. Er worden activiteiten georganiseerd die moeten bijdragen aan maatschappelijke participatie. Een voorbeeld van een activiteit is taalles. In het beleidsstuk *Participatie: Kiezen voor Talent* is het volgende geschreven:

” *Het is van belang dat burgers in hun onderlinge interactie de talenten van andere burgers weten te ontlokken en gebruik leren te maken van alle aanwezige talenten in de stad. Door op deze manier met de aanwezige diversiteit te werk te gaan wordt meer sociale binding met de stad en de leefomgeving tot stand gebracht.* ”

In de *Sociale Index* van de gemeente Rotterdam is het aspect Sociale binding gemeten door bewoners te vragen of zij zich thuis voelen in hun buurt en of zij lang in de buurt wonen. In 2012 was de Sociale Binding van Rotterdam kwetsbaar, wat betekent dat veel inwoners zich niet thuis voelen in hun buurt.

4.4 Leefbaarheid

De gemeente Amsterdam benadrukt in de *Structuurvisie 2040* het belang van betrokken bewoners. Volgens de gemeente bevorderen betrokken bewoners het tegengaan van verloedering en onveiligheid. Daarnaast is het van belang dat de buurteconomie goed functioneert, omdat dit bijdraagt aan de leefbaarheid van een buurt. De buurteconomie kan worden versterkt door het toerisme uit te breiden naar de verschillende wijken in Amsterdam. Door het toerisme krijgen wijken een economische impuls, wat bijdraagt aan de leefbaarheid en veiligheid van wijken.

De *Fact sheet Leefbaarheidsindex* van de gemeente Amsterdam geeft weer wat de veiligheidsbeleving van bewoners van Amsterdam is. In de factsheet is onder andere opgenomen dat gevoelens van onveiligheid kunnen worden verminderd door een openbare ruimte die schoon, heel en veilig is. De leefbaarheidsindex bestaat uit drie delen van ieder acht indicatoren. De drie delen zijn fysiek, overlast en sociaal. Onder de sociale index valt onder andere het thuis voelen bij mensen in de buurt, saamhorigheid en het niet positief denken over bevolkingsgroepen.

In het *Veiligheidsplan Amsterdam 2012-2014* staat dat er in IJburg problemen zijn op het gebied van leefbaarheid en sociale cohesie. Het verbeteren van de sociale cohesie in de wijk zou volgens de gemeente moeten worden bewerkstelligd door het verbeteren van voorzieningen in de wijk en het vergroten van de participatie van bewoners.

De betrokkenheid van bewoners wordt ook in het Programma Veiligheid 2014-2018, *#Veilig010* van de gemeente Rotterdam benadrukt. ‘Rotterdammers staan centraal’, is één van de doelstellingen in *#Veilig010*. Gebiedscommissies werken met bewoners aan het verbeteren van leefbaarheid en veiligheid, door te zorgen dat de buitenruimte schoon, heel en groen is. Door aan die drie aandachtspunten te werken, ontstaat er een prettig en leefbaar klimaat, waardoor vernielingen en criminaliteit minder voorkomen.

De gemeente Rotterdam beschrijft in het *Programmaplan Mee(R) Doen* dat het onderwerp leefbaarheid in de wijk het beste besproken kan worden op wijk- en buurtniveau. In het programmaplan staat hierover:

“Dit is de omgeving waar mensen zich het meest duidelijk uitspreken en elkaar ontmoeten. Hier begint de integratie. Inwoners krijgen alle kansen om hun verhaal te doen of hun ergernis uit te spreken en kunnen gesteund door de deelgemeenten gestimuleerd worden om vanuit de eigen kracht te komen tot een buurtgerichte aanpak.”

Daarbij is aangegeven dat een praktische insteek, de nabijheid bij burgers en gesprekken over tegenstellingen en risicofactoren uitgangspunten zijn bij de gesprekken en activiteiten die op buurtniveau plaatsvinden.

4.5 Veiligheid

Het *Veiligheidsplan Amsterdam 2012-2014* heeft een aantal uitgangspunten. Het veiligheidsgevoel van bewoners en bezoekers van Amsterdam is een belangrijk aandachtspunt. Het bestuur van Amsterdam wil de belangrijkste problemen consequent aanpakken, door op te treden tegen de groepen die de veiligheid het meest bedreigen (*Veiligheidsplan 2012-2014*). De Top 600 Aanpak is een belangrijke aanpak die de gemeente Amsterdam in 2013 heeft opgezet. Er is een lijst opgesteld van 600 zwaardere veelplegers in Amsterdam. Er wordt samengewerkt door het gemeentebestuur, politie, Openbaar Ministerie en zorg- en jeugdpartners.

Binnen de integrale aanpak van de Top 600 kunnen drie hoofdlijnen worden onderscheiden: Lik-op-stuk-beleid, zorg en instroombeperking. De gemeente wil op die manier het aantal geweldsdelicten, overvallen, straatroven en woninginbraken (*high impact* criminaliteit) aanzienlijk terugdringen (*Top 600. Met zorg aangepakt!*). Deze harde aanpak moet ervoor zorgen dat bewoners en ondernemers merken dat de overheid hard optreedt tegen gewelddadige personen. Daardoor wordt het vertrouwen onder burgers en de subjectieve veiligheid vergroot.

Onveiligheid op straat wordt op gemeentelijk niveau aangepakt. De politie draagt hieraan bij. Dit is aangegeven in het *Veiligheidsplan Amsterdam 2012-2014*. Hierdoor worden buurten veiliger, waarvan burgers en ondernemers profiteren.

Burgers zijn van groot belang om een veiliger Amsterdam te creëren. In het *Veiligheidsplan Amsterdam 2012-2014* is beschreven dat burgers kunnen worden betrokken bij de prioritering van problemen, omdat burgers kunnen signaleren welke problemen er spelen. Burgers moeten dus betrokken worden bij de aanpak van veiligheidsproblemen.

In het Programma Veiligheid 2014-2018, *#Veilig010* is opgenomen dat er, naast de aanpak van criminaliteit, sociale en fysieke investeringen nodig zijn om Rotterdam veiliger te maken. Beheer en onderhoud van de buitenruimte en de inzet van toezichthouder en handhavers worden ook als veiligheidsaspecten genoemd. Veiligheid hangt nauw samen met leefbaarheid, zoals ook in paragraaf 4.4 naar voren is gekomen. De inzet van burgers, zoals beschreven in paragraaf 4.3.2, draagt ook bij aan de veiligheid.

Belangrijke speerpunten in het Programma Veiligheid 2014-2018, *#Veilig010* zijn de betrokkenheid van bewoners en ondernemers, het naleven van de regels, een slimme en effectieve samenwerking en vertrouwen en transparantie vanuit de gemeente. Over het naleven van de regels staat in *#Veilig010*:

“We gaan uit van vertrouwen, maar treden krachtig op als dit vertrouwen beschaamd wordt.”

4.6 Conclusie

De gemeenteraadsverkiezingen hebben veel invloed op het beleid dat wordt gevoerd. De verkiezingsuitslag van maart 2014 was opmerkelijk, omdat de PvdA in zowel Amsterdam als Rotterdam zetels verloor. In Amsterdam is een coalitie gevormd door D66, SP en VVD. In de Rotterdamse gemeenteraad vormen Leefbaar Rotterdam, D66 en CDA de coalitie.

Amsterdam en Rotterdam hadden in 2011 de grootste concentratie niet-westerse allochtonen van alle Nederlandse gemeenten. Beide gemeenten vinden een diverse bevolkingssamenstelling belangrijk, maar in Rotterdam wordt een diverse bevolkingssamenstelling op basis van het opleidingsniveau bepaald, terwijl in Amsterdam inkomen, leeftijd en huishoudenssamenstelling de gemengdheid van de stad bepalen. De steden hebben dus verschillende definities van een diverse bevolkingssamenstelling. Door te richten op verscheidenheid, wordt geprobeerd extremen in de samenstelling van buurten en wijken tegen te gaan. Het streven naar diversiteit is een overeenkomst tussen Amsterdam en Rotterdam.

Amsterdam en Rotterdam hebben wel hetzelfde streven, maar de aandachtspunten verschillen. Rotterdam heeft in de afgelopen decennia moeite gehad om hoogopgeleiden aan de stad te binden. Er vindt in de stad daardoor negatieve selectieve migratie plaats. In Amsterdam wil men vooral aandacht besteden aan het creëren van betaalbare woningen binnen de ring A10. Amsterdam heeft namelijk te maken met een grote druk op de woningmarkt en een verdringing van mensen met een lagere sociaal-economische status binnen de ring A10. De aandachtspunten in Amsterdam en Rotterdam verschillen.

De gemeente Rotterdam noemt onder andere herstructurering als middel om een diverse bevolkingssamenstelling te bereiken en te behouden. In het Amsterdams beleid wordt herstructurering niet genoemd. Herstructurering kan een positieve invloed hebben op sociale cohesie. Dit hangt ook weer samen met leefbaarheid, want een buurt die schoon, heel en veilig is draagt positief bij aan de mate van sociale cohesie. De aanpak van Amsterdam en Rotterdam om diversiteit in de stad te creëren is dus verschillend.

In beide gemeenten wordt het belang van voorzieningen voor het plaatsvinden van ontmoetingen en sociale contacten tussen bewoners onderschreven. Amsterdam benadrukt het belang van sportvoorzieningen. In Rotterdam zijn huiskamergesprekken aangedragen als een manier waarop contacten kunnen ontstaan.

Amsterdam noemt het belang van culturele voorzieningen voor het ontstaan van een gevoel van binding. Ook culturele voorzieningen in buurten zijn volgens de gemeente Amsterdam van belang, in het bijzonder voor bewoners en ondernemers. Medegebruik van voorzieningen kan bijdragen aan het versterken van een gevoel van binding. Een kantine van een sportclub kan bijvoorbeeld ook als buurthuis worden gebruikt. Rotterdam legt minder nadruk op culturele voorzieningen.

In Amsterdam en Rotterdam wordt veel aandacht besteed aan participatie van burgers. Beide steden betrekken burgers bij de prioritering van problemen. Op die manier moet de leefbaarheid en veiligheid van de steden verbeteren. De inzet op burgerparticipatie sluit aan op de literatuur, zoals beschreven in paragraaf 2.3.1.6. Door activiteiten in buurten te organiseren of ondersteunen, kunnen netwerken ontstaan, waardoor het gevoel van binding met de buurt groter wordt. Andersom kan het bestaan van netwerken en gedeelde waarden en normen bijdragen aan de mate waarin buurtactiviteiten worden georganiseerd.

5 Beschrijvingen interventies

5.1 Amsterdam

5.1.1 Beterburen

5.1.1.1 Focus en doelen

Beterburen is een initiatief dat onder andere in Amsterdam bewoners begeleidt in het oplossen van burenruzies (Beterburen, 2014a). Beterburen is ontstaan in 2004 (Van Steden e.a., 2011). Wanneer mensen overlast ervaren van hun burens en zelf niet tot een oplossing kunnen komen, kan Beterburen worden ingeschakeld. Beterburen wil voorkomen dat burencollicten uit de hand lopen (Beterburen, 2013a; Van Steden e.a., 2011).

Het uiteindelijke doel van Beterburen is het bijdragen aan de leefbaarheid en sociale cohesie in de woonomgeving (Beterburen, 2013b)

5.1.1.2 Werkwijze

Bewoners kunnen hun zaak aanmelden door contact op te nemen met Beterburen. In veel gevallen worden bewoners door politie, woningbouwcorporatie of andere instanties doorverwezen naar Beterburen (Beterburen, 2014b). Mensen kunnen hun zaak aanmelden via een aanmeldingsformulier op de website, telefonisch of in een inloopsprekkuur dat iedere week plaatsvindt (Beterburen, 2014a). In 2013 werd 64% van de zaken in Amsterdam door bewoners zelf aangemeld (Beterburen, 2014b). Na de aanmelding bepaalt Beterburen of de zaak geschikt is voor Beterburen. Sommige zaken zijn niet geschikt, bijvoorbeeld familiale kwesties of langlopende pesterijen tussen burens. Aanmelders van zulke zaken worden doorverwezen naar andere instanties, bijvoorbeeld de Treiteraankpak (Beterburen, 2014a; Interview met vertegenwoordiger Beterburen, 2014).

Beterburen biedt hulp in de vorm van buurtbemiddeling, groepsbemiddeling en coaching (Beterburen, 2013a). Bij buurtbemiddeling wordt er eerst met beide partijen afzonderlijk een gesprek gevoerd, waarin wordt geluisterd naar de klachten en de situatie waarin de partijen zich bevinden. Wanneer beide partijen toestemmen, vindt er een gesprek met beide partijen plaats. Dit gebeurt zoveel mogelijk op neutraal terrein. In het gesprek wordt er naar een oplossing gezocht waar beide partijen achter staan (Beterburen, 2013a). Een vertegenwoordiger van Beterburen zei daarover:

” *En je ziet dat we pas tot oplossingen kunnen komen, als ze begrip hebben voor elkaar. Als de één geen begrip heeft voor de ander, dan heeft het ook geen zin om oplossingen te bedenken, want die werken dan niet. Dus het eerste uur van zo'n gesprek is vaak gericht op elkaars verhaal horen en kijken of er een beetje begrip bij de ander ontstaat waardoor ze samen verder kunnen.*”

Een paar weken na het bemiddelingsgesprek heeft Beterburen contact met beide partijen en worden beide partijen gevraagd hoe het ervoor staat. Wanneer beide partijen positief zijn, ziet Beterburen de zaak als opgelost (Interview met vertegenwoordiger Beterburen, 2014). In sommige gevallen wil één van de partijen niet meewerken of wordt er geen oplossing gevonden. In zulke gevallen wordt de zaak als niet opgelost beschouwd. In 2013 waren dat 268 van de 1064 geschikte zaken (Beterburen, 2014b).

Voor de onopgeloste zaken is coaching een mogelijkheid die Beterburen aanbiedt. Coaching wordt sinds 2011 toegepast als één van de partijen niet mee wil werken aan buurtbemiddeling. De partij die naar een oplossing wil zoeken, kan hulp krijgen van Beterburen. De coach van Beterburen die wordt

ingeschakeld, bespreekt met de hulpvrager welke mogelijkheden er zijn om de situatie op te lossen of acceptabel te maken (Beterburen, 2013a). Coaching wordt daarom als een vorm van empowerment gezien (Beterburen, 2014b). Met empowerment wordt bedoeld dat mensen zelf naar een oplossing zoeken en zelf aan het oplossen van hun probleem werken. Daardoor leren zij om te gaan met problemen, waardoor zij de problemen in de toekomst zelf kunnen oplossen (Interview met vertegenwoordiger van Beterburen, 2014). Een vertegenwoordiger van Beterburen zei hierover het volgende:

” *“Buurtbemiddeling is eigenlijk ook heel erg gericht op het empoweren van mensen, zodat ze zelf in actie komen. En niet alleen maar hun vinger opsteken van ik heb een vraag, nee, hoe kan je die vraag zelf oplossen? Of hoe kom je bij het juiste loket terecht, bij wijze van spreken.”*

Groepsbemiddeling vindt plaats wanneer er een conflict bestaat tussen meerdere bewoners. Het werkt hetzelfde als buurtbemiddeling, dus ook in het geval van groepsbemiddeling vinden eerst intakegesprekken met de partijen afzonderlijk plaats, waarna er een bemiddelingsgesprek plaatsvindt waar alle partijen bij aanwezig zijn (Beterburen, 2013a).

Sinds 2013 worden ook workshops en trainingen aangeboden in Amsterdam. De trainingen zijn gegeven aan bewonersgroepen, met als doel handvatten te bieden voor het oplossen van conflictsituaties. In 2013 zijn er drie trainingen gegeven en Beterburen zal bekijken of het aanbieden van workshops en trainingen uitgebreid kan worden (Beterburen, 2014b).

Een andere werkwijze die wordt toegepast is pendelbemiddeling (Beterburen, 2014b; Interview met vertegenwoordiger Beterburen, 2014). Dit houdt in dat de bemiddelaars tussen beide partijen ‘pendelen’. Dat komt voor als mensen niet bereid zijn om met elkaar om de tafel te gaan, maar de bemiddelaars ervan overtuigd zijn dat de partijen wel een bemiddelingsgesprek willen als ze meer achtergrondinformatie krijgen. Dit kan het geval zijn in situaties die al langer spelen, waardoor de boosheid overheerst en een gezamenlijk gesprek nog een brug te ver is. Een vertegenwoordiger van Beterburen zei het volgende over pendelbemiddeling:

” *“Er zijn van die dingen, dat je denkt van ‘als ze dat nou van elkaar zouden weten, dan zou er toch tot een oplossing gekomen kunnen worden’.”*

De bemiddelaars die worden ingezet, zijn vrijwilligers. De vrijwilligers worden getraind om te bemiddelen tussen buurtbewoners. Meestal bestaat een conflict uit twee partijen en bij de bemiddeling worden beide partijen op een vrijwillige en gelijkwaardige basis bij elkaar gebracht. De vrijwilligers zijn onafhankelijk en neutraal en de gesprekken zijn vertrouwelijk. In uitzonderingssituaties kan een bemiddelingsgesprek plaatsvinden in aanwezigheid van de politie, woningcorporaties of andere maatschappelijke partijen (Van Steden e.a., 2011). In Amsterdam zijn ongeveer 200 vrijwilligers werkzaam bij Beterburen (Interview met vertegenwoordiger van Beterburen, 2014).

5.1.1.3 Financieel

Beterburen ontvangt subsidies van de gemeente Amsterdam, de stadsdelen en alle woningbouwcorporaties die verenigd zijn in de Amsterdamse Federatie van woningcorporaties (Beterburen, 2013b). De begroting voor Beterburen in Amsterdam bedroeg €394.696 voor het jaar 2013 (Beterburen, 2014b). Er zijn in het hele werkgebied van Beterburen (zeven gemeentes) acht vaste medewerkers in dienst bij Beterburen en verder vijf freelancers en trainers, die worden ingehuurd.

Hiervan betaalt de Centrale stad en stadsdelen 50% van de begroting. De andere 50% wordt bijgedragen door de Amsterdamse Federatie van woningcorporaties. De gemeente voorziet Beterburen daarnaast in een vergoeding van tolken en een vrijwilligersverzekering (Interview met vertegenwoordiger Beterburen, 2014).

5.1.1.4 Resultaten

In veel gevallen kunnen in het eerste bemiddelingsgesprek afspraken gemaakt worden (Beterburen, 2013a). Een vertegenwoordiger van Beterburen heeft aangegeven dat soms niet eens een bemiddelingsgesprek nodig blijkt te zijn. In een interview met een vertegenwoordiger van Beterburen kwam dit ook naar voren:

” *wij merken soms dat we niet eens een gezamenlijk bemiddelingsgesprek tot stand hoeven te brengen, omdat mensen dan toch door onze komst gedrag gaan aanpassen of zelf naar elkaar toe gaan.*”

In het intakegesprek kan er dus al veel verduidelijkt worden, waardoor een bemiddelingsgesprek met beide partijen niet meer nodig is.

Van Steden e.a. (2011) noemen Beterburen als voorbeeld van een succesvol initiatief van stedelijke veiligheidsprojecten in Amsterdam.

5.1.1.5 Succes- en risicofactoren

Een belangrijke succesfactor van Beterburen is dat het gratis is, waardoor veel mensen de mogelijkheid hebben om gebruik te maken van het initiatief (Beterburen, 2013a). Dit blijkt ook uit het aantal aanmeldingen, want het aantal aanmeldingen in Amsterdam is in 2013 met 22% gestegen ten opzichte van het aantal meldingen in 2012. Dit heeft mede te maken met de bekendheid van Beterburen bij verschillende instanties en woningcorporaties. In 2013 waren er 1101 aanmeldingen. Het slagingspercentage was 72% in 2013 (Beterburen, 2014b).

Door een vertegenwoordiger van Beterburen is als verbeterpunt voor Beterburen aangegeven dat er meer middelen beschikbaar zouden moeten zijn om bijvoorbeeld meer workshops en coaching aan te kunnen bieden. De onzekerheid over de financiën vanaf 2016 is een risicofactor (Interview met vertegenwoordiger Beterburen, 2014).

Beterburen is voor een groot deel afhankelijk van de inzet van vrijwilligers. In het jaarverslag van Beterburen is aangegeven dat het vinden van voldoende vrijwilligers geen probleem is. Vrijwilligers worden geworven via mond-tot-mondreclame, de website van Beterburen en sociale media. Voor de meeste vrijwilligers is de eis van Beterburen om zich minimaal anderhalf jaar in te zetten geen bezwaar (Beterburen, 2014b).

5.1.2 Croqger

5.1.2.1 Focus en doelen

Croqger is een online platform dat in 2013 in Nederland is opgezet en waar mensen klussen op kunnen plaatsen die kunnen worden uitgevoerd door buurtbewoners (Croqger, 2014). Donner (2014) omschrijft Croqger als ‘een ruilsysteem voor diensten’. Door hun talent en tijd in te zetten, kunnen burens elkaar helpen. Dit kan vrijwillig of tegen een vergoeding, in de vorm van een klus of in de vorm van geld (Croqger, 2014).

Croqger streeft verschillende maatschappelijke doelen na (Van de Star, 2014):

1. Burgerschapsparticipatie vergroten
2. Zelfredzaamheid vergroten
3. Verbeteren balans werk – vrije tijd
4. Eenzaamheid verkleinen
5. Saamhorigheid en zingeving burgers vergroten
6. Verbinden en samenwerken
7. Van onderop (bottom-up) initiatieven stimuleren
8. Ondersteunen van buurtinitiatieven, sociale wijkteams, buurteconomie, verenigingen en gemeente
9. CO2 reductie, doordat buurtgenoten aan elkaar worden gekoppeld, die elkaar op de fiets of lopend bezoeken.

Het uiteindelijke doel van Croqger is het realiseren van een groene, sociale en creatieve samenleving. Om dat te bereiken, wil Croqger mensen met elkaar verbinden. Mensen die hulp bieden (‘Croqgers’) zijn bijvoorbeeld studenten, huisvaders en -moeders, vrijwilligers en mensen met een uitkering. Hulpvragers zijn in veel gevallen ouderen, koppels met kleine kinderen en vrijwilligersorganisaties (Croqger, 2014).

5.1.2.2 Werkwijze

Mensen kunnen online een klus plaatsen die ze gedaan willen hebben. Voorbeelden van klussen zijn strijken, een website maken, boodschappen doen en hulp met de computer (Van de Star, 2014). Klussen kunnen in een categorie worden ingedeeld door de aanvrager. Categorieën die Croqger aanhoudt, zijn Dienstverlening, Digitaal, Huishouden, Klussen, Sociaal, Transport, Tuinieren en Zorg en welzijn (Croqger, 2014). Wanneer de klus op de site is geplaatst, worden geregistreerde ‘Croqgers’ die bij de opdrachtgever in de buurt wonen gemaild. Van de Croqgers die reageren, krijgt de aanvrager een melding. De aanvrager kan op basis van het profiel en beoordelingen van de klusser de persoon kiezen die bij hem of haar past. Na afloop van de klus kan de opdrachtgever de klusser en wat hij heeft gedaan beoordelen. Daarna kan door middel van een ruil of door het overmaken van geld de betaling plaatsvinden. Croqger bemiddelt in de betaling, zodat dit veilig verloopt. De betalingen gaan via iDeal, waarbij de opdrachtgever het geld overmaakt zodra de afspraak gemaakt is. Croqger beheert het geld totdat de klus gedaan en beoordeeld is. Wanneer de klus is beoordeeld, wordt de klusser betaald (Van de Star, 2014).

In Amsterdam nemen meer dan 1.000 mensen deel aan Croqger (Interview met vertegenwoordiger Croqger, 2014).

In 2014 zal Croqger de sociale cohesie in buurten meten. De sociale cohesie zal waarschijnlijk worden gemeten aan de hand van een aantal uitspraken van buurtbewoners over bijvoorbeeld de mate waarin

zij zich veilig voelen in een wijk (Interview met vertegenwoordiger Croqger, 2014). Een aantal voorbeelden van uitspraken zijn *'ik heb veel contact met mijn directe burens'* en *'ik voel me thuis in deze buurt'* (Van de Star, 2014).

5.1.2.3 Financiële

Croqger heeft in 2013 als startkapitaal €25.000 ontvangen van Stichting DOEN. Stichting DOEN vond dat Croqger dit startkapitaal verdiende, omdat Croqger een netwerk helpt op te bouwen voor en met burgers. Daarnaast zijn afspraken gemaakt over de besteding van het budget. Er is afgesproken dat 60% van het bedrag aan buurtactiviteiten als straatfeesten of buurtbarbecues wordt uitgegeven en dat Croqger eind 2014 zal starten met het meten van sociale cohesie (Interview met vertegenwoordiger Croqger, 2014).

5.1.2.4 Succes- en risicofactoren

Croqger heeft het gewenste effect in buurten, aldus de geïnterviewde vertegenwoordiger van het initiatief. Omdat het initiatief nog vrij nieuw is, zijn er nog geen onderzoeken gedaan naar de effectiviteit en succes- en faalfactoren van Croqger. Wel is in het interview naar voren gekomen welke aspecten volgens de vertegenwoordiger van Croqger van belang zijn. Als succesfactoren is vertrouwen genoemd. Mensen moeten het idee hebben dat het veilig is om gebruik te maken van Croqger, omdat zij anders niet willen deelnemen. Naast veiligheid en vertrouwen, is bekendheid van belang voor het succes van een initiatief als Croqger. Een belangrijk punt waardoor Croqger veiligheid en vertrouwen biedt, is het beheer van het geld totdat een klus naar tevredenheid is uitgevoerd. Daardoor kan de persoon die de klus laat uitvoeren er zeker van zijn dat de klus op een goede manier zal worden gedaan en weet de klusser zeker dat hij of zij zijn geld zal krijgen. Mensen lopen daardoor minder risico om opgelicht te worden (Interview met vertegenwoordiger Croqger, 2014). Op de website van Croqger is een overzicht van het aanbod van klussen in de regio Amsterdam te zien. Het aandeel klussen tegen betaling en het aandeel ruilklussen zijn ongeveer gelijk. Gebruikers van Croqger hebben dus vertrouwen in Croqger en het veiligstellen van hun geld tot een klus naar tevredenheid is afgerond (Croqger, 2014).

Een punt dat een risicofactor vormt, is het feit dat er vooral mensen met een lager inkomen gebruik maken van het uitwisselen van klussen via Croqger. Dit blijkt uit een onderzoek dat Croqger heeft laten uitvoeren door studenten. Een mogelijke verklaring is dat mensen met een hoger inkomen klussen door professionals laten uitvoeren en hun eigen kanalen hebben. Een vertegenwoordiger van Croqger denkt echter dat dit geen negatieve gevolgen zal hebben voor de samenleving en het uiteindelijke doel van Croqger, omdat mensen interesse moeten hebben in het uitwisselen van klussen en contact maken met buurtbewoners. Als mensen geen interesse hebben in het uitwisselen van klussen, kun je ze niet dwingen om mee te doen aan Croqger. Er wordt geprobeerd meer mensen bij Croqger te betrekken en de naamsbekendheid van Croqger te vergroten door de buurt in te gaan en met buurtbewoners te praten over Croqger (Interview met vertegenwoordiger van Croqger, 2014). In het interview zei de vertegenwoordiger van Croqger hierover het volgende:

“(...) dat betekent dat het heel hard werken is en heel veel mensen uitleggen, mensen overtuigen, mensen leren en met name de gedragsverandering die daarbij nodig is, maar ook het durven te vragen, om dat te bereiken. Onze ervaring leert dat de doorsnee Nederlander erg op zichzelf gericht is en niet snel een ander om hulp zal vragen. ik heb een woord waarin je me mag citeren, bedacht dat is het woord *vraagschaamte*.”

5.1.3 Dag van de Dialoog

5.1.3.1 Focus en doelen

De Dag van de Dialoog organiseert jaarlijks dialogen, met als doel het versterken van de sociale samenhang in de samenleving. De Dialoogdagen vinden in verschillende gemeenten in Nederland plaats en vormen samen de Week van de Dialoog (Nederland in Dialoog, 2014).

De eerste editie van de Dag van de Dialoog vond plaats in Rotterdam in 2001. De Dag van de Dialoog werd georganiseerd door Stichting in Dialoog (Nederland in Dialoog, 2014). In 2004 vond de eerste Dag van de Dialoog in Amsterdam plaats (Interview met vertegenwoordiger Dag van de Dialoog Amsterdam, 2014). In 2012 werden er in 80 gemeenten Dialoogdagen georganiseerd (Nederland in Dialoog, 2014).

5.1.3.2 Werkwijze

Tijdens de dialogen worden ervaringen, ideeën en dromen uitgewisseld. De dialogen worden geleid door een gespreksleider, die opgeleid is door de organisatie. De dialogen worden in vier stappen gevoerd en is ontwikkeld door Brahma Kumaris Spirituele Academie (Nederland in Dialoog, 2014):

1. Kennismaken
2. Ervaringen delen
3. Dromen
4. Doen

Deze stappen zijn gebaseerd op de methode Appreciative Inquiry, die in een interview als volgt omschreven is:

” *“Appreciative Inquiry gaat over waarderend onderzoeken. Dus wat we doen is eigenlijk vanuit positieve ervaringen en dromen kijken naar hoe mensen een verschil kunnen maken.”*

Uit dit fragment wordt duidelijk dat de methodiek gericht is op de eigen kracht, dat mensen zelf verschil kunnen maken. Met het maken van verschil wordt bedoeld dat iemand zelf actie kan ondernemen om zijn of haar buurt bijvoorbeeld veiliger te maken. Dat kan die persoon bijvoorbeeld doen door met andere buurtbewoners rondes te lopen door de buurt in de avonden, om op die manier toezicht te houden in de buurt. Ook kan het maken van verschil zich uiten in weten wat een buurman nodig heeft en hem hierbij helpen (Interview met vertegenwoordiger van Dag van de Dialoog, 2014).

De dialogen vinden plaats in groepen van 6 tot 8 personen. Omdat er op verschillende plekken in de stad zogenoemde ‘dialoogtafels’ plaatsvinden, vanuit verschillende mensen die een tafel organiseren, is de samenstelling van de deelnemers divers. Ieder jaar wordt een thema aan de Dag van de Dialoog verbonden, zodat aan de hand van dat thema ervaringen en ideeën kunnen worden uitgewisseld. Daardoor kunnen nieuwe inzichten ontstaan van waaruit mensen overgaan tot persoonlijke actie (Amsterdam Dialoog, 2014).

5.1.3.3 Financieel

In Rotterdam wordt Stichting In Dialoog gesubsidieerd door de gemeente Rotterdam. Ook zijn er diverse sponsors die Stichting In Dialoog financieren. Oranje Fonds is een financier van de Dag van de Dialoog, waardoor het concept sinds 2006 landelijk uitgevoerd wordt. Daarnaast ondersteunt Rabobank Rotterdam de Dag van de Dialoog in de vorm van financiële sponsoring en draagt de partij bij aan de innovatie en het netwerk van de Dag van de Dialoog (Dag van de Dialoog Rotterdam, 2014).

In Amsterdam zijn de Politie, Rabobank, Ymere, Albert Heijn, Lokale Lente, Cordaan en Dialoog in Actie betrokken bij de Dag van de Dialoog (Dag van de Dialoog Amsterdam, 2014). In de nieuwsbrief heeft Dag van de Dialoog Amsterdam aangegeven dat de financiële steun in 2015 grotendeels wegvalt (Nieuwsbrief Dag van de Dialoog, 2014).

5.1.3.4 Resultaten

De Dag van de Dialoog bereikt in Amsterdam veel mensen; in 2013 namen meer dan duizend mensen deel aan de Dag van de Dialoog. Sommige mensen raakten door de Dag van de Dialoog geïnspireerd en besloten een vervolgactie te organiseren, zoals het concept 'Bakkie in uw supermarkt', wat inhoudt dat klanten, medewerkers en buurtbewoners wekelijks bij elkaar kunnen komen in een supermarkt en met elkaar in gesprek gaan (Dag van de Dialoog Amsterdam, 2014).

In 2006 is de Dag van de Dialoog van Amsterdam geëvalueerd. De Dag van de Dialoog verhoogt volgens deze evaluatie de sociale cohesie. Een mogelijkheid om de bijdrage aan sociale cohesie nog meer te verhogen, is om meer lager opgeleide bewoners en bewoners die nog niet actief aan het evenement deelnemen aan te trekken tot het evenement (Tonkens e.a., 2006).

5.1.3.5 Succesfactoren

Volgens Hajer & Maussen (2004) bevordert de Dag van de Dialoog de samenkomst van identiteiten en verhalen, wat positief is voor het bereiken van gezamenlijkheid. Door in gesprek te gaan met anderen, kunnen ervaringen worden gedeeld en kan men dichter tot elkaar komen. Dialoog kan zorgen voor meer begrip. De Nederlandse taal is daarbij een belangrijk punt. Het voeren van een dialoog is volgens de onderzoekers effectiever dan inburgeringscursussen, doordat mensen van de omgang met elkaar veel leren (Hajer & Maussen, 2004). Bij de samenstelling van dialoogtafels en het opleiden van gespreksleiders, wordt gelet op de diversiteit aan deelnemers. De diversiteit levert niet alleen tijdens de dialogen waarde, maar er ontstaan daarnaast nieuwe netwerken (Slenders e.a., 2008). Dat de Dag van de Dialoog bijdraagt aan integratie, blijkt uit uitspraken van deelnemers die op de website van De Dag van de Dialoog Amsterdam zijn weergegeven. Naar aanleiding van een gesprek tijdens de Dag van de Dialoog in 2012 is een persoon bijles in Nederlands gaan geven aan de kinderen van een deelnemster. Zij had in het gesprek aangegeven dat haar kinderen de Nederlandse taal niet goed beheersten. Een andere ervaring is dat mensen tijdens de dialoog merkten hoeveel ze gemeen hadden met anderen (Dag van de Dialoog Amsterdam, 2014).

Als succesfactor van de Dag van de Dialoog kan het thema worden genoemd, omdat de thema's altijd bijdragen aan een gesprek waarin iedereen zijn mening kan geven. Ook de kleinschaligheid van de dialoogtafels en het feit dat er gespreksleiders zijn die ervoor zorgen dat het dialoog gestructureerd plaatsvindt en iedereen zijn mening kan geven (Interview met vertegenwoordiger Dag van de Dialoog, 2014).

5.1.3.6 Risicofactoren

Volgens de vertegenwoordiger van de Dag van de Dialoog Amsterdam kan de zichtbaarheid van het concept worden verbeterd. (Interview met vertegenwoordiger Dag van de Dialoog Amsterdam, 2014). De bekendheid van de Dag van de Dialoog is dus een factor die bijdraagt aan het succes van het initiatief.

5.1.4 PortiekPortiers

5.1.4.1 Focus en doelen

PortiekPortiers is een project voor kinderen, opgezet door Stichting De Bakkerij. PortiekPortiers zijn kinderen van acht tot twaalf jaar die toezicht houden. Zij ondersteunen de huismeester van de woningcorporatie in hun rol als junior-assistent (De Bakkerij, geen datum). Het eerste project van PortiekPortiers vond in 2006 plaats in Amsterdam Osdorp (CCV, 2011).

De kinderen worden in groepen van ongeveer tien kinderen opgeleid tot toezichthouders van hun buurt, portiek, blok of straat. De begeleiding bestaat uit een of meer begeleiders in de wijk en een projectleider van Stichting De Bakkerij (Blaauw, 2012).

Het doel van PortiekPortiers is kinderen op speelse, maar serieuze manier bewust maken van de consequenties van vernieling en vervuiling door hen verantwoordelijkheid te laten nemen voor een schone, veilige en fijne leefomgeving. Een achterliggend doel van PortiekPortiers is het verbeteren van het (pedagogisch) buurtklimaat doordat buurtbewoners, zowel kinderen als volwassenen, betrokken raken bij het verbeteren van hun leefomgeving (Blaauw, 2012).

Een vertegenwoordiger van PortiekPortiers zei in een interview het volgende over de doelen die PortiekPortiers nastreeft:

” *Het gaat echt om schoon, heel en veilig. Hier heb je ouderen voor nodig, maar zeer zeker ook kinderen, dat is de toekomst! Als je daarmee kinderen kunt bereiken en er zijn er een paar die je van de straat kunt houden door middel van begeleidend trainen, dan hebben wij ons doel bereikt.* ”

5.1.4.2 Werkwijze

Kinderen worden via school of op straat gevraagd om mee te doen aan het project. Een projectteam stelt in overleg een kinderteam samen. Er wordt zoveel mogelijk een gemengde groep gecreëerd, met zowel jongens als meisjes en drukke en rustigere kinderen. Er vindt eerst een kennismakingsbijeenkomst plaats, waar de begeleiders het doel van het project uitleggen. Kinderen mogen vertellen over hun buurt en waarom ze graag aan het project mee willen doen. Daarna vindt er een buurtonderzoek plaats, waarin de kinderen aan bewoners vragen wat zij mooi en niet mooi vinden in de buurt en wat er anders zou moeten. De input wordt verzameld en door het team besproken (Blaauw, 2012).

Vervolgens vinden er een aantal oefenmiddagen plaats, waarin de kinderen leren wat zij als PortiekPortier moeten doen, bijvoorbeeld het signaleren en opruimen van rommel en vuil en het signaleren van onveilige situaties. Na deze oefenmiddagen organiseren de kinderen en de begeleiders een huldiging. De kinderen krijgen een diploma, waarmee ze PortiekPortier zijn. Ook worden zij voorgesteld aan de buurt, zodat de buurtbewoners weten wie de aanspreekpunten van de buurt zijn. De kinderen krijgen ook een functiepasje en tenue (Blaauw, 2012).

Na de huldiging gaan de kinderen in ieder geval een half jaar lang iedere week in hun tenue op inspectie (Blaauw, 2012). Kinderen die het leuk vinden, mogen langer meedoen. Voorwaarden om langer mee te mogen doen is dat kinderen tot en met 12 jaar mee mogen doen en dat er voldoende begeleiders beschikbaar zijn (Interview met vertegenwoordiger PortiekPortiers, 2014).

Iedere woensdagmiddag verzamelen de PortiekPortiers zich en trekken zij hun tenue aan. De kinderen gaan per twee op pad in de buurt en krijgen per duo een bepaald gebied of specifiek portiek

toebedeeld. De PortiekPortiers ruimen waar nodig op en worden op die manier een aanspreekpunt voor de wijk (De Bakkerij, geen datum). De kinderen leren niet alleen over het schoonhouden van de buurt, maar ook veiligheid is een aspect waar ze les in krijgen. Ze leren dan hoe ze de buurt veilig kunnen houden (Movisie, 2013). Dat doen de kinderen bijvoorbeeld door te controleren of er fietsen of kinderwagens gestald zijn in de portieken, of er viezigheid ligt en of er dingen in de portiek staan die brandgevaar kunnen veroorzaken. Als er bijvoorbeeld een fiets of kinderwagen in een portiek staat, wordt er een sticker opgeplakt met de melding dat dit niet toegestaan is en het verzoek aan de eigenaar om de fiets of kinderwagen te verwijderen. Als de kinderen klaar zijn met hun controle, vullen zij een formulier in. Daarna bellen de kinderen aan bij bewoners om hen bijvoorbeeld te wijzen op de rommel of de fout gestalde fiets (Eigen Haard, geen datum).

Eens per jaar belonen de wijkbeheerders alle betrokken kinderen door iets leuks te doen, bijvoorbeeld naar de bioscoop, een skeelertocht maken of iets anders dat de kinderen en begeleiders samen kunnen doen (Eigen Haard, geen datum).

5.1.4.3 Financiële

In totaal kost het project, inclusief opzet en uitvoering, ongeveer €15.000 (prijsspeil 2012). Stichting Bakkerij levert voor dit bedrag begeleiding en coaching, materiaalkosten voor het eerste jaar en handleidingen. Indien een coaching traject succesvol is afgerond, is de uitvoerende partij niet verplicht om Stichting De Bakkerij in te zetten bij volgende projectuitvoeringen (Blaauw, 2012). In veel gevallen zijn corporaties en gemeentes afnemers van het Portiekportiersproject. Er zijn geen subsidiegevers betrokken bij het project (CCV, 2010).

5.1.4.4 Resultaten

PortiekPortiers zorgen ervoor dat de woonomgeving schoner wordt. Daarnaast worden de kinderen zich bewust van de consequenties van vernieling en vervuiling, waardoor ze zich netjes gedragen en de woonomgeving schoon houden. Op die manier worden hun vrienden en andere kinderen in hun buurt positief beïnvloed. Ook zijn ouders van kinderen die meedoen aan het project PortiekPortiers beter aanspreekbaar op ongehoorzaam gedrag van hun kind(eren). Een ander positief punt is dat bewoners positiever op kinderen reageren, omdat de kinderen voor een mooiere en schonere wijk zorgen (De Bakkerij, geen datum).

Kinderen en hun ouders zijn bovendien trots op wat de kinderen bereiken en het zelfvertrouwen en gevoel van eigenwaarde van de kinderen neemt toe. Kinderen blijken zich erg verantwoordelijk te voelen voor hun taak. Resultaat is hierbij een belangrijke drijfveer en motivatie voor de kinderen (Blaauw, 2012).

Via de kinderen wordt uiteindelijk de hele buurt bereikt. Via kinderen worden namelijk de ouders bereikt, maar ook broers, zussen en burens. Kinderen zijn daarmee het bindmiddel in de wijk (De Bakkerij, geen datum). Dit wordt ook onderstreept door Van den Brink e.a. (2011). De verantwoordelijkheid die de kinderen wordt gegeven, levert op een snelle en makkelijke manier informatie op voor woningcorporaties in de wijk. Daarnaast leren de kinderen over het werk dat een woningcorporatie doet, over verantwoordelijkheid en over het opruimen van de buurt. De mogelijkheid om elkaar te ontmoeten wordt daardoor groter. Door PortiekPortiers wordt participatie en interactie in gang gezet. Daardoor ontstaat er niet alleen contact tussen kinderen onderling, maar ook contact tussen andere buurtbewoners (Van den Brink e.a., 2011).

Volgens het CCV blijkt uit onderzoek van Stichting De Bakkerij dat er een positief effect bestaat van projecten van PortiekPortiers op lange termijn. Ook drie jaar na een PortiekPortiersproject voelen de kinderen zich betrokken bij hun buurt. Andere positieve resultaten van PortiekPortiers zijn

bijvoorbeeld dat kinderen en ouders meer aanspreekbaar zijn, de gemeente en corporatie krijgen meer inzicht in wat er achter de voordeur aan problemen bestaan en er ontstaat onderlinge samenwerking tussen kinderen (CCV, 2011).

5.1.4.5 Succesfactoren

Volgens een vertegenwoordiger van PortiekPortiers is samenwerking van groot belang voor het succes van PortiekPortiers. De vertegenwoordiger van PortiekPortiers zei daarover het volgende:

” *“Samenwerking. Alles staat met een goede samenwerking, goede communicatie, delen met elkaar. (...) Op het moment dat het stadsdeel een melding krijgt, dan is het voor mij wel belangrijk te weten wat er speelt, om wie het gaat, wat de problemen zijn en dat er geen dingen worden achtergehouden.”*

De vertegenwoordiger benadrukt dus dat samenwerking tussen betrokken partijen, zoals stadsdelen en welzijnsorganisaties, belangrijk is voor het succes van PortiekPortiers.

Ook continuïteit van projecten van PortiekPortiers is belangrijk, omdat alleen door projecten langer te laten lopen, echt een verandering in de buurt kan worden behaald. Hoe meer mensen betrokken raken, hoe groter het effect (Interview met vertegenwoordiger PortiekPortiers, 2014).

Een andere succesfactor is het enthousiasme van medewerkers en kinderen. Doordat de kinderen enthousiast en gedreven zijn in hun taken, worden andere mensen betrokken en krijgt het project een positieve uitstraling. Ook het betrekken van vrijwilligers is een belangrijke factor om PortiekPortiers tot een succes te maken (Interview met vertegenwoordiger PortiekPortiers, 2014). In een interview met een vertegenwoordiger van PortiekPortiers werd hierover het volgende gezegd:

” *“kinderen (...) en vrijwilligers die je nodig hebt, die moeten 100% achter het project staan.”*

De inzet van kinderen in het algemeen is een succesfactor voor PortiekPortiers, omdat de meeste mensen positief reageren op de kinderen. Volwassenen lijken naar de kinderen te luisteren als zij door de kinderen worden aangesproken op ongewenst gedrag, bijvoorbeeld het op de grond gooien van afval. Het komt niet vaak voor dat volwassenen de kinderen tegenspreken of een grote mond geven (Interview met vertegenwoordiger PortiekPortiers, 2014).

5.1.4.6 Risicofactoren

De meeste kinderen vinden de inspectietaak minder interessant dan wanneer zij bijvoorbeeld zelf straatvuil gaan opruimen. Dit heeft te maken met het feit dat kinderen het gevoel hebben dat zij niet in de hand hebben of er iets met hun bevindingen wordt gedaan (Blaauw, 2012). Mogelijk zou de gemeente of andere partij die met de meldingen van de kinderen aan het werk gaat, de kinderen op de hoogte kunnen houden van wat er met de meldingen wordt gedaan.

5.1.5 Treiteraankpak

5.1.5.1 Focus en doelen

De Treiteraankpak is in januari 2013 opgezet door de gemeente Amsterdam en is gericht op het aanpakken van intimidatie in de woonomgeving. Het primaire doel van de Treiteraankpak is de bescherming van slachtoffers. Er zijn een aantal voorwaarden waaraan moet worden voldaan, voordat een zaak wordt aangepakt door de Treiteraankpak (De Treiteraankpak, 2014):

1. Wangedrag is herhaaldelijk
2. Het is (bewust) gericht tegen een specifiek persoon of huishouden
3. Het speelt zich af in de directe woon- en of werkomgeving van het slachtoffer
4. De vermoedelijke veroorzaker of pleger is een directe omwonende of buurtbewoner
5. Er is sprake van onbetwist slachtofferschap

Met onbetwist slachtofferschap wordt bedoeld dat de overlast in overwegende mate van één kant komt en dat het slachtoffer zelf geen wangedrag pleegt (De Treiteraankpak, 2014). Dit is een belangrijk criterium, omdat er anders veel meer zaken in aanmerking zouden komen. Wanneer er sprake is van meerdere partijen die schuld hebben, pakt een andere instantie de zaak op (Interview met vertegenwoordiger Treiteraankpak, 2014). Als kanttekening bij het criterium van eenduidig slachtofferschap is aangegeven dat het slachtoffer een “gematigde voorstelbare reactie” heeft mogen geven. Dat wil zeggen dat het slachtoffer geen intimiderend of ander ernstig wangedrag hebben geuit naar de andere partij (De Treiteraankpak, 2014). Een reactie in de vorm van een brief aan de treiteraar met de vraag of hij of zij wil stoppen met treiteren, kan bijvoorbeeld onder een gematigde voorstelbare reactie van het slachtoffer worden verstaan.

De doelen van de Treiteraankpak zijn (De Treiteraankpak, 2013a):

1. Slachtoffers moeten zich beschermd voelen door de overheid
2. Daders moeten hun gedrag veranderen en dus stoppen met de intimidatie van burens of buurtbewoners
3. Er moet snel en zichtbaar een einde worden gemaakt aan treitersituaties
4. Als uiteindelijke oplossing, als niets anders werkt, moet het niet het slachtoffer maar de dader zijn die (gedwongen) verhuist.

De nadruk ligt in de aanpak dus op het slachtoffer. Mensen die overlast veroorzaken door iemand structureel te treiteren, moeten worden aangepakt. De dader moet duidelijk worden gemaakt dat hij geen overlast meer mag veroorzaken en dat er sancties volgen wanneer die afspraak wordt overtreden (De Treiteraankpak, 2013a). Iemand die zijn burens lastigvalt, zal worden lastig gevallen door de autoriteiten, die alles zullen doen wat in hun bereik ligt om de treiteraar aan te pakken (Vols, 2014).

5.1.5.2 Werkwijze

Ten eerste wordt, na de melding, bepaald of een casus onder de Treiteraankpak valt. Minder complexe zaken worden aan de juiste instanties overgedragen, zoals Beterburens (zie paragraaf 5.1.1). Als een casus te complex blijkt te zijn, wordt deze overgedragen aan een stedelijk team. Dit wordt het “stedelijk Top 10 Team” genoemd (De Treiteraankpak, 2013a).

In figuur 5.1.5.1, het opschalingsmodel, is aangegeven welke omstandigheden wel en niet tot de Treiteraankpak horen (De Treiteraankpak, 2013a).

Figuur 5.1.5.1: Model Treiteraanpak (De Treiteraanpak, 2013a).

Kleine, eenmalige problemen zijn bijvoorbeeld burenruzies en eenvoudige vormen van (buren)overlast. Deze zaken vallen dus niet onder de Treiteraanpak. Zaken die in het middelste vak behoren, worden door stadsdeelregisseurs opgepakt en vallen onder de Treiteraanpak. Het rode stuk in de piramide bevat de meest ernstige en complexe zaken en worden door het stedelijk Top 10 Team aangepakt (De Treiteraanpak, 2014).

De werkwijze van de Treiteraanpak bestaat uit verschillende stappen. De eerste stap is de stap ‘van melding naar registratie’. Een melding die bij de gemeente binnenkomt (telefonisch of via de website) komt bij het Meldpunt Zorg en Overlast van het betreffende stadsdeel terecht. De melding wordt geregistreerd en er wordt een informatiemakelaar aangesteld voor de casus. Dit draagt bij aan een goede dossiervorming en het verbeteren van de informatiepositie van de stad (De Treiteraanpak, 2013a).

De tweede stap die wordt genomen is de stap ‘van registratie naar duiding’. Alle informatie over de treitercasus wordt geregistreerd in een informatiesysteem. De informatie moet zowel op centraal als op decentraal niveau beschikbaar zijn, zodat alle betrokken partners de casus kunnen zien en kunnen bepalen of deze al bekend is. Aan de hand van dat informatiesysteem wordt per casus bepaald wat er aan de hand is, welke acties er lopen, wat de voortgang is en wat de dossieromvang is (De Treiteraanpak, 2013a).

De derde stap in het proces is ‘van duiding naar gezamenlijke aanpak’. Daarbij geldt dat problematiek die buiten de Treiteraanpak valt, wordt aangepakt door de juiste instantie. In het geval van een treitersituatie, beoordeelt de stadsdeelregisseur wat er moet gebeuren. Er kunnen bijvoorbeeld bestuurlijke, civielrechtelijke en strafrechtelijke interventies worden ingezet en treiteraars kunnen een rode of gele kaart krijgen. Een gele kaart houdt in dat er specifieke afspraken of opdrachten worden opgelegd aan de overlastgever. De overlastgever krijgt hiermee een laatste waarschuwing. De maatregelen hangen af van de situatie, de aard van de overlast en de eigendomssituatie van de woning

hebben hier invloed op. De gemeente Amsterdam onderzoekt welke sancties er kunnen worden opgelegd aan eigenaren van koopwoningen (De Treiteraankpak, 2013a).

De uithuisplaatsing is dus de ultieme sanctie die tegen een treiteraar kan worden ingezet. Hierbij is het belangrijk dat de verhuizing geen beloning voor het ongewenste gedrag mag zijn. De Treiteraankpak wil door middel van nazorg voorkomen dat de overlastveroorzaker in een andere buurt opnieuw voor problemen zorgt. Er worden daarom afspraken gemaakt onder corporaties, gemeente en zorgpartners. Op dit moment zijn de gemeente, maatschappelijke instellingen en corporaties een structurele oplossing aan het creëren voor ontruimde overlastveroorzakers. Dit moet een opvangvoorziening zijn in de vorm van meerdere woonunits op een permanente locatie in de stad. Dit kan worden gedaan naar een Deens voorbeeld, genaamd ‘Skaeve Huse’. Ook wil Amsterdam twee ‘afkoelunits’ in de vorm van wooncontainers of caravans beschikbaar stellen, waar de overlastgever maximaal een half jaar gehuisvest kan worden, zodat de uithuisplaatsing sneller kan plaatsvinden en de buurt eerder rustig kan worden (De Treiteraankpak, 2013a). Een vertegenwoordiger van de Treiteraankpak zei over de uithuisplaatsingen het volgende:

” *“Wat nog ter ontwikkeling is, is eigenlijk de vervolgvraag, waar ik het al eerder over had. Wat doe je met mensen waar eigenlijk niks mee te beginnen is. Dat is zo belangrijk, omdat je anders mensen alleen maar op straat zou kunnen gooien, bij wijze van spreken, als je ze ontruimt uit hun woning.”*

De Treiteraankpak richt zich vooral op het ondersteunen en beschermen van slachtoffers. Het slachtoffer wordt bijvoorbeeld binnen 48 uur na de melding op de hoogte gesteld dat de melding is ontvangen en dat er actie ondernomen zal worden. Er wordt een vast contactpersoon aangewezen door de stadsdeelregisseur, die het slachtoffer gedurende het proces zal ondersteunen en van informatie zal voorzien. Daarbij is het van belang dat meldingen, klachten en signalen van slachtoffers op de goede plek terecht komen (De Treiteraankpak, 2013a).

5.1.5.3 Financieel

De Amsterdamse gemeenteraad kende in mei 2012 1 miljoen euro toe voor de aanpak van treitersituaties en overlastgevend multiprobleemgezinnen (OMPG). In januari 2013 is het Actieplan Treiteraankpak geaccordeerd door de raadscommissie Algemene Zaken. Op 21 januari ondertekende de betrokken partners het samenwerkingsconvenant, waarmee de Treiteraankpak officieel van start ging (De Treiteraankpak, 2014).

5.1.5.4 Organisatie

Partijen die het Convenant van de Treiteraankpak ondertekenden, zijn de burgemeester van Amsterdam, voorzitters van de stadsdelen Centrum Noord, Nieuw-West, West, Oost, Zuid, Zuidoost, de hoofdofficier van het Arrondissementsparket Amsterdam, politiechef van Regionale Eenheid Amsterdam, namens de korpschef van de politie, de Alliantie, Woningstichting Eigen Haard, Woonstichting De Key, Woningstichting Rochdale, Stichting Stadgenoot, Stichting Ymere, Bureau Jeugdzorg Agglomeratie Amsterdam en de William Schrikker Groep (De Treiteraankpak, 2013b). De Treiteraankpak wordt aangestuurd door een bestuurlijke stuurgroep en een ambtelijke stuurgroep. De bestuurlijke stuurgroep bestaat uit het Bestuurlijk Overleg Jeugd, Zorg en Veiligheid (BOJZV). De leden van dit bestuurlijk overleg zijn de burgemeester van Amsterdam, de wethouder Jeugd, de wethouder Zorg, de wethouder Discriminatie, de wethouder Wonen, de politiechef van de Regionale Eenheid Amsterdam, de hoofdofficier van het Openbaar Ministerie, de stadsdeelvoorzitter van stadsdeel Zuid en een vertegenwoordiger van Woningcorporaties. De bestuurlijke stuurgroep heeft als taak de samenwerking aan te sturen. De ambtelijke stuurgroep bestaat uit vertegenwoordigers van de

politie, woningcorporaties, het Openbaar Ministerie, de directie Openbare Orde en Veiligheid van de Bestuursdienst, de directie Juridische Zaken van de Bestuursdienst, de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling, Bureau Jeugdzorg Agglomeratie Amsterdam/William Schrikker Groep, de GGD, de stadsdelen, de Dienst Wonen Zorg en Samenleven en Dienst Werk en Inkomen. De ambtelijke stuurgroep monitort de voortgang, lost gesignaleerde knelpunten op en houdt zich bezig met het bijsturen van het beleid (De Treiteraankpak, 2013b).

5.1.5.5 Resultaten

Verschillende aanpakken, zoals buurtonderzoeken, zijn waardevol gebleken voor het succes van de Treiteraankpak. Buurtonderzoeken worden ingezet wanneer er niet voldoende meldingen zijn om een zaak aan te pakken. Andere buurtbewoners worden gevraagd naar hun ervaringen en klachten, omdat is gebleken dat lang niet iedereen aangifte doet van overlast. Door middel van buurtonderzoek kan dus angst worden geregistreerd, aan de hand waarvan een dossier kan worden gevormd. Daarna kan worden bepaald of er actie tegen een persoon moet worden genomen (De Treiteraankpak, 2014).

In 2013 kreeg de organisatie 157 signalen binnen van mogelijke treiterzaken. Uiteindelijk zijn 30 van die zaken tot treiterzaak gecategoriseerd en in de Treiteraankpak terecht gekomen. Honderd zaken vielen buiten de criteria van de Treiteraankpak. De gevallen die niet in de Treiteraankpak vallen, werden afgeschaald naar de onderste, gele laag (zie figuur 5.1.5.1). Andere betrokken instanties komen dan in actie om de zaak verder af te handelen. Van de dertig zaken die wél als Treiterzaak werden bestempeld, zijn er zes positief afgesloten. Onder een positief resultaat wordt verstaan (De Treiteraankpak, 2014):

- Het gedrag van de dader(s) is aangepast
- De dader(s) is/zijn verhuisd (er is geen sprake van ontruiming)
- De dader(s) is/zijn ontruimd en in een containerwoning geplaatst

In drie zaken die in 2013 liepen, heeft de dader zijn aangepast. Twee daders zijn verhuisd zonder dat er sprake was van uithuisplaatsing en bij één zaak heeft een uithuisplaatsing plaatsgevonden, waarbij de dader in een containerwoning is geplaatst (De Treiteraankpak, 2014).

Een andere uitkomst van een zaak kan zijn dat een slachtoffer contact of hulp weigert. In 2013 was dat bij één zaak het geval. Ook dan wordt een zaak afgesloten, omdat er medewerking van het slachtoffer vereist is. Een andere mogelijkheid is dat een zaak is opgeschaald naar het stedelijk Top 10 Team. In 2013 is er bij vijf zaken sprake van een opschaling naar het stedelijk Top 10 Team (De Treiteraankpak, 2014). In tabel 5.1 zijn de resultaten weergegeven.

Afgerond met positief resultaat	6
Slachtoffer weigert contact of hulp	1
Opgeschaald naar stedelijk Top 10 Team	5
Totaal	12

Tabel 5.1: Aantal opgeloste en opgeschaalde zaken in 2013

Er zijn dus twaalf zaken afgerond. De andere achttien zaken lopen nog bij de Treiteraankpak.

5.1.5.6 Succesfactoren

Een aantal positieve punten van de Treiteraankpak, zijn de bereidheid en deugdelijkheid van de samenwerkingspartners om signalen op te pakken en de juiste aanpak te ontwikkelen, de vorming van één front door de overheid in de bescherming van de slachtoffers en de samenwerking tussen de partners op zich. Daarnaast is door slachtoffers aangegeven dat de mate en manier waarop er contact

wordt opgenomen en onderhouden door de overheid erg prettig is. Slachtoffers voelen zich gehoord en de informatieverstrekking geeft slachtoffers rust en vertrouwen (De Treiteraankpak, 2014).

In een interview met een vertegenwoordiger van de Treiteraankpak kwam het volgende naar voren:

” *“Dus het feit dat alle partijen op het hoogste niveau zich er achter schalen, is essentieel voor het succes van de aanpak.”*

5.1.5.7 Risicofactoren

In veel gevallen is het lastig te bepalen of een zaak in de Treiteraankpak thuishoort. Treiteraars maken bijvoorbeeld soms melding van overlast. Er is in die gevallen soms niet voldoende bewijs om vast te kunnen stellen of er sprake is van onbetwist slachtofferschap. Daarnaast gebeurt het veel dat mensen bang zijn om meldingen te maken, waardoor er geen signalen binnenkomen en er niet tot actie kan worden overgegaan. Het is bijvoorbeeld een aantal keer voorgekomen dat mensen pas bekend durven te maken dat zij last van een bepaald persoon hebben gehad, nadat de persoon is aangepakt en de situatie is veranderd (De Treiteraankpak, 2014).

Een knelpunt van de werkwijze van de Treiteraankpak kan meer treitergedrag zijn, omdat alle betrokkenen in een casus op officiële wijze op de hoogte worden gesteld dat zij onder de Treiteraankpak vallen. Dit zou mogelijk tot overlast van treiteraars kunnen leiden, bijvoorbeeld door intimidatie en bedreiging van hulpverleners of andere professionals. Er is bijvoorbeeld een casus bekend waarbij professionals zijn bedreigd, wat geleid heeft tot een strafzaak. Om de veiligheid van de betrokkenen te beschermen, wordt daarom eerst een integraal veiligheidsplan opgesteld en worden daarna pas de betrokkenen in kennis gesteld. In ernstige situaties kan het Preventief Interventieteam (PIT) van de Top600 (zie paragraaf 4.5) worden betrokken (De Treiteraankpak, 2014).

De meeste treiteraars hebben een psychiatrische of antisociale stoornis. Vaak willen treiteraars zich echter niet laten onderzoeken, waardoor een stoornis niet kan worden vastgesteld en het moeilijk is om de juiste middelen toe te passen om het gedrag van de treiteraar te beïnvloeden (De Treiteraankpak, 2014).

5.2 Rotterdam

5.2.1 Buurt Bestuurt

5.2.1.1 Focus en doelen

Buurt Bestuurt is opgezet in 2009 (Eysink Smeets e.a., 2013) en is gericht op een samenwerking tussen bewoners en professionals, waarbij een top 3 van veiligheids- en leefbaarheidsproblemen in de buurt wordt samengesteld. De problemen in die top 3 worden als eerste aangepakt. De professionals bepalen hoe de problemen worden aangepakt en de bewoners kunnen aangeven hoe zij kunnen bijdragen aan de aanpak (Buurtbestuurt.nl, geen datum).

Er wordt verondersteld dat bewoners het beste weten welke problemen er in hun buurt spelen, waardoor zij goed in staat zijn om verbeterpunten aan te geven aan instanties. Buurt Bestuurt-comités in Rotterdam bestaan uit bewoners, die aan kunnen geven welke aandachtspunten er zijn op het gebied van veiligheid en leefbaarheid. Deze Buurt Bestuurt-comités zijn naar het programma Chicago Alternative Police Strategy (CAPS) opgezet (Lub, 2013). CAPS is midden jaren negentig tot ontwikkeling gekomen (Eysink Smeets e.a., 2013). Op de website van de politie van Chicago wordt CAPS omschreven als een innovatief programma, dat de politie, de inwoners en andere organisaties bijeen brengt om criminaliteitsproblemen in de buurt te identificeren en op te lossen. Daarmee wil de politie van Chicago de leefkwaliteit in Chicago verbeteren (Chicagopolice.org, 2013).

Ook Buurt Bestuurt is gericht op het stellen van prioriteiten in buurtproblemen, het oplossen van die problemen en het vergroten van zelfredzaamheid met de hulp en inbreng van bewoners (Marks & Van Sluis, 2012).

De doelen van Buurt Bestuurt zijn (CCV, geen datum):

1. Het verbeteren van het gevoel van veiligheid
2. Het vergroten van het vertrouwen tussen bewoners en professionals

5.2.1.2 Werkwijze

Buurtbewoners worden gevraagd wat zij van hun buurt vinden door middel van een enquête. Er wordt in de enquête onder andere gevraagd wat de buurtbewoners positief en negatief vinden aan hun buurt (Buurt Bestuurt, geen datum). Ook worden in de startperiode bewoners betrokken bij het project. De gedachte achter het betrekken van bewoners bij het oplossen van problemen is dat burgers zelf het beste weten welke problemen er in hun buurt spelen op het gebied van veiligheid en leefbaarheid. Wanneer bewoners merken dat zij serieus genomen worden door instanties in hun buurt en dat zij zich richten op het oplossen van de problemen, neemt het vertrouwen toe. Ook het veiligheidsgevoel van de bewoners neemt toe (Eysink Smeets e.a., 2013).

In Rotterdam worden bewoners gevraagd of zij willen deelnemen in een comité. Een comité bestaat uit buurtbewoners en lokale ondernemers en wordt ondersteund door de gebiedsorganisatie, de politie (in veel gevallen de wijkagent), brede handhavers van gemeentelijke dienst toezicht en handhaving en andere diensten voor zover het nodig is voor de door de bewoners gekozen prioriteiten. In de meeste gevallen voert de gemeentelijke gebiedsorganisatie de regie, maar in een enkel geval zijn het buurtbewoners die het voortouw hebben genomen. Het Buurt Bestuurt comité komt om de vier tot 12 weken bij elkaar en inventariseert welke problemen er in de buurt spelen. Na de inventarisatie worden de drie prioriteiten gekozen. Het comité maakt een taakverdeling, zodat er zoveel mogelijk wordt samengewerkt in de oplossing van de problemen (Eysink Smeets e.a., 2013).

Er worden ook cursussen aangeboden aan buurtbewoners, om bijvoorbeeld de buurtbewoners te leren hoe zij effectief jongeren kunnen aanspreken. Een vertegenwoordiger van Buurt Bestuurt zei hierover in een interview:

” *“Wat wij nu ook doen, is dat we, als het gaat om de vraag van 'wat kunnen we doen om jou te helpen om het zelf te kunnen' dat bijvoorbeeld mensen een cursus kunnen volgen van 'hoe spreek ik nou een jongere aan van wie ik last heb?' (...) wij proberen dat vooral heel vraaggericht te doen, dus (...) waar vragen bewoners om? Want wij kunnen zelf allerlei dingen bedenken waarvan wij denken dat bewoners ze nodig hebben, maar het uitgangspunt is 'wat willen bewoners?'”*

5.2.1.3 Financieel

Bij aanvang van een Buurt Bestuurt project worden met de bestaande capaciteit de prioriteiten aangepakt. Dit gebeurt bottom-up, dus vanuit de vraag van de bewoners (Interview met vertegenwoordiger Buurt Bestuurt, 2014).

Gemeente Rotterdam ondersteunt Buurt Bestuurt en zal dat de komende jaren ook blijven doen (Rotterdam.nl, 2014).

5.2.1.4 Resultaten

De werkwijze van Buurt Bestuurt wordt door veel bewoners die actief betrokken zijn bij een buurtcomité als zeer positief ervaren. De samenwerking tussen bewoners professionals in de wijk wordt als een positief aspect gezien. Op microniveau draagt de werkwijze van Buurt Bestuurt bij aan de verbetering van objectieve veiligheid (Eysink Smeets e.a., 2013).

Het vertrouwen is toegenomen onder betrokken buurtbewoners. Dit komt doordat mensen zien dat hun problemen serieus worden genomen en dat professionals de problemen aanpakken. Het toegenomen vertrouwen in professionals draagt volgens betrokken buurtbewoners bij aan de verbeterde veiligheid, beleving van veiligheid en meer sociale cohesie in de buurt. Professionals vinden het prettig om direct met bewoners samen te werken, omdat zij van de buurtbewoners te horen krijgen wat er speelt in de wijk. Daardoor krijgen de professionals een beter beeld van wat de problemen in een buurt zijn. Professionals vinden de samenwerking met bewoners positief en geven aan dat dit bijdraagt aan hun werkplezier (Eysink Smeets e.a., 2013).

Deze werkhouding en de positieve ervaringen van professionals en betrokken bewoners zijn niet op breder vlak terug te zien in de buurt, maar in de toekomst kan Buurt Bestuurt indirecte uitwerking hebben op buurten, omdat het initiatief dan meer bekendheid heeft en het effect daarmee groter wordt (Eysink Smeets e.a., 2013).

5.2.1.5 Succesfactoren

Eysink Smeets e.a. (2013) noemen de volgende factoren als succesfactoren voor Buurt Bestuurt:

1. **Buikpijn:** buurtbewoners hebben een duidelijk probleembesef.
2. **Buurtbinding:** de mate waarin buurtbewoners zich thuis voelen in hun buurt, bepaalt de kans op succes voor een Buurt Bestuurt project.
3. **Bekendheid:** hoe meer mensen bekend zijn met Buurt Bestuurt en de mensen die ermee te maken hebben, hoe groter de kans dat een Buurt Bestuurt project succesvol is. Hierbij is communicatie van belang.

4. **Betekenis:** wanneer Buurt Bestuurt voor mensen dezelfde betekenis heeft, dus als mensen er op dezelfde manier tegenaan kijken, is de kans op succes groter.
5. **Bijzondere mensen:** zowel aan de kant van bewoners als aan de kant van professionals kunnen bijzondere mensen of ‘best persons’ mensen verbinden en inspireren, waardoor zij belangrijke krachten vormen in een buurtcomité.
6. **Blijvende aandacht:** Om Buurt Bestuurt tot een succes te maken is het onderhouden van relaties tussen de betrokkenen van belang. Er moet permanent aandacht zijn.

Als bovenstaande factoren, de 6 B’s, van toepassing zijn, is de kans dat Buurt Bestuurt succes boekt het grootst. Wat een belangrijk punt is voor Buurt Bestuurt, zijn de mensen die deelnemen. Zowel professionals als buurtbewoners moeten zich willen inzetten voor de buurt. Op die manier zijn veel positieve resultaten behaald, doordat mensen het gevoel kregen dat hun buurt veiliger en leefbaarder werd door de inzet van Buurt Bestuurt (Interview met vertegenwoordiger Buurt Bestuurt, 2014). Er zijn echter geen harde gegevens waarmee het succes van Buurt Bestuurt kan worden aangetoond (Eysink Smeets e.a., 2013).

5.2.1.6 Risicofactoren

Volgens sommige professionals staan enkele organisaties en professionals sceptisch tegenover het idee van Buurt Bestuurt. Vooral de grote mate van invloed die burgers kunnen hebben, wordt door sommige professionals niet ondersteund (Eysink Smeets e.a., 2013). In een interview met een vertegenwoordiger van Buurt Bestuurt kwam naar voren dat professionals niet altijd op de inbreng van bewoners zitten te wachten, omdat het voor hen voelt alsof zij hun werk uit handen geven. Een vertegenwoordiger van Beter Buren zei in een interview:

” *Als je zelf een oplossing vindt voor een probleem, is dat veel leuker dan als iemand anders de oplossing voor jou bedenkt. Maar stel nou dat bewoners een oplossing bedenken waar jij het als professional het niet mee eens bent, of waar jij als professional, nooit op was gekomen. (...) ik ben het ook niet met alles eens wat mensen bedenken, maar als het een (...) als het HUN probleem oplost, dan vind ik wel (...) dat je dan heel erg moet oppassen om daar een oordeel over te hebben.*”

Vertrouwen in elkaar is iets dat daarop aansluit. Het gebrek aan vertrouwen in elkaar blijkt daarnaast een oorzaak te zijn voor het feit dat buurtbewoners en professionals het moeilijk vinden om andere buurtbewoners te mobiliseren. Om meer mensen te mobiliseren, moet er dus eerst vertrouwen worden opgebouwd (Eysink Smeets e.a., 2013).

Om daadwerkelijk een verschil te maken en een positieve invloed uit te oefenen op een buurt, moeten meer bewoners het gevoel hebben dat zij problemen die zij ervaren kunnen delen. Volgens Eysink Smeets e.a. (2013) is dat nog niet het geval, want de betrokkenen in de buurt vormen slechts een fractie van de buurtbevolking. Er zouden dus nog meer mensen betrokken moeten worden bij Buurt Bestuurt. Ook in een interview met een vertegenwoordiger van Buurt Bestuurt kwam dit naar voren:

” *Er zijn veel (...) het zijn niet alleen maar de blanke Hollanders die meedoen, maar het is wel de meerderheid. (...)de vorm is wel heel erg Hollands, vergaderen, 's avonds, vaak.. Dus dat zorgt ook voor bepaald publiek. Dus in sommige comités (...)experimenteren ze wel met verschillende locaties en verschillende tijdstippen.*”

Een risicofactor is uitsluiting, of discriminatie van bevolkingsgroepen, waardoor buurtcomités geen afspiegeling van de samenstelling van de buurt vormen. Ongemerkt kunnen uitsluitingen voor komen

in buurtcomités. Dit heeft invloed op de problemen die worden gesignaleerd en op de legitimiteit van de buurtcomités (Eysink Smeets e.a., 2013).

Een ander aandachtspunt is de communicatie van het comité naar de rest van de buurtbewoners. Buurtbewoners worden niet voldoende bereikt (Eysink Smeets e.a., 2013).

5.2.2 Freehouse

5.2.2.1 Focus en doelen

Stichting Freehouse is opgezet door Jeanne van Heeswijk in 1998. In eerste instantie was het concept Freehouse ontwikkeld voor Rotterdam West, maar daar is het nooit tot uitvoering gekomen. Sinds 2008 is Freehouse in de Afrikaanderwijk in Rotterdam Zuid actief. (Interview met vertegenwoordiger Freehouse, 2014). Vooral het Afrikaanderplein, het centrale plein in de wijk, wordt gebruikt door Freehouse. Rondom het plein zijn verschillende winkels en restaurantjes gevestigd en twee keer per week is er markt. Op dagen dat er geen markt is, werd er niets met het plein gedaan. Freehouse wilde het plein levendiger maken, zodat buurtbewoners betrokken zouden worden bij het plein en hun buurt (Nordeman & Visser, 2012).

Freehouse zet ruimtes op waar lokale ondernemers, jongeren, buurtbewoners en kunstenaars samen kunnen komen om kennis, ervaringen en ideeën uit te wisselen. Door die uitwisseling komen mensen van verschillende achtergronden, rijk en arm, samen. Mensen komen in aanraking met elkaars waarden en normen en voorkeuren. De economische positie van de betrokkenen wordt daardoor versterkt. Ook het culturele en creatieve proces van het bedenken en ontwikkelen van nieuwe ideeën en producten wordt dan zichtbaar. Daarnaast worden er middelen beschikbaar gesteld voor mensen die daar niet over beschikken. Daardoor kunnen er meer mensen deelnemen aan de politieke en sociale samenleving. Freehouse levert op die manier een bijdrage aan de sociale samenhang van wijken (Oosterling, 2009).

Het doel van Freehouse is het vergroten van het cultureel zelfbewustzijn (Oosterling, 2009). Het versterken van de economische en sociale positie van een gebied wordt ook als doel van Freehouse genoemd (Interview met vertegenwoordiger Freehouse, 2014).

5.2.2.2 Werkwijze

Freehouse creëert manieren voor artiesten, ontwerpers en lokale ondernemers, zoals winkeleigenaren of eigenaren van marktkramen, maar ook buurtbewoners, om samen te werken in het ontwikkelen van nieuwe producten en diensten. De strategie van Freehouse was om een aantal kleine projecten op te zetten, om te zien wat effectief was voor de Afrikaanderwijk (Nordeman & Visser, 2012).

Er is bijvoorbeeld een workshop gehouden over het ontwerpen en maken van kleding, er is een gezamenlijke keuken opgezet en er is een winkel geopend waar lokale producten worden verkocht. Verschillende kwaliteiten en kennis zijn daarmee gebundeld, zodat er door veel mensen kan worden meegewerkt aan de projecten. Er zijn ongeveer 40 banen en verschillende stageplaatsen gevormd door Freehouse (Van Heeswijk, 2011). De initiatieven die zijn opgezet, zijn de Wijkkeuken, het Wijkatelier, de Wijkwinkel, Fast Flex Feijenoord, het Wijkwaardenhuis en de Markt van Morgen (Interview met vertegenwoordiger Freehouse, 2014; Freehouse.nl, geen datum). De Wijkkeuken is inmiddels een zelfstandige stichting, waarbij Freehouse in de uitvoering niet meer betrokken is. Ook het Wijkatelier is recent een eigen stichting geworden, maar die wordt nog wel door Freehouse begeleid (Interview met vertegenwoordiger Freehouse, 2014). Freehouse bouwt op die manier aan coöperatieve werkplekken in eigendom van de ondernemers (deenergiekiestad.nl, geen datum).

De aanwezige kwaliteiten van buurtbewoners zijn dus ingezet, waardoor er meer contact tussen buurtbewoners is en waardoor meer mensen aan het werk zijn. Een vertegenwoordiger van Freehouse zei het volgende over het inzetten van kwaliteiten:

” (...) mensen die hun kwaliteiten voornamelijk inzetten voor familie en vrienden. En wij hadden zoiets van; ja, waarom als je bijvoorbeeld een hele mooie jurk kan maken voor een bruiloft (...) waarom zou je dan niet ook voor een modeontwerper een bijzondere jurk kunnen maken? En als je catering doet voor familiebijeenkomsten, kun je dan ook professionele catering doen?”

De kwaliteiten van de buurtbewoners worden op die manier dus uitvergroot en tentoon gesteld.

5.2.2.3 Financieel

In 1998, toen Freehouse werd opgezet, was er nog veel onzeker. Centrum Beeldende Kunst Rotterdam (CBK) heeft de opzet van de stichting gefinancierd. In de loop der jaren zijn subsidies verkregen, onder andere van instellingen en overheden als het Piet Zwart Instituut, Rotterdam Culturele Hoofdstad 2001, Fonds voor Beeldende Kunst, Vormgeving en Bouwkunst en Kosmopolis Rotterdam. In 2008 ging het project echt van start en werd steeds meer zichtbaar wat de opbrengsten van Freehouse waren. Daardoor raakten steeds meer stakeholders betrokken. Voorbeelden van stakeholders zijn de Europese Unie, Woningbouwvereniging Vestia, Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam, deelgemeente Feijenoord, Pact op Zuid en Stichting Doen (Interview met vertegenwoordiger Freehouse, 2014; Oosterling, 2009; Tinga, geen datum; Versbeton.nl, 2013). De wijkkeuken van Freehouse is financieel zelfvoorzienend (Smets, 2012). Vakmanstad is een wijkpartner van Freehouse. Zowel Freehouse als Vakmanstad houden zich bezig met wijkontwikkeling, waardoor samenwerking interessant is (Vakmanstad.nl, geen datum).

Het is de bedoeling dat Freehouse het onderzoekstraject in eigen hand houdt, omdat de onafhankelijke artistieke status van belang is voor het project (Tinga, geen datum). Om de wijk wel direct mee te kunnen laten delen in de opbrengsten die door de activiteiten gegenereerd worden is in 2013 de Afrikaanderwijk Coöperatie opgericht. Het streven is dat wijkbewoners op deze wijze het project zelf in stand kunnen gaan houden en invloed kunnen uitoefenen op hun leefomgeving en hun kwaliteiten optimaal benutten (Interview met vertegenwoordiger Freehouse, 2014).

5.2.2.4 Resultaten

Freehouse heeft in de Afrikaanderwijk in Rotterdam veel bereikt. Zoals in paragraaf 5.2.2.2 is aangegeven, zijn er ongeveer 40 banen en verschillende stageplaatsen gecreëerd (Van Heeswijk, 2011). Daarnaast is het initiatief positief ontvangen door de buurtbewoners, omdat mensen merkten dat hun werk en inzet werd gewaardeerd en serieus werd genomen. Er werd door Freehouse op de positieve punten van de wijk gefocust, waardoor mensen vertrouwen in de wijk en in zichzelf kregen (Nordeman & Visser, 2012).

Een vertegenwoordiger van Freehouse zei hierover het volgende:

”Het is wel een gebied waar mensen ook weinig geld in de portemonnee hebben en voornamelijk bezig zijn met overleven. Dus als iets heel leuk is en mooie producten oplevert is wel belangrijk voor ze, maar dat ze daarvan hun wekelijkse boodschappen kunnen doen is de eerste prioriteit”

Mensen kunnen iets voor hun buurt betekenen en het levert ze geld op, dus zijn veel mensen geïnteresseerd om deel te nemen.

Het werk van Freehouse is ook gewaardeerd door andere initiatieven. In 2014 was Freehouse genomineerd voor de European Prize for Urban Public Space, in 2012 voor de Design Prijs Rotterdam (Jeannetworks.net, geen datum), de International Award for Excellence in Public Art en beloond met de Curry Stone Designprize (Interview met vertegenwoordiger Freehouse, 2014).

5.2.2.5 Succesfactoren

De kleinschaligheid, individuele coaching en de persoonlijke aandacht zijn succesfactoren van Freehouse. De vaardigheden van bewoners worden benadrukt en tot uiting gebracht (Platform Corpovenista, 2012).

Jeanne van Heeswijk heeft in een interview aangegeven dat zij zich met Freehouse heeft gericht op bewoners, zodat zij betekenis kunnen geven aan hun wijk en op die manier bepalen hoe hun leefomgeving eruit ziet. Want bewoners kunnen andere wensen hebben voor hun leefomgeving dan bijvoorbeeld een gemeente. Door mensen meer te betrekken bij hun wijk, voelen zij zich deelgenoot (Schrijfhetoop.nl, geen datum). Bewoners zijn dus van groot belang om Freehouse tot een succes te maken.

5.2.2.6 Risicofactoren

Volgens Jeanne van Heeswijk moeten inwoners mede-eigenaar van een stad of wijk worden om die stad of wijk te kunnen veranderen. De manier waarop inwoners de stad of wijk willen bezitten en de manier waarop zij met de stad of wijk om gaan, is soms tegenstrijdig aan de missie of visie van machthebbers, zoals de gemeenteraad. Er is tijdens de pilot van Freehouse (1999-2002) bijvoorbeeld sprake geweest van het herstructureren van een deel van het Oude Westen in Rotterdam, vlakbij het Centraal Station. De gemeente wilde de wijk herstructureren omdat de wijk er volgens de gemeente niet goed uit zag. Maar de wijk functioneerde goed en mensen woonden er naar tevredenheid, dus volgens Van Heeswijk is herstructureren in zo'n geval niet nodig. Er zullen daardoor continu confrontaties plaatsvinden en er zal discussie bestaan over belangen en wensen (Schrijfhetoop.nl, geen datum).

5.2.3 JOLO

5.2.3.1 Focus en doelen

JOLO staat voor ‘Jongeren Lossen het Op’ en is een vorm van buurtbemiddeling, waarbij jongeren de bemiddelaars zijn. De JOLO-jongeren zijn tussen de 15 en 20 jaar en zetten zich vrijwillig in (Coloured Consultancy, 2013). JOLO is in 2001 ontstaan, vanuit buurtbemiddeling voor en door volwassenen, naar een model dat uit San Francisco is overgewaaid rond 1996. Coloured Consultancy (CoCon) heeft JOLO opgezet (Interview met vertegenwoordiger JOLO, 2014).

De doelen van JOLO zijn (Van den Bosch, 2013):

1. Het herstellen van communicatie en het duurzaam oplossen van conflicten in de openbare ruimte tussen jongeren onderling en jongeren en buurtbewoners;
2. Een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van jongeren en het stimuleren van empowerment van jongeren.

Met empowerment wordt bedoeld dat jongeren andere jongeren kunnen helpen. De JOLO-jongeren worden getraind en leren vaardigheden en methodieken waarmee zij problemen op een constructieve manier kunnen oplossen (Van den Bosch, 2013).

Een vertegenwoordiger van JOLO zei over deze doelen:

”*De oplossing is communicatie, dus ons motto is 'van conflict naar contact', door ze te leren contact te maken, dat ze inzicht in elkaar krijgen, naar elkaar luisteren. Inzicht en begrip ontstaat, omdat er geweldloos en verbindend gesproken wordt met elkaar. Dan kan het probleem de-escaleren, en kan het opgelost worden en ontstaan er nieuwe verbindingen, relaties, een andere manier van communiceren voor de toekomst. Het is eigenlijk een leerervaring, ze leren hoe ze elkaar op een goede manier feedback kunnen geven en ontvangen, assertief maar niet agressief.*”

Het uiteindelijke doel van JOLO is om het woonklimaat te verbeteren en een bijdrage te leveren aan de sociale samenhang, sfeer en leefbaarheid in wijken en buurten (Van den Bosch, 2013).

5.2.3.2 Werkwijze

Wanneer er een conflict bestaat tussen ouderen en jongeren of jongeren onderling, kunnen jongerenbuurtbemiddelaars worden ingezet om te bemiddelen. Jongeren volgen een training tot jongerenbuurtbemiddelaar, waarin ze leren zelf oplossingen te bedenken. Op die manier worden de jongeren aangesproken op hun kwaliteiten, in plaats van op hun gedrag (Movisie, 2001). De jongeren werken in een team, waarin zij begeleid worden door een professional (Coloured Consultancy, 2013). De professional is de projectleider. De projectleider organiseert het bemiddelingstraject en ondersteunt de jongerenbuurtbemiddelaars (‘JOLO-ers’) waar nodig (Van den Bosch, 2013).

In de samenstelling van de teams van jongerenbuurtbemiddelaars wordt gestreefd naar een afspiegeling van de bevolkingssamenstelling in dat gebied. Een team is dus zoveel mogelijk divers op basis van bijvoorbeeld sekse, etnische achtergrond en opleiding (Van den Bosch, 2013).

Het bemiddelingstraject bestaat uit zes stappen en de bemiddeling is opgedeeld in drie fasen. De eerste fase is de aanmelding, intake en de voorbereiding van de bemiddeling. Een aanmelding voor jongerenbuurtbemiddeling komt bij JOLO binnen via bewoners of via een doorverwijzing van

bijvoorbeeld de woningcorporatie of de politie. De intake met de aanmelder wordt door de projectleider uitgevoerd. De aanmelder kan in de intake de zaak toelichten en de projectleider legt uit wat de procedure inhoudt. De projectleider beoordeelt of de zaak geschikt is voor JOLO. Een belangrijke voorwaarde waar een zaak aan moet voldoen om geschikt te zijn voor JOLO, is dat er jongeren bij betrokken zijn. Indien de zaak geschikt blijkt voor JOLO, zoekt de projectleider geschikte jongerenbemiddelaars en wordt een bemiddelingsafpraak gemaakt (Van den Bosch, 2013).

De tweede stap is het bemiddelingsgesprek met de aanmelder. Er worden twee of drie jongerenbemiddelaars en één of twee volwassen bemiddelaars ingeschakeld om een gesprek met de aanmelder te voeren. In het gesprek kan de aanmelder zijn verhaal doen. De bemiddelaars halen hier de wensen, behoeften, kwesties en pijnpunten uit. De aanmelder kan aan het eind van het gesprek aangeven of hij nog steeds door wil gaan met de bemiddeling. Als dat zo is, wordt de overlastgever uitgenodigd voor een gesprek (Van den Bosch, 2013).

Stap 3 bestaat uit het uitnodigen van de overlastgevende partij. In veel gevallen is er sprake van een groep jongeren die op straat hangt, dus moeten de jongerenbuurtbemiddelaars de jongeren zoeken. Van de overlastgevers is vaak geen adres bekend, waardoor deze zoektocht soms enige tijd duurt. Als de overlastgevende partij gevonden is, moet het vertrouwen van die partij worden gewonnen, zodat er een gesprek kan plaatsvinden (Van den Bosch, 2013).

Stap 4 is het gesprek met de overlastgevende partij. Dit vormt tevens fase 2 van de bemiddeling. In het gesprek kan de overlastgevende partij zijn verhaal doen en aangeven hoe hij de situatie ervaart. Ook hier wordt door de bemiddelaars gezocht naar de onderliggende kwesties, pijnpunten, wensen en behoeften van de overlastgevende partij. In het gesprek met de overlastgever(s) wordt ook de procedure van de bemiddeling uitgelegd (Van den Bosch, 2013).

Met stap 5 begint de derde fase van de bemiddeling. Deze fase bestaat uit een gesprek met beide partijen en de nazorg. In het gesprek met beide partijen vertellen de partijen elkaar hoe zij de situatie ervaren en wat zij graag zouden willen. De bemiddelaars zorgen ervoor dat de partijen zo volledig mogelijk zijn. Daardoor ontstaat er hopelijk inzicht in de situatie van de ander en begrip voor de ander. Vervolgens worden de mogelijke oplossingen besproken. Daarbij zorgen de bemiddelaars ervoor dat dit proces zo gelijkwaardig mogelijk verloopt. Uiteindelijk wordt een samenvatting van de afspraken over gedrag en communicatie gemaakt en worden de afspraken, als beide partijen dat willen, opgeschreven (Van den Bosch, 2013).

Stap 6 is de nazorg. De bemiddelaars nemen na een afgesproken tijd contact op met de partijen, zodat zij kunnen vertellen hoe het gaat. Als het een zaak betreft die is doorverwezen, koppelt de projectleider de uitkomsten op neutrale wijze terug (Van den Bosch, 2013).

Of een casus een zaak voor JOLO wordt, hangt niet alleen af van de aard van het probleem. Het kan ook zijn dat er geen bemiddelingsgesprek nodig blijkt en in dat geval wordt het geen zaak genoemd. Een vertegenwoordiger van JOLO gaf het volgende aan:

” *“Het kan na één gesprek met de volwassene of de eerste partij al klaar zijn, kun je al een geslaagde bemiddeling hebben. Omdat die dan erachter komt, of met jou oefent, hoe je zelf op een andere manier de jongeren kunt aanspreken bijvoorbeeld. Of dat die denkt: ik heb even mijn verhaal kwijt gekund, ik kan er weer even tegen aan. (...) We noemen het pas een zaak als er bemiddelaars mee aan de slag gaan.”*

Ongeveer 25 % van de zaken die voor buurtbemiddeling worden aangemeld zijn JOLO-zaken (Interview met vertegenwoordiger JOLO, 2014).

In 2010 heeft Coloured Consultancy (CoCon) in Rotterdam één basistraining JOLO gegeven en 52 (jongeren)buurtbemiddelaars getraind (CoCon, 2011). In een interview gaf de vertegenwoordiger van JOLO aan dat er op dat moment (mei 2014) ongeveer 18 jongeren bij JOLO betrokken waren als jongerenbuurtbemiddelaar. Tussen 2005 en 2011 werden er 300 zaken aangemeld, waarvan 200 zaken zijn afgehandeld. Van die zaken is 60% opgelost (Interview met vertegenwoordiger JOLO, 2014). De overige zaken zijn nog in behandeling of niet opgelost, bijvoorbeeld doordat één van de partijen niet meewerkte (CoCon, 2011). In totaal zijn er in heel Nederland in zes jaar ruim 300 jongerenbuurtbemiddelaars getraind door JOLO (Interview met vertegenwoordiger JOLO, 2014).

5.2.3.3 Financieel

Voor het opzetten van JOLO in een gebied van 15.000 inwoners is een indicatie van de benodigdheden opgegeven in de methodebeschrijving van JOLO, geschreven door Movisie. Er is 0,5 fte voor een projectleider nodig. De projectleider zal een salaris hebben in de Cao Welzijn, schaal 7-8. Er is daarnaast een toegankelijke locatie, budget voor telefoon, internet, publiciteit en budget voor trainingen nodig (Van den Bosch, 2013). Een training voor vijftien tot twintig vrijwilligers gedurende zes dagdelen kost ongeveer €3500 (Strooij, 2011). De JOLO Startkit kost €500 en bestaat onder andere uit een handboek voor het opzetten en uitvoeren van een jongerenbuurtbemiddelingsproject. Mogelijke financiers van JOLO zijn gemeenten, gebiedsorganisaties (vroegere deelgemeenten), woningcorporaties, welzijnsorganisaties en de politie (Van den Bosch, 2013).

In een interview met een vertegenwoordiger van JOLO is aangegeven dat de organisatie nu met één woningcorporatie in Rotterdam samenwerkt, die JOLO financiert. JOLO wordt op dit moment in drie gebieden in Rotterdam toegepast, namelijk IJsselmonde, Feijenoord en Delfshaven (Interview met vertegenwoordiger JOLO, 2014).

De jaarlijkse kosten voor jongerenbuurtbemiddelingsprojecten worden geschat op €40.000-€50.000 (HetCCV.nl, 2010; Wegwijzerjeugdveiligheid.nl, 2013). Het grootste deel van de kosten bestaat uit loonkosten van de projectleider. De projectleider is verantwoordelijk voor het aannemen van zaken, het werven en trainen van jongeren en het coördineren van het project. De omvang van het project en de eventuele mogelijkheid om aan te sluiten bij een bestaand project beïnvloeden de kosten (HetCCV.nl, 2010).

5.2.3.4 Resultaten

JOLO voldoet aan de kwaliteitstoets van het CCV. Deze kwaliteitstoets houdt in dat een commissie van deskundigen de basistraining van jongerenbuurtbemiddeling onder de loep neemt. Zowel het materiaal als de werkwijze van de training worden getoetst (CCV, 2013a). De JOLO basistraining bestaat uit de volgende drie onderdelen (Van den Bosch, 2013):

1. Methoden en technieken van JOLO
2. Procedure in gespreksfasen van JOLO

3. Specifieke houding en gedrag van de jongerenbemiddelaar

Coloured Consultancy (CoCon) ontwikkelt en verzorgt de trainingen. De basistraining bestaat uit zes dagdelen, waarin onder andere communicatiehouding, de actief-luisteren-techniek en mediationvaardigheden worden getraind. De trainingen vormen een belangrijk middel om jongeren te werven en selecteren en om aan empowerment van jongeren te werken (Van den Bosch, 2013). JOLO levert dankzij deze trainingen kwaliteit volgens de CCV-standaard (CCV, 2013b).

In het rapport 'Tussen flaneren en schofferen' van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO), wordt JOLO als aanbeveling ofwel 'good practice' genoemd. De kans dat er een duurzame oplossing voor een probleem wordt gevonden, is met de inzet van jongeren als bemiddelaars groter. De RMO geeft aan dat de eerste resultaten van JOLO positief zijn en dat er andere gemeenten zijn die het experiment overnemen (RMO, 2008).

Ook heeft JOLO enkele prijzen gewonnen. In 2008 is JOLO uitgeroepen tot Parel van Integratie door het Nicis Institute (tegenwoordig Platform 31) (Interview met vertegenwoordiger JOLO, 2014). Verder is JOLO in 2009 uitgeroepen tot winnaar van 'Buurtbusiness'. JOLO heeft volgens de jury een positieve invloed op de buurt en heeft een gezond verdienmodel, waardoor de continuïteit van de business gegarandeerd is. Naast de bijdrage aan de leefbaarheid en veiligheid van buurten, biedt JOLO een leerervaring aan jongeren die als bemiddelaar worden opgeleid (Bouwenwonen.net, 2009).

5.2.3.5 Succesfactoren

De opzet en uitvoerbaarheid zijn succesfactoren van JOLO, omdat de aanpak goed overdraagbaar is (HetCCV.nl, 2010). Daarnaast is de laagdrempeligheid een succesfactor, omdat uit cijfers van 2010 is gebleken dat de ongeveer een derde van de aanmeldingen rechtstreeks door bewoners is gedaan (CoCon, 2011).

Volgens Korthals Altes & Wijland (2011), zoals opgenomen in de Methodebeschrijving van JOLO (Van den Bosch, 2013), kunnen aan JOLO de volgende positieve punten worden toegekend:

1. De bemiddelaars zijn een afspiegeling van de wijken waarin zij bemiddelen
2. JOLO bereikt en verbindt jongeren van verschillende leeftijden en achtergronden
3. JOLO heeft een imago gecreëerd dat het 'cool' is om JOLO-er te zijn
4. Jongeren voelen zich door JOLO sterker
5. Jongeren kunnen een voorbeeld voor andere jongeren zijn
6. Jongeren worden gestimuleerd om iets positiefs van hun leven te maken

JOLO kan door de genoemde positieve punten gezien worden als een succesvol initiatief (Van den Bosch, 2013).

5.2.3.6 Risicofactoren

Bemiddelaars van JOLO kunnen niet worden ingezet in het geval van geweld, drugsoverlast, psychische problematiek en geëscaleerde conflicten (Van den Bosch, 2013). Dit zijn beperkende factoren voor JOLO.

Een vertegenwoordiger van JOLO heeft daarnaast in een interview aangegeven dat er verschillende verbeterpunten zijn. De projectleider of coördinator moet voldoende uren hebben om aan een zaak te besteden. Het aantal benodigde uren is afhankelijk van de grootte van het gebied. Ook kan de afstemming met de partijen waarmee wordt samengewerkt, bijvoorbeeld de woningcorporatie en de politie, altijd beter. Dit aspect is juist in tijden van crisis en reorganisatie lastig, omdat organisaties

turbulent zijn. Bedrijven moeten hard werken om te kunnen voortbestaan, dus willen ze vaak alle problemen die worden aangemeld zelf afhandelen, terwijl zij het ook zouden kunnen doorverwijzen naar bijvoorbeeld JOLO. Daarmee wordt de werkomgeving en het netwerk minder effectief. Een ander belangrijk verbeterpunt is dat er veel meer mensen getraind zouden moeten worden, zodat meer mensen weten hoe problemen kunnen worden aangepakt. In het interview zei de vertegenwoordiger daarover het volgende (Interview met vertegenwoordiger JOLO, 2014):

” *“Dat je in elke straat of elk complex wel iemand hebt, of een paar mensen, die kunnen bemiddelen. Niet alleen bemiddelen, maar ook effectief communiceren. Weten hoe je mensen aanspreekt, die als vraagbaak kunnen dienen, kunnen helpen, dialoog kunnen aanzwengelen.. (..) Dan krijg je dus een bottom up movement, analoog aan San Francisco. Op die manier investeer je echt sociaal in wijken.”*

5.2.4 Thuis Op Straat (TOS)

5.2.4.1 Focus en doelen

Thuis Op Straat (TOS) is in 1996 door Ton Huiskens opgezet in Rotterdam (Hartog & Verduin, 2012; Masson e.a., 2002) en organiseert sport- en spelactiviteiten en culturele activiteiten. Daarmee wil TOS de leefbaarheid en veiligheid in de buurt verbeteren (Boonstra & Van Wonderen, 2009). TOS wil een veilig en prettig leefklimaat creëren en buurtbewoners bij hun buurt betrekken, waardoor buurten in beweging komen (Stichting TOS Centraal, Jaarverslag 2013). TOS is op dit moment actief in de steden Amsterdam, Bergen op Zoom, Breda, Leiden en Rotterdam (Thuisopstraat.nl).

TOS richt zich op kinderen vanaf zes jaar en jongeren vanaf 14 jaar en betreft ouders en andere buurtbewoners bij de activiteiten die worden georganiseerd. Jongeren worden betrokken bij de organisatie door middel van het aanbieden van jongerenbijbanen en stages. Op die manier wordt gericht op sociale stijging, wat inhoudt dat mensen betere kansen op het behalen van een diploma en op de arbeidsmarkt krijgen (Boonstra & Van Wonderen, 2009).

TOS werkt vanuit vier basisprincipes (Stichting TOS Centraal, Jaarverslag 2013):

1. Dichtbij en geïnspireerd
2. Kennen en gekend worden
3. 1001 interventies, iedere dag weer
4. Liefde en aandacht is toch voordeliger

Met het eerste basisprincipe wordt bedoeld dat veel kinderen en de ouders TOS kennen. TOS-medewerkers hebben daarmee een belangrijke positie, want zij kunnen problemen signaleren en gezinnen doorverwijzen, waardoor kleine problemen (tijdig) opgelost kunnen worden. Op die manier kan worden voorkomen dat problemen bij hulpverlening of zwaardere hulpverlening terecht komen. 'Kennen en gekend worden' draagt bij aan de vertrouwenspositie die TOS in buurten heeft. Ouders en kinderen kennen de TOS-medewerkers en andersom. Ongewenst gedrag wordt gecorrigeerd en goed gedrag wordt gecompimenteerd. De vertrouwensrelatie tussen TOS en ouders en kinderen vormt de basis van sociale interventies die door TOS worden uitgevoerd. Het derde basisprincipe, '1001 interventies, iedere dag weer', richt zich op het ondersteunen van ouders bij de opvoeding. TOS heeft daarbij niet de rol van hulpverlener, maar benadert de ouders vanuit kansen die zich voordoen. Daardoor kunnen TOS-medewerkers ouders op een niet-bedreigende manier steunen. Met 'liefde en aandacht is toch voordeliger' wordt verwezen naar de positieve benadering. Daarmee wordt de succesvolle ontwikkeling van kinderen en jongeren beoogd, waardoor zij verantwoordelijke volwassenen worden. Ook streng zijn en grenzen stellen hoort bij dit principe (Stichting TOS Centraal, Jaarverslag 2013). Vaardigheden en competenties die kinderen en jongeren hierdoor bijvoorbeeld leren, zijn beleefd zijn, geduldig zijn en op tijd komen (Boonstra & Van Wonderen, 2009).

De concrete doelen van TOS zijn (Stichting TOS Centraal, Jaarverslag 2013):

1. Stimuleren en activeren
2. Signaleren en verwijzen
3. Participeren en talentontwikkeling
4. De openbare ruimte en burgers in hun kracht

Daarmee wil Thuis Op Straat ervoor zorgen dat kinderen en jongeren beter gebruik maken van de buitenruimte. TOS wil dat agressie afneemt en dat er een duidelijk, gemoedelijk, fatsoenlijk en

sportief klimaat ontstaat op straten en pleinen. Daarnaast vindt TOS het belangrijk dat er een netwerk tot stand komt dat kinderen die het moeilijk hebben op een effectieve manier kan helpen, door snel te reageren en maatwerk te leveren (Masson e.a., 2002).

5.2.4.2 Werkwijze

Als basisactiviteit heeft TOS het meenemen van spelmateriaal voor de kinderen. Dat kan bestaan uit ballen, stoepkrijt en tafeltennis (Boonstra & Van Wonderen, 2009). Met het organiseren van de activiteiten houdt TOS rekening met de behoeften en interesses van de buurtkinderen (Hartog & Verduin, 2012). TOS is daarmee flexibel en veelzijdig. TOS organiseert ook evenementen, zoals voetbaltoernooien en de bouw van een hutdorp (Stichting TOS Centraal, Jaarverslag 2013).

Het stimuleren en activeren van kinderen, ouders en andere buurtbewoners, wordt gedaan door mensen van alle leeftijden te betrekken bij activiteiten (Hartog & Verduin, 2012). Een voorbeeld is de pannenkoek-methode, waarover verteld werd in een interview:

”*De pannenkoek-methode bestaat uit dat we een plein op gaan en dat we een gasbrander meenemen en een koekenpan en meel en eieren, maar we zijn zogenaamd de melk vergeten, dus we kunnen geen beslag maken. En dan bellen we aan en dan zeggen we tegen iemand 'heeft u wat melk?' dan zegt die 'wat gaan jullie doen?' 'Nou, we gaan pannenkoeken bakken met de kinderen, heeft u zin om mee te doen?' (...) Hele simpele en concrete methodes om mensen erbij te betrekken.*”

Door ouders en andere buurtbewoners bij TOS te betrekken, worden mensen betrokken bij TOS en wordt burgerkracht en actief burgerschap gestimuleerd. Een bijkomend effect kan daarbij zijn dat ouders en andere buurtbewoners meer toezicht houden in de buurt (Stichting TOS Centraal, Jaarverslag 2013).

Om de kinderen en jongeren te bereiken, worden TOS-medewerkers herkenbaar ingezet op straat (Stichting TOS Centraal, Jaarverslag 2013). De TOS-medewerkers dragen kleding van TOS en zijn daardoor aanspreekpunten voor kinderen en buurtbewoners. Doordat TOS-medewerkers op vaste dagen en tijden aanwezig zijn op de pleinen, weten bewoners wat ze aan TOS hebben. Daarnaast zorgt de fysieke aanwezigheid ervoor dat vandalisme en overlast wordt tegengegaan (Hartog & Verduin, 2012).

Vandalisme wordt ook aangepakt door bijvoorbeeld een ronde door de buurt te maken met kinderen en te noteren wat er mis is in de wijk en dit door te geven aan de juiste instantie (Hartog & Verduin, 2012). Kinderen en jongeren worden op deze manier actief betrokken bij de leefbaarheid van de buurt, zodat zij een voorbeeldfunctie kunnen vormen voor andere kinderen. Kinderen kunnen bijvoorbeeld helpen bij het opknappen van de buurt, waarmee zij een uitje van TOS verdienen. Oudere kinderen en jongeren kunnen door een zakgeldbaantje, stage of bijbaantje worden betrokken bij TOS. Een zakgeldbaantje houdt in dat jongeren assisteren bij activiteiten van TOS (Boonstra & Van Wonderen, 2009). De zakgelders worden vooral ingezet bij activiteiten die in schoolvakanties plaatsvinden (Stichting TOS Centraal, Jaarverslag 2013). Zakgelders hebben een leeftijd tot 15 jaar en bijbaners zijn jongeren vanaf 15 jaar (Hartog & Verduin, 2012; Stichting TOS Centraal, Jaarverslag 2013). In 2013 hadden 413 bijbaanjongeren een zakgeldbaantje bij TOS in Rotterdam en 513 jongeren liepen stage bij TOS in Rotterdam. TOS vindt het belangrijk om jongeren de kans te geven hun talenten te ontwikkelen en hun kwaliteiten ten goede te laten komen. Er wordt daarom ingezet op wat de jongeren kunnen en niet op wat zij (nog) niet kunnen (Interview met vertegenwoordiger TOS, 2014; Stichting TOS Centraal, Jaarverslag 2013). De jongeren krijgen de kans om competenties te ontwikkelen door trainingen te volgen. De trainingen zijn onder andere gericht op sociale competenties, didactische

vaardigheden, omgaan met agressie, communiceren met kinderen en het signaleren van kindermishandeling (Boonstra & Van Wonderen, 2009).

Het signaleren van problemen wordt onder andere gedaan door een logboek bij te houden (Van Woudenberg, 2005). TOS werkt met een elektronisch logboek, dat dagelijks door TOS-medewerkers wordt bijgehouden (Hartog & Verduin, 2012; Masson e.a., 2002; Van Woudenberg, 2005). In het logboek worden de ontwikkelingen in het leefklimaat van de pleinen en de directe omgeving beschreven. Er wordt onder andere genoteerd hoeveel kinderen er mee doen, de verhouding jongens/meisjes, etniciteit, of er contact is geweest met ouders en of er sprake is geweest van pestgedrag, ruzies of positief gedrag. Ook wordt geregistreerd of de omgeving schoon en onbeschadigd is en hoe het gevoel van veiligheid en de sfeer door de deelnemers wordt ervaren. Het logboek is daarom een belangrijk middel voor TOS om te bepalen op welke manier er gewerkt moet worden en om resultaatgericht te werken (Hartog & Verduin, 2012). Daarnaast worden signalen doorgegeven aan partners in de wijk, zoals (hulp)organisaties (Van Woudenberg, 2005).

Uit de gegevens van het logboek is gebleken dat in 2013 in Rotterdam 17.989 activiteiten zijn georganiseerd en een gemiddelde deelname van 39 kinderen per activiteit behaald is (Stichting TOS Centraal, Jaarverslag 2013).

5.2.4.3 Financieel

TOS Centraal krijgt een afbouwende subsidie van de stad Rotterdam, dienst Jeugd & Onderwijs. In 2011 kreeg de Stichting Thuis Op Straat Centraal nog €300.000, in 2015 krijgt TOS Centraal geen subsidie meer. Er moeten dus nieuwe subsidies worden verkregen door TOS, bijvoorbeeld vanuit de gemeente, om te kunnen blijven bestaan (Stichting TOS Centraal, Jaarverslag 2013). TOS is een franchiseorganisatie. De afzonderlijke franchisenemers worden apart gefinancierd (Interview met vertegenwoordiger TOS, 2014).

De integrale kostprijs om een plein een jaar lang drie tot vier keer per week door TOS-medewerkers te laten bezoeken, is €47.941. Een TOS-praktijk, een zelfstandige locatie, bestaat uit minimaal vier pleinen waar een totaalbudget van €191.764 voor nodig is. Een TOS-praktijk is een eenheid die zelfstandig kan functioneren en een geheel vormt in een gebied (Hartog & Verduin, 2012). Om subsidie te verkrijgen of te behouden, is het steeds belangrijker dat een interventie bewezen effectief is. Daarom is in de afgelopen jaren een onderzoek uitgevoerd door het Verwey-Jonker Instituut, gefinancierd door ZonMw, Zorgonderzoek Nederland. Uit het onderzoek zal moeten blijken of TOS daadwerkelijk bijdraagt aan het verbeteren van de emotionele en sociale veiligheid voor kinderen en sociaal gedrag van kinderen. Daarnaast wordt onderzocht of psychosociale- en gedragsproblemen worden tegengegaan door TOS (Stichting TOS Centraal, Jaarverslag 2013). De uitkomsten van het onderzoek zullen in het najaar van 2014 gepresenteerd worden.

5.2.4.4 Succesfactoren

Door de activiteiten van TOS kunnen sociale contacten tussen kinderen en buurtbewoners worden gevormd (Hartog & Verduin, 2012). Dit werd ook aangehaald door een vertegenwoordiger van TOS in een interview:

” *En ik denk dat ook een succesfactor is, dat we altijd met een positieve boodschap komen. We gaan iets leuks doen en tegelijkertijd kunnen we ook nog wel hulp en ondersteuning bieden, als er problemen zijn.* ”

Door TOS wordt het mogelijk om buurtbewoners laagdrempelig iets bij te laten dragen aan de sfeer in de wijk (Hartog & Verduin, 2012). Daarnaast wordt door de Toetscommissie interventies jeugd (TIJ) gesteld dat het aannemelijk is dat TOS de sociale cohesie in de wijk versterkt en dat, doordat pleinen in de wijken waar TOS actief is meer door alle bewoners worden gebruikt, de overlast in die buurten verminderd (Toetscommissie interventies jeugd, 2012).

Naast het leggen van contacten blijkt uit onderzoeken dat TOS bijdraagt aan het verbeteren van het speelklimaat, de emotionele en sociale veiligheid en het gedrag van kinderen (Toetscommissie interventies jeugd, 2012).

Uit een onderzoek in Leiden is naar voren gekomen dat volwassen buurtbewoners die weten wat TOS doet, positief zijn over TOS (Verwijs e.a., 2010). Ook andere resultaten van mensen die ervaring hebben met TOS, zijn positief. Uit het Jaarverslag 2013 blijkt dat de meeste ouders TOS kennen en positief oordelen over TOS (Stichting TOS Centraal, Jaarverslag 2013).

5.2.4.5 Risicofactoren

Over het algemeen blijkt dat er minder meisjes dan jongens deelnemen aan activiteiten van TOS (Masson e.a., 2002; Stichting TOS Centraal, Jaarverslag 2013). Dit komt volgens een vertegenwoordiger van TOS doordat meisjes soms niet buiten mogen spelen van hun ouders en doordat de activiteiten die worden georganiseerd meisjes minder aanspreken. Er worden nu daarom steeds vaker activiteiten georganiseerd die gericht zijn op meisjes (Interview met vertegenwoordiger van TOS, 2014). Daarnaast vinden sommige ouders dat er meer variatie in de activiteiten zou kunnen worden aangebracht en dat TOS nog meer aanwezig zou mogen zijn in de buurt (Stichting TOS Centraal, Jaarverslag 2013).

Sommige ouders vinden het belangrijk, zo blijkt uit een onderzoek dat in Leiden is uitgevoerd, dat er meer laagdrempelige mogelijkheden zouden moeten zijn om als ouders kennis te maken met TOS (Verwijs e.a., 2010). Volgens een vertegenwoordiger wordt dat echter al toegepast, door altijd koffie en thee neer te zetten voor ouders en andere buurtbewoners. In het interview werd daarover gezegd:

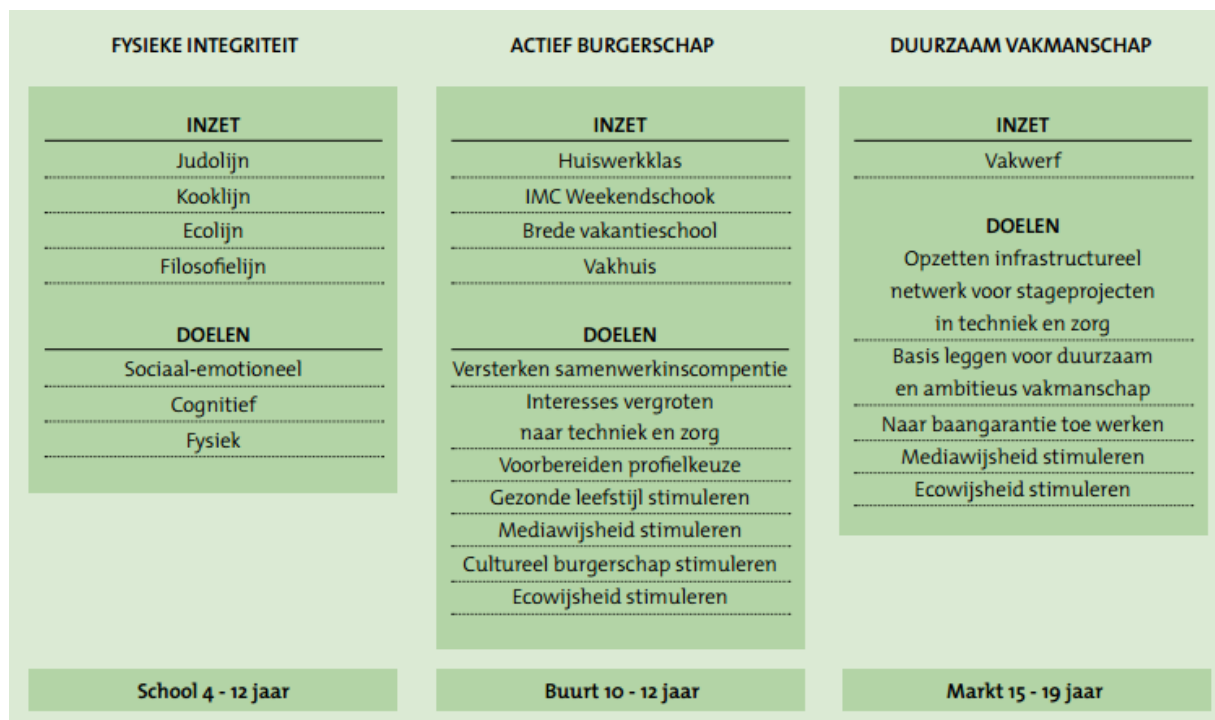
” *“Als het mooi weer is, staat er altijd een TOS terrasje met een kan thee, een kan koffie en water, (...) en dat nodigt mensen uit om even te gaan zitten (..) 'kent u mevrouw .. die woont daar..' Dat soort simpele dingen, die zitten in onze genen. (...) En daar moeten we beter in worden, ook om naar buiten te brengen..”*

5.2.5 Vakmanstad

5.2.5.1 Focus en doelen

Rotterdam Vakmanstad (RVS) is een innovatief programma in Rotterdam (Jonkman & De Gruijter, 2014). Het is ontwikkeld door Henk Oosterling, die het programma in 2005 opgezet heeft (Interview met vertegenwoordiger Vakmanstad, 2014).

De ambitie van Vakmanstad is het verbeteren van schoolprestaties van kinderen op fysiek, sociaal en mentaal niveau. Daarnaast zijn het bevorderen van actief burgerschap en het stimuleren van duurzaam vakmanschap van groot belang voor Rotterdam Vakmanstad. Het programma Vakmanstad bestaat uit drie interactievelden, namelijk Fysieke Integriteit, Actief Burgerschap en Duurzaam Vakmanschap. In figuur 5.2.5.1 zijn deze interactievelden schematisch weergegeven (Jonkman & De Gruijter, 2014).

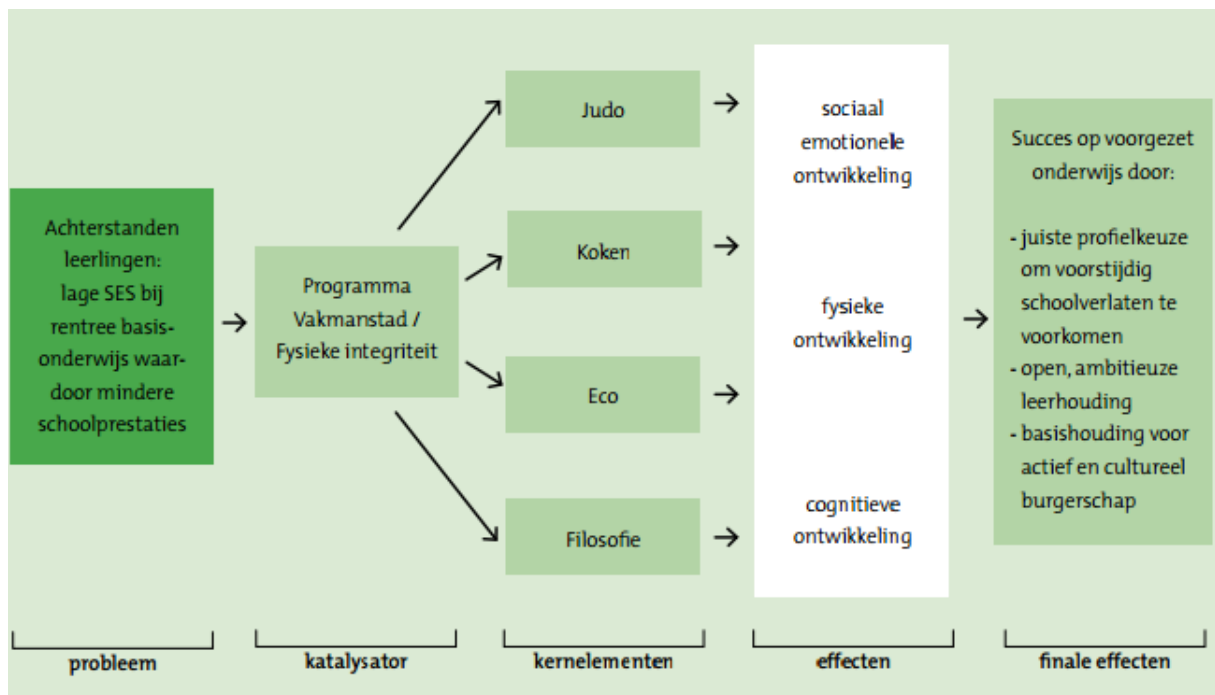

Figuur 5.2.5.1: De drie actievelden van Vakmanstad (Bron: Jonkman & De Gruijter, 2014)

Het interactieveld Fysieke Integriteit is een onderwijsprogramma waarbij kinderen van groep 1 tot en met groep 8 van de basisschool les krijgen in vier lijnen. Deze lijnen zijn judo, koken, eco(logie) en filosofie, zie figuur 5.2.5.2 (Jonkman & De Gruijter, 2014). De belangrijkste vraag die vanuit Fysieke Integriteit gesteld wordt, is: Hoe goed zitten kinderen in hun vel? De drie condities waaraan dat wordt afgemeten, zijn fysiek, sociaal-emotioneel en mentaal. De daaraan gekoppelde doelen van Fysieke Integriteit zijn (Oosterling, 2009):

1. Terugdringen van overgewicht en zwaarlijvigheid
2. Verminderen van onderling pestgedrag en agressie
3. Opheffen van sociaal isolement
4. Transformeren van defensief en negatief zelfbeeld
5. Versterken van de totale fysieke conditie
6. Versterken van zelfvertrouwen en wederkerigheid
7. Versterken van eco-sociaal zorgbesef
8. Vergroten van het ambitieniveau en versterken van een positief zelfbeeld

Het overkoepelende doel van Fysieke Integriteit is om de horizon van de kinderen te verbreden en het referentiekader te vergroten (Jonkman & De Gruijter, 2014).

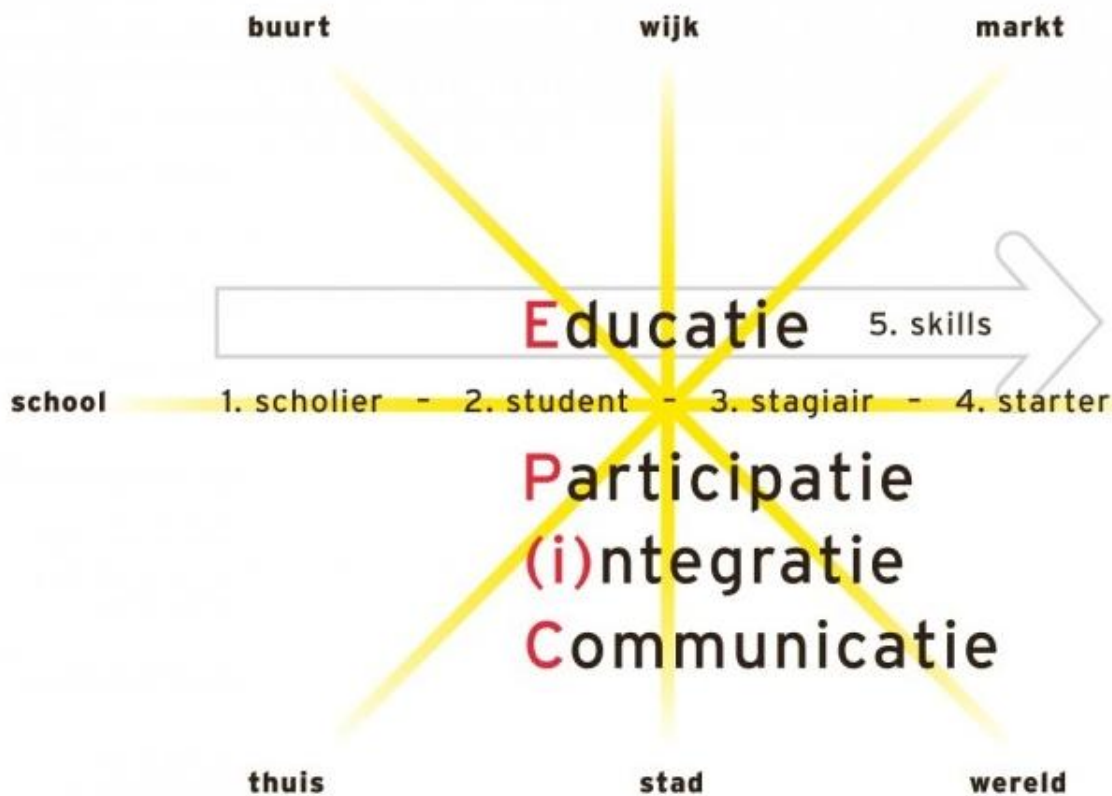

Figuur 5.2.5.2: Fysieke Integriteit en de effecten (Bron: Jonkman & De Gruijter, 2014)

Het doel van het programma Fysieke Integriteit is het bereiken van meer succes op het voortgezet onderwijs en een meer uitgebalanceerde leef- en werkhouding (Jonkman & De Gruijter, 2014). Daardoor kunnen kinderen in hun verdere leven veel baat hebben bij het programma. In paragraaf 5.2.5.2 wordt ingegaan op de samenhang van Fysieke Integriteit met de andere interactievelden.

5.2.5.2 Werkwijze

De interactievelden Fysieke Integriteit, Actief Burgerschap en Duurzaam Vakmanschap worden toegepast op verschillende schalen. Fysieke Integriteit vindt plaats op de basisschool en is gericht op jonge kinderen, Actief Burgerschap is gericht op de buurt en Duurzaam Vakmanschap beslaat de markt (Jonkman & De Gruijter, 2014). In figuur 5.2.5.3 is schematisch weergegeven op welke schalen Vakmanstad uitgevoerd wordt (Vakmanstad.nl, geen datum).

Figuur 5.2.5.3: EP(i)C kerntraject (Bron: Vakmanstad.nl, geen datum)

Er is bewust gekozen voor de school als eerste interactieveld, omdat de Rotterdamse bevolking verjongt. Het proces moet dus bij kinderen beginnen. Vakmanstad wordt ontwikkeld van kleine, naar steeds grotere schaal. Via de school wordt de buurt betrokken en via wijkondernemers en de arbeidsmarkt wordt er opgeschaald van buurt naar stad. Vanuit de stad wordt uiteindelijk de grootstedelijke regio bereikt. Daarnaast worden studenten ingezet als stagiairs. De stagiairs dienen als rolmodel voor de kinderen, waardoor het intellectuele kapitaal van Rotterdam naar de wijken wordt gebracht (Oosterling, 2009).

Op school wordt onder andere filosofie en judo gegeven. Over de waarde van deze twee onderdelen zei een vertegenwoordiger van Vakmanstad het volgende:

” *“Filosofie gaat niet alleen over levensvragen, maar ook van ‘wat doe ik met mijn boosheid?’. ‘Wat zijn emoties?’ ‘Wat gebeurt er als ik boos word? (...) En we hebben het over opbouw van zelfrespect en zelfvertrouwen. (...) ook vanuit judo en filosofie, dat die aspecten aan bod komen..”*

Van 2007 tot 2011 heeft Vakmanstad vooral gewerkt aan het eerste interactieveld, het traject Fysieke Integriteit. Dit werd in de wijk Bloemhof toegepast. Vanaf 2011 is dit traject uitgebreid naar de wijken Feijenoord en Carnisse (Vakmanstad, geen datum).

5.2.5.3 Financieel

Stichting De Verre Bergen financiert het programma (Jonkman & De Gruijter, 2014). Voor de kooklijn van het interactieveld Fysieke Integriteit is onder andere geld verdiend door diners aan te bieden. Bedrijven kunnen in mei en september dineren in de tuin van het keukenrestaurant. Men krijgt een vijfgangenmenu en een presentatie over het project. Er kan ook worden kennisgemaakt met

kinderen die judokampioen en debatkampioen zijn geworden. Het geldt dat de diners opleveren wordt mede gebruikt om het eten gedurende het schooljaar te bekostigen. Vanaf september 2009 verzorgden de koks vier keer per week een maaltijd voor 250 kinderen (Oosterling, 2009).

5.2.5.4 Resultaten

Tijdens de judolessen leren de kinderen zich te focussen. Ook kunnen de kinderen op hun verantwoordelijkheid als judoka worden gewezen wanneer zij ongewenst gedrag vertonen. De judolessen hebben daardoor een positieve invloed op het gedrag van kinderen. Dit blijkt uit gesprekken met ouders in 2008. Wel is hierbij als kanttekening aangegeven dat het voor duidelijke conclusies op dat moment nog te vroeg was, omdat het traject nog niet lang werd uitgevoerd. Door de judolessen is de kinderen ook geleerd dat concentratie en inspanning wordt beloond. De kinderen kunnen dit doorvoeren in bijvoorbeeld schoolwerk (Oosterling, 2009).

Door het eten te bereiden, leren de kinderen dat er aandacht nodig is voor de voorbereidingen. Kinderen leren systematisch te denken, vooruit te plannen en overzicht te krijgen. Dit kan in combinatie met de sportconcentratie de leerprestaties versterken (Oosterling, 2009).

Door tijdens de maaltijden kinderen uit hogere klassen in te zetten als ‘tafelhoofd’, verlopen de maaltijden in de lunchpauzes ordelijker dan voorheen, toen er geen tafelhoofden werden ingezet. De leraren kunnen daardoor genieten van hun lunchpauze en oudere kinderen leren hierdoor verantwoordelijkheid te nemen (Oosterling, 2009).

Het onderzoek naar de effecten van Fysieke Integriteit bevindt zich in de beginfase. Wel wordt verwacht dat de positieve effecten in de komende jaren sterker worden. Positieve trends zijn gevonden op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling (Jonkman & De Gruijter, 2014).

De verwachting is dat respect, het beargumenteren van een mening, het verbaal oplossen van conflicten en naar elkaar luisteren een positief effect hebben op het gedrag en de sociale positie van de leerlingen. Leerlingen kunnen hun mening beter beargumenteren en op die manier hun emoties tonen. Daardoor kunnen zij zich beter uiten en verbetert hun gedrag (Jonkman & De Gruijter, 2014).

5.2.5.5 Succesfactoren

Er is in betrekkelijk korte tijd een breed scala aan activiteiten aangeboden door Rotterdam Vakmanstad, de school en andere betrokkenen. De activiteiten zijn gericht op de fysieke, sociale en cognitieve ontwikkeling van kinderen en op de voorbereiding op keuzes in (vervolg)opleiding en werk. De activiteiten worden door de betrokkenen grotendeels positief beoordeeld op hun inhoud. Ook zijn de kernelementen van het programma bij de meeste betrokkenen bekend (Jonkman & De Gruijter, 2014).

Ook in een interview met een vertegenwoordiger van Vakmanstad zijn succesfactoren genoemd. De vertegenwoordiger van Vakmanstad zei over succesfactoren:

” *“dat we zowel (...) op fysiek, sociaal en mentaal niveau insteken. Dus dat we ons op vele lagen inzetten. Dat we een heel leeftijdsplan hebben, dus dat we een langetermijnstrategie hebben. (...) We proberen dus ook de buurt er bij te betrekken. (...) ouderparticipatie is heel belangrijk. (...) Dat we de ouders leren hoe je gezond voedsel kunt maken en wat daar voor ingrediënten nodig zijn, en hoe je dat (...) zelf kunt maken.”*

5.2.5.6 Risicofactoren

Er moet aandacht blijven voor de kernvakken in het basisonderwijs. Het traject van Vakmanstad moet worden geëvalueerd, waarbij de school zich moet afvragen of de methode nog aansluit op de ontwikkeling van de kinderen. De directeur van de school heeft aangegeven dat hier inderdaad werk van wordt gemaakt (Jonkman & De Gruijter, 2014).

Ouders zijn in veel gevallen minder op de hoogte van de afzonderlijke activiteiten die door Vakmanstad worden aangeboden. Wel geven de ouders aan dat zij het prettig vinden dat kinderen op en via school aan buitenschoolse activiteiten kunnen deelnemen (Jonkman & De Gruijter, 2014).

5.2.6 De Zuiderling

5.2.6.1 Focus en doelen

De Zuiderling is een betaalmiddel en is in september 2013 geïntroduceerd in Rotterdam Zuid. Er zijn biljetten van één Zuiderling ontwikkeld en Zuiderlingen kunnen ook worden overgemaakt per sms (NOS.nl, 2013). Een Zuiderling is ongeveer een half uur tijd waard. Bewoners van Rotterdam Zuid kunnen Zuiderlingen verdienen en uitgeven. Een voorbeeld is dat een persoon pianoles geeft aan een ander en daarvoor Zuiderlingen krijgt. Die Zuiderlingen kan hij of zij weer inzetten om zijn of haar tuinhek te laten schilderen (De Zuiderling, geen datum).

De initiatiefnemers van De Zuiderling zijn Luc Manders en Martien Kromwijk. Zij zijn ervan overtuigd dat mensen over capaciteit en kwaliteiten beschikken die niet altijd in de waarde van euro's uit te drukken is. Het inzetten en mobiliseren van het potentieel vormt de basis van het ruilsysteem De Zuiderling. Door De Zuiderling kan onbenut potentieel dus worden ingezet en kunnen onvervulde wensen en behoeften worden vervuld (Manders & Kromwijk, 2013).

De doelgroep van De Zuiderling zijn de bewoners van Rotterdam Zuid, zo'n 200.000 mensen. Iedereen kan deelnemen aan De Zuiderling, jong en oud (Manders & Kromwijk, 2013). De doelstellingen van De Zuiderling zijn (De Zuiderling, geen datum):

1. Meer geluk en welvaart voor iedereen op Rotterdam-Zuid
2. Versterken van de bewoners op Zuid en alle gemeenschapsinitiatieven die meedoen

Er is een missie geformuleerd, namelijk 'Groei van welvaart en geluk op Rotterdam Zuid. Welvaart is daarin de mate waarin behoeften met beschikbare middelen kunnen worden bevredigd en met geluk wordt de mate van tevredenheid met de huidige leefomstandigheden bedoeld (Manders & Kromwijk, 2013). Om de doelen te bereiken, wil De Zuiderling dat er een zo hoog mogelijke omloopsnelheid is van Zuiderlingen (De Zuiderling, geen datum).

5.2.6.2 Werkwijze

Mensen kunnen zich aanmelden per sms. Zij krijgen dan 6 Zuiderlingen als startkapitaal. Het mobiele telefoonnummer doet dienst als 'rekeningnummer', waar Zuiderlingen op kunnen worden bij- en afgeschreven. Mensen kunnen met elkaar in contact komen via de vraag- en aanbod site van De Zuiderling, 'Zuiderlingen Party's', het Zuiderlingen Café, dat maandelijks op het kantoor van De Zuiderling plaatsvindt of men kan bij de Helpdesk van De Zuiderling aankloppen om gekoppeld te worden aan een geschikt persoon. Natuurlijk kunnen mensen ook zelf contact zoeken met bijvoorbeeld familieleden of burens (De Zuiderling, geen datum).

Mensen kunnen hun talenten inzetten om anderen te helpen en op die manier diensten uit te wisselen. De Zuiderlingen worden dus digitaal of in de vorm van Zuiderling biljetten uitgewisseld (De Zuiderling, geen datum).

5.2.6.3 Financieel

De Zuiderling heeft steun gekregen van vrijwilligers en partners. Daardoor zijn de uitgaven voor de voorbereidingen en introductie van De Zuiderling binnen de begroting gebleven. In de Rapportage van 2013 is de financiële verantwoording van 2013 opgenomen. In figuur 5.2.6.1 is het jaaroverzicht weergegeven.

Financiële verantwoording 2013		(alle bedragen excl BTW)	
Inkomsten		Uitgaven	
Inleg deelnemers	€ 175	Huisvesting, beheer	€ 1.892
Gemeente Rotterdam	99.174	Administratie, accountant	2.581
Rabobank	5.165	Lidmaatschap WeHelpen	1.165
Rotterdam Sportsupport	4.000	Algemene kosten	46.393
Bijdrage Helpdesk 2013	40.000	Personeelskosten	25.717
Inkoop deelgemeenten	5.060	Organisatiekosten	73.904
Ondernemerspakketten	5.550	Voorziening subsidie	10.000
Bijdragen co-producenten	2.738	Resultaat	210
Totaal	€ 161.862	Totaal	€ 161.862

Figuur 5.2.6.1: Financiële verantwoording 2013 (De Zuiderling, 2014).

In totaal is er dus €161.862 binnengekomen en uitgegeven. De gemeente Rotterdam heeft €99.174 beschikbaar gesteld aan De Zuiderling. In de toekomst wil De Zuiderling minder gaan steunen op de (gemeentelijke) overheid. In 2014 wordt daar een aanzet voor gedaan. Het is de bedoeling dat instellingen in de zorg, het onderwijs en woningcorporaties meer financieel betrokken raken bij De Zuiderling (De Zuiderling, 2014).

5.2.6.4 Succesfactoren

Een belangrijke succesfactor is de schaal; Rotterdam Zuid is zeer geschikt om een ruilmunt te introduceren, omdat er voldoende diversiteit is en voldoende inwoners zijn, waardoor er voldoende vraag en aanbod is.

Een vertegenwoordiger van De Zuiderling zei in een interview het volgende over succesfactoren:

“(..) het doorzettingsvermogen, het telkens het verhaal blijven vertellen op zoveel mogelijk plekken en ook heel actief mensen helpen. (..) het is gewoon heel hard werken. En onze helpdesk, denk ik dat een heel belangrijk onderdeel is van het succes, dat mensen zien dat het werkt. Je kan iets uitzetten en verder hoort nooit iemand ervan, maar doordat we heel actief ervoor zorgen dat dingen echt geruild worden, dat mensen iets voor elkaar krijgen, dan zeggen ze dat tegen elkaar (..) is mijn badkamer ineens geveerd, of ziet mijn tuin er weer goed uit (..) dat is de reclame die we nodig hebben.”

De vertegenwoordiger van De Zuiderling gaf dus aan dat de helpdesk van De Zuiderling een belangrijk onderdeel is. De helpdesk brengt mensen met elkaar in contact, waardoor er meer mensen Zuiderlingen besteden (Interview met vertegenwoordiger De Zuiderling, 2014).

5.2.6.5 Risicofactoren

De Zuiderling heeft vooraf mogelijke risicofactoren genoemd. Een aantal van die risicofactoren zijn (Manders & Kromwijk, 2013):

1. Introductie van De Zuiderling via Zuiderlingenparty's stagneert
2. Populariteit van De Zuiderling daalt
3. Er wordt geen financiering van de voorbereidingsfase gevonden
4. Vervalsingen en fraude met Zuiderlingen

In het projectplan zijn per risicofactor maatregelen genoemd, om te voorkomen dat de risico's veel effect hebben op De Zuiderling (Manders & Kromwijk, 2013).

In de praktijk bleek het moeilijk om deelnemers te vinden. De groei van het aantal deelnemers ging dan ook langzamer dan verwacht. Ook de organisatie van Zuiderlingenparty's gaat minder snel dan verwacht (De Zuiderling, 2014). Ook hebben de bezochte initiatieven tijd nodig om het gebruik van Zuiderlingen toe te passen. Dit blijkt uit een rapportage van november 2013 (De Zuiderling, 2014). Van de vooraf opgestelde risicofactoren, zijn er dus slechts enkele die in de praktijk spelen.

6 Analyse interviews

In het vorige hoofdstuk zijn de interventies waarvan vertegenwoordigers zijn geïnterviewd beschreven. Het nu volgende hoofdstuk bevat de analyse van de interviews. Er zijn in totaal 18 interviews afgenomen. Naast vertegenwoordigers van de interventies zijn ook ambtenaren van de gemeente Amsterdam en Rotterdam geïnterviewd. Zo is de effectiviteit van het toegepaste beleid en de diverse interventies onderzocht. In bijlage I is de respondentenlijst gevoegd. Voor de analyse van de interviews is gebruik gemaakt van het programma Nvivo, waarin de interviews zijn gecodeerd. Hierin kan een overzicht worden verkregen van wat per onderwerp is gezegd in de interviews. Hieronder volgt per onderdeel een uiteenzetting van de uitkomsten van de interviews, ondersteund met citaten. Dit hoofdstuk bestaat uit twee onderdelen, namelijk het beleid en de interventies. In paragraaf 6.3 wordt ingegaan op de verschillen en overeenkomsten in de visies van de geïnterviewden.

6.1 Beleid

6.1.1 Escalaties als aanleidingen voor de ontwikkeling van beleid

Het ontstaan van beleid heeft in een aantal gevallen te maken gehad met gebeurtenissen in de wereld. Een voorbeeld zijn de aanslagen in New York op 11 september 2001. Vooral de moord op Pim Fortuyn (2002) en de moord op Theo van Gogh (2004) hebben volgens de respondenten veel invloed gehad op het gemeentelijke beleid. Eén van de respondenten vertelde:

” *“Voor Amsterdam is vooral de moord op Van Gogh.. Toen kwam het wel heel dichtbij, bij het stadhuis in de buurt. Ook fysiek, gewoon heel dichtbij. En er ontstonden gewoon wel spanningen in de wijk.”*
– Ambtenaar van Gemeente Amsterdam (AC)

In Amsterdam heeft de moord op Theo van Gogh dus veel impact gehad, waardoor spanningen ontstonden. De gemeente heeft daarop gereageerd met beleid en interventies. Ook in Rotterdam hebben bovengenoemde grote gebeurtenissen invloed gehad op de inwoners van de stad en de samenleving. In een interview kwam dit onderwerp als volgt naar voren:

Interviewer: “(...) dialoog tussen religies, weet u of dat een kernelement is geweest?”
Geïnterviewde: “(...) In het verleden een periode, naar aanleiding van allerlei gebeurtenissen, 9/11, moord op Theo van Gogh, moord op Pim Fortuyn, is dat inderdaad een belangrijk speerpunt geweest en volgens mij zie je ook nu wel weer dat die discussie belangrijk is.”
- Ambtenaar van Gemeente Rotterdam (PB)

Ook onrust in het buitenland kan de verhoudingen tussen bevolkingsgroepen in Amsterdam en Rotterdam beïnvloeden. Een voorbeeld is de onrust tussen Koerden en Turken in Turkije, een aantal jaar terug. Een respondent zei daarover:

” *“Een paar jaar geleden speelde er bijvoorbeeld iets tussen Turken en Koerden in het buitenland wat ook zijn weerslag had op de verhoudingen tussen Turken en Koerden in de stad, zoals demonstraties, vechtpartijen, ruiten ingooien, bedreiging (...)”*
– Ambtenaar van Gemeente Amsterdam (MV)

Onrust, spanningen, maar ook aanslagen in Nederland en de rest van de wereld, kunnen dus de verhoudingen tussen verschillende bevolkingsgroepen in Nederlandse steden beïnvloeden. De gemeenten Amsterdam en Rotterdam spelen op deze spanningen in door bepaalde onderwerpen als speerpunt in hun beleid op te nemen. In beide steden is een netwerk opgebouwd van sleutelpersonen van verschillende bevolkingsgroepen. Er worden gesprekken georganiseerd met deze sleutelpersonen, waarin ideeën en moeilijkheden worden uitgewisseld. Zo ontstaat er een vertrouwensrelatie. In tijden van onrust kan een beroep worden gedaan op deze sleutelfiguren, waardoor escalaties kunnen worden voorkomen. In interviews kwam hierover het volgende naar voren:

“En dat netwerk wordt ook wel gebruikt als er iets speelt in de stad. Dus van etnische groepen bijvoorbeeld, of religieuze conflicten om daar contact mee te leggen en in ieder geval de thermometer in de wijk te steken. In het verleden heette dat de Quick Scan
” Maatschappelijke Onrust. Dat is een beetje een methodiek zeg maar die, en het lijkt wel een beetje op een sociaal calamiteiten plan. En dat idee is gewoon dat je een netwerk hebt, die bouw je op in de koude fase, als er niks aan de hand is. Op het moment dat er wat speelt, dan activeer je dat netwerk en dan stel je een aantal vragen aan dat netwerk.”
– Ambtenaar van Gemeente Rotterdam (PB)

“(…) en binnen die gemeenschappen zijn sleutelfiguren. En het is belangrijk om daar contact mee te onderhouden, als er iets mis gaat.. Daar hebben we ook het Draaiboek Vrede voor (...).
” Imams bijvoorbeeld, van moskeeën, zijn altijd belangrijk. Zij hebben toch een bepaald religieus gezag. En het is goed om daar gewoon, niet alleen in oorlogstijd, contact mee te hebben, maar juist in vreedstijd moet je daar in investeren, naar luisteren..”
– Ambtenaar van Gemeente Amsterdam (AC)

6.1.2 Beleidsveranderingen in de afgelopen jaren

In de afgelopen jaren zijn er beleidsveranderingen ingevoerd, waardoor de gemeenten Amsterdam en Rotterdam nu op een andere manier werken dan voorheen.

6.1.2.1 Stadsdelen en deelgemeenten

Door de respondenten is aangegeven dat er voorheen minder integraal werd gewerkt. Ieder stadsdeel of deelgemeente had zijn eigen problemen, kennis en manier van werken. Voor zowel Amsterdam als Rotterdam geldt dat er op bestuurlijk gebied veel veranderd is. In beide steden zijn de taken van stadsdelen en deelgemeenten bijgesteld. Een respondent zei hierover:

“En die stadsdelen hebben een behoorlijke autonomie gehad, dus die konden qua beleid heel veel zelf bepalen. (...)Door de verandering van de wetgeving nationaal, moest het stadsdeelstelsel van de gemeente Amsterdam op de schop. De stadsdelen bestaan nog wel, maar niet meer in de bestuurlijke vorm zoals ze vóór de verkiezingen bestonden.”
– Ambtenaar van Gemeente Amsterdam (MV)

Verschillende gemeenteambtenaren van Amsterdam gaven in de interviews aan dat de stadsdelen minder betrokken worden bij de ontwikkeling van beleid. Het beleid wordt op centraal niveau ontwikkeld en de stadsdelen kunnen accenten leggen en op die manier het beleid omvormen naar hun wensen en eisen.

In de interviews met gemeenteambtenaren van Rotterdam kwam naar voren dat door het verdwijnen van de deelgemeenten meer integraal moet worden gewerkt door de gemeente. De verwachting van de integrale aanpak is dat beslissingen sneller kunnen worden gemaakt dan voorheen. In een interview kwam dit als volgt naar voren:

” *“Dus dan gaan de dingen gewoon veel makkelijker. Dus (...) dan gaat het veel sneller dan voorheen.”*
- Ambtenaar van de gemeente Rotterdam (FA)

6.1.2.2 Bezuinigingen en subsidies

De afgelopen jaren heeft de economische crisis veel invloed gehad op het beleid en ondersteuning van interventies en initiatieven in Nederland. In Amsterdam en Rotterdam merkten vertegenwoordigers van initiatieven dat subsidies moeilijk te krijgen waren en sommige interventies zijn dan ook niet zeker van hun voortbestaan, zoals in hoofdstuk 5 naar voren is gekomen (zie bijvoorbeeld paragraaf 5.2.4.3). Respondenten hebben over deze ontwikkelingen het volgende gezegd:

” *“We merken het wel. We werken veel met bewoners uit de wijk en die zitten soms in lastige situaties, met uitkeringen bijvoorbeeld, dat is ook allemaal strakker geworden. (...) Dat is ook wel iets wat veranderd is in het overheidsbeleid; er moet meer gescoord worden dan voorheen. Dus waar maak je een goede sier mee. En als politicus, als partij of als gemeentelijk instantie; wat ligt gemakkelijker, wat spreekt mensen meer aan in plaats van wat is inhoudelijk interessant.”*
- Vertegenwoordiger van een interventie in Rotterdam (RM)

Een strenger beleid in het uitgeven van subsidies wordt door een aantal respondenten niet direct als iets negatiefs gezien. Een respondent zei hierover het volgende:

” *“Dat is voor die mensen in kwestie erg, maar dat is voor de samenleving niet erg. De reden dat ik dat zeg, is dat vaak het bereik van die gesubsidieerde initiatieven uitermate klein, uitermate beperkt is.”*
- Vertegenwoordiger van een interventie in Amsterdam (RvdS)

Voor organisaties is het dus moeilijker om subsidies te krijgen. Daarom moeten interventies vaak hard werken om zichzelf te bewijzen en goede resultaten te behalen. Voor een aantal initiatieven is dat een probleem, omdat initiatieven niet de kans krijgen om op te bouwen en een naam te verkrijgen. Dit is in een aantal van de interviews naar voren gekomen als bezwaar tegen de moeilijkheid van het verkrijgen van subsidies.

” *“(...) het heeft ook te maken met het feit dat allerlei budgetten onder druk zijn komen te staan. Vroeger was er gewoon meer mogelijk dan nu. Dus er moeten nu keuzes gemaakt worden, meer dan in het verleden (...). En alles wat vooral te maken heeft met vrijetijdsbesteding en invulling geven aan vrijetijdsbesteding, dat komt dan onder druk te staan, dat is het eerste wat dus afvalt.”*
- Vertegenwoordiger van een interventie in Rotterdam (PvG)

De financiële crisis in Europa heeft dus zijn uitwerking op buurtniveau, omdat er vanuit de overheid moet worden bezuinigd en subsidies moeilijker te verkrijgen zijn voor interventies op kleine schaal. In zowel Amsterdam als Rotterdam speelt dit op het niveau van interventies in de steden.

6.1.2.3 'Participatiesamenleving'

In het huidige beleid is de financiële druk terug te zien, omdat er veel taken op lager niveau worden neergelegd. De bezuinigingen zijn dus voelbaar op gemeentelijk niveau, zoals aangegeven in paragraaf 6.1.2.2. Ook interventies ondervinden dat door de bezuinigingen die vanuit de hogere overheid zijn opgelegd de vraag naar participerende bewoners toeneemt. In interviews werd dit als volgt geuit:

” *“Maar vooral ook burgerparticipatie, dat is een grote wijziging. Ook door de bezuinigingen is mede ingegeven, dat burgers veel meer aan zet moeten komen dan allerlei instanties.”*
- Vertegenwoordiger van een interventie in Amsterdam (BT)

” *“En door bezuinigingen natuurlijk nu, en de kentering natuurlijk dat er veel meer door de burgers zelf moet gedaan worden. Niet meer pampere, maar burgers gewoon bagage meegeven dat ze zelf hun problemen kunnen oplossen.”*
- Vertegenwoordiger van een interventie in Rotterdam (MM)

Burgers moeten dus veel meer zelf doen. Dat is een groot verschil met de verzorgingsstaat die Nederland altijd is geweest. In de Troonrede van 2013 is de participatiesamenleving genoemd en sindsdien is er landelijk veel over gesproken. Burgers moeten zelf meer organiseren, waarbij de overheid een helpende hand kan bieden. In een aantal van de interviews is gesproken over de participatiesamenleving.

” *“Wat ik wel zie gebeuren, is dat het veel meer bij de mensen zelf moet gaan liggen. Dus, waar voorheen dat allemaal mogelijk werd gemaakt en werd gesubsidieerd voor het volk, is nu veel meer het idee dat ze meer ondersteunen in het beleid, dus dat ze meer mogelijk maken, waardoor mensen het zelf kunnen gaan doen. En zichzelf kunnen organiseren (...).”*
- Vertegenwoordiger van een interventie in Amsterdam (MW)

” *“(...) dat is vooral denk ik een terugtrekkende overheid. Dat is een landelijk fenomeen, dus de burger krijgt steeds meer verantwoordelijkheid, die participatiesamenleving is daar een indicatie van.”*
- Vertegenwoordiger van een interventie in Rotterdam (PL)

Een van de respondenten verwoordde de overgang naar de participatiesamenleving als volgt:

” *“En dat is dan ook voor de samenleving niet echt motiverend, want zij moeten de bezuinigingen opvangen, daar komt het dan op neer.”*
- Ambtenaar van Gemeente Amsterdam (MV)

Deze respondent zag de overgang negatief, vanwege de last van de bezuinigingen die op de schouders van burgers komt te liggen. Niet alle respondenten staan negatief tegenover de grotere participerende rol die burgers krijgen. Wel is door verschillende geïnterviewden aangegeven dat de overheid mensen zou moeten begeleiden in het proces naar een veranderende rol van gemeente en inwoners. Inwoners

zouden in kleine stapjes begeleid moeten worden, zodat ze het zelf kunnen. Een uitspraak van één van de respondenten is:

” (...) wat ik in ieder geval probeer, is om te zorgen dat je een soort tussenstap hebt, dat je mensen de helpende hand toereikt. En dat je een soort beweging ziet naar veel meer maatwerk dan tot nu toe.”

- Ambtenaar van Gemeente Rotterdam (CvE)

De meningen van respondenten over de invloed van bezuinigingen zijn dus verdeeld. Een aantal van de respondenten begrijpt de keuzes die worden gemaakt en vindt het terecht dat initiatieven moeten laten zien dat zij effectief werken en moeten bewijzen dat zij verandering kunnen brengen. Andere respondenten zijn minder positief over de invloed van bezuinigingen.

6.1.2.4 Politieke situatie

De politieke situatie is van grote invloed op het beleid van gemeenten. Uit de interviews is gebleken dat er sinds de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2014 onzekerheid heerst. Het kost na gemeenteraadsverkiezingen vaak een paar maanden om een coalitieakkoord te bereiken. In die tijd lopen de meeste beleidszaken wel door, maar na het bereiken van een akkoord moet het nieuwe bestuur zich over het beleid buigen en beslissingen nemen over prioriteiten en financiering. De gemeenteraad en wethouders hebben veel invloed op het beleid dat wordt gevoerd. Dit blijkt uit een aantal uitspraken van respondenten:

” Straks hebben we een nieuw college en dan moeten we gewoon kijken wat voor prioriteiten dat college stelt (...)”

- Ambtenaar van Gemeente Amsterdam (MV)

” Om de zoveel tijd worden de bordjes weer verhangen, als een nieuw college komt.”

- Vertegenwoordiger van een interventie in Rotterdam (VB)

In de volgende paragraaf wordt ingegaan op de invloed die de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2014 hebben op de gemeenten Amsterdam en Rotterdam.

6.1.2.5 Gemeenteraadsverkiezingen 2014

De uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen is in paragraaf 4.1 besproken. Tijdens een aantal van de interviews zijn de uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen aan de orde gekomen. In de interviews met gemeenteambtenaren kwam naar voren dat de uitslag van de verkiezingen van invloed is op de ambtenaren. In interviews werd hierover het volgende gezegd:

” Ik denk dat we stiekem ook een klein beetje wachten op het nieuwe bestuur.
Interviewer: Merk je dat vanuit het stadsdeel? Dat het bijvoorbeeld terugvalt?
Geïnterviewde: We hebben nu wel wat dingetjes on hold gezet. Dat is ook een vorm van beleefdheid, dat je niet teveel gaat bepalen voor ze, laat ze ook even zelf hun visie.. Het is altijd een moeilijke periode, bij een bestuurswisseling. Je hebt dingen die ongoing zijn en die blijven gaan, maar je hebt ook dingen waarvan je denkt van ik wil dat het nieuwe bestuur daar ook wat van vindt. En voordat die er wat van gevonden heeft en het in beleid is gegoten en het uitvoeren.. Daar gaat tijd over heen.”

- Ambtenaar van Gemeente Amsterdam (AC)

” *“Wij hebben geboft, want de wethouder die wij voorheen hadden, die hebben wij weer. (...) dus wat dat betreft heb ik niet echt het gevoel dat wij volledig een andere kant op moeten.”*
– Ambtenaar van Gemeente Rotterdam (FA)

Ook met een aantal vertegenwoordigers van initiatieven is het politieke onderdeel besproken. De vertegenwoordigers gaven aan dat er accentverschillen in visies te merken zijn voor de initiatieven. Dit heeft onder andere te maken met de mate waarin de initiatieven gesteund worden in de vorm van subsidies, zoals in paragraaf 6.1.2.2 naar voren is gekomen. Een van de respondenten gaf in het interview aan wat volgens hem de verschillen zijn tussen twee van de politieke partijen:

” *“Wanneer Leefbaar Rotterdam deel uitmaakt van het college, wordt de nadruk meer op veiligheid gelegd. Bij een college met de Partij van de Arbeid wat meer op participatie.”*
– Vertegenwoordiger van een interventie in Rotterdam (PvG)

Voor de vertegenwoordiger van een interventie in Rotterdam is het verschil in de visies van verschillende politieke partijen dus merkbaar voor de interventie.

In het coalitieakkoord *Volle kracht vooruit* is onder andere opgenomen dat de raad het initiatief Buurt Bestuurt ondersteunt. De overige initiatieven zijn niet specifiek genoemd, maar de term vakmanschap is aangehaald. De term wordt als volgt aangehaald in het coalitieakkoord:

” *“We maken van Rotterdam de stad van het ‘moderne vakmanschap’. Zo wordt Rotterdam weer dé stad van het midden- en kleinbedrijf. Zo krijgen we Rotterdam aan het werk.”*
– coalitieakkoord *Volle kracht vooruit*.

6.2 Interventies

6.2.1 Effectiviteit

De effectiviteit van de interventies die zijn besproken in de interviews hangt voor een groot deel af van de succes- en risicofactoren. In de volgende twee paragrafen wordt ingegaan op de succes- en risicofactoren die volgens de geïnterviewden van toepassing zijn.

6.2.1.1 Succesfactoren

De respondenten is gevraagd wat volgens hen factoren zijn die een interventie succesvol maken. Door verschillende respondenten is samenwerking, communicatie en luisteren naar bewoners genoemd. Ook maatwerk voeren hangt hiermee samen, omdat er interventies moeten worden ingezet die van nut zijn in een bepaald gebied. Een respondent zegt hierover:

” *“Je kunt niet één format loslaten op heel de stad. je moet echt maatwerk leveren en ook de juiste personen daarbij hebben. De meest succesvolle projecten, daar zitten altijd mensen achter die ervoor knokken, dat is een hele belangrijke, de juiste persoon op de juiste plek krijgen.”*
– Ambtenaar van Gemeente Rotterdam (FA)

Maatwerk en de juiste personen op de juiste plek inzetten zijn volgens deze respondent dus van groot belang.

Continuïteit is ook een belangrijke factor volgens de geïnterviewden, omdat een probleem grondig moet worden aangepakt en er naamsbekendheid en vertrouwen moet ontstaan. Een initiatief moet dus langere tijd in een buurt worden uitgevoerd om ervoor te zorgen dat bewoners van de buurt betrokken raken en verschil merken. Wat daarom ook veel gebeurt en wordt nagestreefd, is het betrekken van bewoners bij activiteiten in de buurt en het verbeteren van leefbaarheid in de buurt. In Amsterdam is bijvoorbeeld een ontwerp gemaakt voor de openbare ruimte in een buurt, waarbij bewoners zijn betrokken, waardoor bewoners meer verantwoordelijkheid voor hun leefomgeving voelen. Ook netwerken en sleutelfiguren hebben hierin een rol. Veel van de respondenten benadrukten het belang van een netwerk, waardoor zoveel mogelijk bewoners bereikt worden.

Een manier om zoveel mogelijk bewoners te betrekken is vergaderingen op verschillende plaatsen en verschillende tijden te laten plaatsvinden, zodat er zoveel mogelijk diversiteit van betrokkenen wordt behaald. Een gemeenteambtenaar van Rotterdam zei daarover het volgende:

“(...) de vorm is wel heel erg Hollands, vergaderen, 's avonds, vaak.. Dus dat zorgt ook voor bepaald publiek. Dus in sommige comités, dat vind ik wel grappig, experimenteren ze wel met verschillende locaties en verschillende tijdstippen.”
- Ambtenaar van Gemeente Rotterdam (CvE)

Het betrekken van zoveel mogelijk mensen bij een interventie heeft als voordeel, zo hebben veel respondenten aangegeven, dat er op die manier vertrouwen ontstaat. Een vertegenwoordiger van Thuis Op Straat zei hierover:

“(...) de belangrijkste is dat mensen elkaar kennen. Dat noemen we dan in TOS-termen kennen en gekend worden. Dus we zorgen dat mensen zich weer veilig voelen, door elkaar gewoon ook te durven aan te spreken.”
- Vertegenwoordiger van een interventie in Rotterdam (MM)

Het betrekken van buurtbewoners is in een aantal situaties goed bevallen, omdat buurtbewoners daardoor het idee kregen dat hun inbreng werd gewaardeerd en dat daar echt iets mee werd gedaan. De bewoners zijn daardoor positiever naar hun buurt toe, maar ook naar de gemeente toe zijn zij positiever. Over de betrokkenheid van bewoners waren een aantal respondenten heel enthousiast:

“(...) dat de mensen waar ik mee te maken heb blij zijn dat wij een gezicht hebben gekregen en dat we er zijn en dat we daar zijn, daar, in die buurt. En dat zij dus niet naar het stadsdeel hoeven te komen en dat het ook niet allemaal opgelegd wordt. (...) dat het gedragen wordt door de bewoners zelf. En dat we als overheid er echt voor hen zijn en ook nu eigenlijk ideeën serieus neemt en kijken wat ze daar.. Wat we samen kunnen bereiken in die wijk.”
- Ambtenaar van Gemeente Amsterdam (MB)

“(...) we denken dat dat een heel belangrijk element van een betrokken samenleving is dat mensen het gevoel hebben dat ze een verschil kunnen maken.”
- Vertegenwoordiger van een interventie in Rotterdam (RM)

Ook vroegtijdig actie ondernemen en signaleren zijn belangrijke factoren die het succes van een interventie kunnen vergroten. Veel van de geïnterviewden hebben aangegeven dat problemen

makkelijker op te lossen zijn in een vroeg stadium. Bijvoorbeeld in het geval van burenruzies is dat een belangrijke factor. Als burenruzies niet zijn geëscaleerd, zijn de problemen minder complex en daardoor makkelijker op te lossen.

” *“Want op het moment dat je natuurlijk dingen kunt voorkomen, scheelt dat natuurlijk heel veel ellende, schade en werk.”*
- Ambtenaar van Gemeente Rotterdam (CvE)

De inzet van kinderen moet leiden tot meer sociale controle. Dit blijkt uit de uitspraak dat kinderen de ogen en oren in de buurt moeten zijn. In een aantal interviews werd het belang van het betrekken van kinderen onderschreven, omdat de kinderen de toekomst zijn en voor de stad van groot belang zijn. In Rotterdam wordt door een aantal initiatieven gericht op het leren van vaardigheden aan kinderen. Ook worden jongeren bij een aantal van de initiatieven betrokken, omdat de jongeren, zo zeiden een aantal respondenten, positief moeten worden benaderd. In interviews kwam dit als volgt naar voren:

” *“En het is ook een symbolisch iets, dat jongeren problemen oplossen. Vaak worden jongeren gezien (...) het woord 'jongere' staat al bijna (...) als 'probleem' ook, of probleemveroorzaker. Voor veel ouderen is het woord 'jongere' al geladen, negatief geladen. Zo zien ze ook jongeren die positief in het leven staan en dingen doen in hun vrije tijd en niet alleen maar hun eigen belangen nastreven maar die echt iets voor de maatschappij en voor hun eigen buurt iets willen betekenen.”*
- Vertegenwoordiger van een interventie in Rotterdam (VB)

” *“Leefbaarheid ontwikkelen in de buurt, want ik merk dat de kinderen het cement zijn tussen de bewoners. Op het moment dat er kinderen in de buurt zijn en die spreken een jongere of een oudere op hun gedrag aan, dan accepteren ze dat veel beter dan als ik ze, met mijn 43 jaar, aanspreek op hun gedrag.”*
- Vertegenwoordiger van een interventie in Amsterdam (RT)

De geïnterviewden hebben dus verschillende succesfactoren genoemd. Namelijk maatwerk, de juiste personen op de juiste plek inzetten, waardoor een project ‘getrokken’ kan worden en een langere looptijd van een interventie, zodat zoveel mogelijk mensen kunnen worden betrokken. De betrokkenheid van bewoners is ook een belangrijke factor, omdat mensen vaak graag willen meedenken over het verbeteren van de buurt waarin zij wonen. Continuïteit en betrokkenheid van bewoners zijn dus van belang voor een succesvolle interventie. De signaleringsfunctie die een aantal van de interventies hebben, wordt ook als een succesfactor genoemd door de geïnterviewden. Wanneer problemen vroegtijdig gesignaleerd worden, kan een oplossing worden bedacht en kan escalatie worden voorkomen. Het laatste punt dat door veel van de respondenten is aangehaald als succesfactor is het betrekken van kinderen en jongeren. Door kinderen te betrekken bij het verbeteren van hun buurt, leren zij vaardigheden en worden andere buurtbewoners aangespoord om correct gedrag te tonen. De vaardigheden die de kinderen leren, kunnen zij hun leven lang inzetten, waardoor zij problemen in hun verdere leven op een goede manier kunnen aanpakken.

6.2.1.2 Risicofactoren

Vertegenwoordigers van interventies hebben het idee dat de interventie waar zij bij betrokken zijn werkt en een positieve invloed heeft op de buurt. Toch zijn een aantal van de respondenten ook kritisch naar de interventie. Eén van de respondenten zei in het interview het volgende:

” *“Ja, ik denk (...) dat het een goed doel is, dat we ook echt een verschil kunnen maken, maar je werkt met veel partijen samen en de praktijk is weerbarstig(...).”*
- Vertegenwoordiger van een interventie in Amsterdam (MG)

Samenwerking met verschillende betrokken partijen is door meer geïnterviewden als risicofactor genoemd. Samenwerking tussen verschillende actoren is van belang voor het creëren van een snelle oplossing voor een probleem. Wanneer die samenwerking niet optimaal is, kan dit een risico vormen voor de problemen die spelen.

Een aantal respondenten heeft aangegeven dat de naamsbekendheid en zichtbaarheid van hun initiatief beter zou kunnen, zodat het initiatief meer mensen kan bereiken. Daarvoor is tijd en geld nodig, hebben respondenten aangegeven. Eén van de respondenten zei:

” *“Het belangrijkste wat ontbreekt is gewoon tijd.”*
- Vertegenwoordiger van een interventie in Rotterdam (RK)

Een ander aspect dat de effectiviteit van initiatieven positief zou kunnen beïnvloeden, is de houding van mensen. Veel respondenten gaven aan dat mensen individualistisch leven en liever taken in hun eentje oppakken dan bijvoorbeeld een collectieve schoonmaak dag te organiseren, met andere buurtbewoners.

” *“Onze ervaring leert dat de doorsnee Nederlander erg op zichzelf gericht is en niet snel een ander om hulp zal vragen. Ik heb een woord waarin je me mag citeren bedacht. Dat is het woord ‘vraagschaamte’.”*
- Vertegenwoordiger van een interventie in Amsterdam (RvdS)

Volgens een aantal van de respondenten zouden bewoners dus meer moeten samenwerken en elkaar moeten helpen, zodat initiatieven die gericht zijn op samenwerking tussen bewoners en het helpen van elkaar meer worden gebruikt. Buurtbewoners moeten dan wel bereikt kunnen worden. Dit is volgens een aantal respondenten een lastig punt, omdat niet iedereen mee wil doen. Een uitspraak van een respondent maakt dit duidelijk:

” *“(...) maar het lastige is en blijft natuurlijk, dat als je te maken hebt met de onderkant van de samenleving, dus de meest kwetsbaren, dat het toch ook de meest lastige groep is om echt te bereiken. Omdat die mensen toch in eerste instantie vaak bezig zijn met overleven en niet met leuke projectjes (...).”*
– Ambtenaar van Gemeente Amsterdam (MC)

Het bereiken van alle groepen van de samenleving blijkt dus lastig. Dit is ook naar voren gekomen in paragraaf 6.2.1.1, waar is aangegeven dat men in Rotterdam zoveel mogelijk diversiteit in de betrokkenen bij een interventie wil bereiken, door bijeenkomsten op verschillende tijdstippen en plekken te laten plaatsvinden. Dit is dus een mogelijke oplossing om zoveel mogelijk mensen te kunnen bereiken. Hier hangt mee samen dat er in steden veel verschillende soorten mensen wonen, niet alleen qua afkomst, geloof of leeftijd, maar ook in levensstijl kunnen mensen veel van elkaar verschillen. Dit blijft altijd een risicofactor in het bereiken van mensen en in het samenbrengen van mensen. In een interview werd de volgende uitspraak gedaan:

” *“En die mensen die hebben geen baan en die leven tot 's avonds laat op straat en dat conflicteert natuurlijk heel erg met mensen die 's ochtends wel om half 7 op moeten..”*
– Ambtenaar van Gemeente Amsterdam (MB)

Een gebrek aan vertrouwen is ook een factor die volgens de geïnterviewden een bedreiging kan vormen voor een interventie. Als vertrouwen ontbreekt, zijn mensen minder geneigd om deel te nemen aan activiteiten. Een uitspraak van één van de respondenten is:

” *“(...) als we een keer gaan geloven in de wijsheid die elk mens in zich heeft, dan kunnen we volgens mij een hele mooie samenleving bouwen met elkaar.”*
- Vertegenwoordiger van een interventie in Amsterdam (MW)

Mensen zouden volgens deze respondent dus meer vertrouwen moeten hebben in elkaar en er moet meer worden samengewerkt.

Door de respondenten zijn dus verschillende risicofactoren aangegeven. Samenwerking tussen verschillende partijen is bijvoorbeeld een factor die het succes van een interventie in gevaar kan brengen. Wanneer de samenwerking tussen partijen als Jeugdzorg, de politie en andere maatschappelijke organisaties niet goed loopt, kan een interventie gevaar lopen. Een andere risicofactor voor interventies is een gebrek aan geld en tijd, waardoor geen naamsbekendheid kan ontstaan. In het geval van Thuis Op Straat is geld een risicofactor, omdat de subsidiekraan wordt dichtgedraaid. De interventie is effectief, maar het bestaan ervan dreigt nu in gevaar te komen doordat er geen geld meer wordt vrijgemaakt. De politiek speelt hierin een rol. Dit maakt de politieke situatie tot een risicofactor voor het bestaan en de effectiviteit van interventies.

6.3 Conclusie

Gebeurtenissen als de aanslagen in New York in 2001, de moord op Pim Fortuyn in 2002 en de moord op Theo van Gogh in 2004 hebben invloed gehad op het gemeentelijk beleid. De gebeurtenissen hebben geleid tot meer aandacht voor radicalisering. Via het beleid in Amsterdam en Rotterdam wordt ingezet op het onderhouden van een netwerk, bijvoorbeeld met religieuze instanties, om onrust te voorkomen.

Beleidsveranderingen hebben dus te maken met invloedrijke gebeurtenissen op groot en kleiner schaalniveau. Daarnaast hebben beleidsveranderingen te maken met ontwikkelingen op bestuurlijk gebied. Voor Amsterdam en Rotterdam geldt dat de taken binnen het gemeentebestuur zijn bijgesteld. Stadsdelen en deelgemeenten krijgen beleid opgelegd van het centrale bestuur, waarin zij accenten kunnen leggen. De autonomie van de stadsdelen en deelgemeenten wordt daardoor minder groot.

Bezuinigingen zorgen voor een kentering in het beleid. Interventies lopen het risico om te worden gekort op hun subsidie. Ook de druk op burgers wordt groter, doordat de overheid meer inzet van burgers verlangt. Het doel van de overheid is om een ‘participatiesamenleving’ te creëren, waarbij burgers zelf hun problemen moeten oplossen, maar daarbij begeleid kunnen worden waar nodig. Een aantal respondenten staan negatief tegenover dit idee, omdat de druk op burgers groter wordt en de professionaliteit verdwijnt. Er zijn echter ook respondenten die de bezuinigingen terecht vinden, omdat er in sommige gevallen veel geld wordt gestoken in interventies waarvan onduidelijk is of zij effectief zijn. Wel is door een gemeenteambtenaar van Rotterdam aangegeven dat de gemeente burgers zou moeten begeleiden in hun nieuwe rol, omdat niet mag worden verwacht dat burgers hun problemen direct zelf kunnen oplossen.

De politieke situatie heeft veel invloed op het gemeentelijk beleid en op interventies die in de steden plaatsvinden. De gemeenteraad bepaalt de speerpunten en agendering, waardoor zij veel invloed uitoefenen op de stad. Ambtenaren van beide gemeenten hebben aangegeven dat de periode rond gemeenteraadsverkiezingen onzeker is en dat sommige projecten in zulke periodes *on hold* worden gezet. Dit vertraagt de besluitvorming en zorgt voor onrust. De geïnterviewden hebben aangegeven dat zij de beslissingen van de nieuwe gemeenteraad moeten afwachten. Voor gemeenteambtenaren is dit een gebaar van beleefdheid naar de nieuwe gemeenteraad. Een aantal van de geïnterviewden gaven aan dat de tijd van transitie lastig is, omdat er veel onduidelijkheid heerst.

Er zijn in totaal twaalf vertegenwoordigers van interventies gesproken. De meeste respondenten zijn positief over de effectiviteit van het beleid of de interventie waar zij bij betrokken zijn. Er is gevraagd naar het bereik van de initiatieven, of de doelstellingen worden bereikt en of de respondenten dachten dat de doelgroep van het initiatief bereikt werd. Veel van de respondenten gaven aan tevreden te zijn, maar een aantal respondenten dacht dat het bereik van het initiatief groter kon worden gemaakt, mits daar middelen voor beschikbaar zouden komen. Vrijwilligers zijn bijvoorbeeld nodig om een initiatief uit te kunnen voeren en betaalbaar te houden. Daarnaast hebben veel van de initiatieven subsidies nodig om te kunnen voortbestaan.

Als succesfactoren voor interventies zijn door respondenten maatwerk, samenwerking, communicatie, continuïteit van de interventie en vroegtijdige signalering van problemen genoemd. Samenwerking met en betrokkenheid van bewoners is belangrijk voor het succes van een interventie. Kinderen kunnen in die samenwerking een verbindende rol vervullen, omdat ouders op die manier met elkaar in contact kunnen komen en er daardoor een grote kans bestaat dat zij betrokken raken bij de interventie. Dit komt terug in paragraaf 2.3.1.4.

Vertrouwen, tijd en geld zijn als risicofactoren voor interventies genoemd. Zolang er vanuit bewoners en de overheid geen vertrouwen is in een interventie, kunnen bewoners niet gemakkelijk worden betrokken. Er moet veel tijd en geld in een interventie worden gestoken, voor het zijn waarde kan bewijzen. Die tijd en geld is niet altijd voorhanden, waardoor vooral de kleine, minder bekende interventies gevaar lopen in hun voortbestaan. Subsidieverstrekking is afhankelijk van het gemeentebestuur, waardoor politieke situaties ook een risicofactor vormen voor interventies.

7 Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste en opmerkelijkste bevindingen en de conclusies van het onderzoek gepresenteerd. Hiermee kan uiteindelijk een antwoord worden gegeven op de onderzoeksvraag. Verder worden in dit hoofdstuk aanbevelingen voor toekomstig onderzoek en beleid gedaan.

De onderzoeksvraag van deze scriptie is:

Wat is de onderbouwing en effectiviteit van het gevoerde beleid ten aanzien van bevolkingsgroepen in gemengde wijken in Amsterdam en Rotterdam?

7.1 Bevindingen

7.1.1 Beleid

De politiek bepaalt welk beleid wordt gevoerd. Gemeenteraadsverkiezingen zijn dan ook erg belangrijk voor de koers van in een stad. In maart 2014 hebben gemeenteraadsverkiezingen plaatsgevonden. De uitslag in Amsterdam en Rotterdam was opmerkelijk, omdat de PvdA zetels verloor, terwijl de partij altijd belangrijk is geweest in deze steden. In Amsterdam hebben de partijen D66, SP en VVD een coalitie gevormd en in Rotterdam is de coalitie gevormd door Leefbaar Rotterdam, D66 en CDA. In interviews met gemeenteambtenaren is naar voren gekomen dat de periode na gemeenteraadsverkiezingen altijd onzeker is, omdat er gewacht wordt op de uitgangspunten van het nieuwe bestuur. Verschillende beslissingen worden daarom uitgesteld, wat tot vertraging in besluitvorming en uitvoering van projecten leidt.

Amsterdam en Rotterdam hebben de grootste concentratie niet-westerse allochtonen in Nederland. Een diverse bevolkingssamenstelling is door beide gemeenten als speerpunt genoemd. Amsterdam definieert de bevolkingssamenstelling door te kijken naar diversiteit op het gebied van inkomen, leeftijd en huishoudensamenstelling. De gemeente Rotterdam richt zich bij de definitie van een diverse bevolkingssamenstelling op opleidingsniveau, omdat in Rotterdam sprake is van een onevenwichtige bevolkingssamenstelling op het gebied van opleidingsniveau. Er wonen in Rotterdam meer lager opgeleiden dan hoogopgeleiden. De gemeente Rotterdam wil deze verhouding meer in evenwicht brengen.

De gemeenten Amsterdam en Rotterdam willen aansturen op een diverse bevolkingssamenstelling door voldoende verscheidenheid en beschikbaarheid van woningen aan te bieden en door bedrijven in verschillende sectoren aan te trekken. Daardoor ontstaan er geen extremen in de samenstelling van buurten en wijken.

Doordat Rotterdam aanstuurt op het ontwikkelen van talenten en vaardigheden en veel investeert in scholen, kan dit beleid positief uitwerken voor de sociale cohesie in de stad. De sociale vaardigheden kunnen namelijk het succes in het leven van mensen bevorderen en hebben een positieve uitwerking op de hoogte van het opleidingsniveau van mensen. De interventies Vakmanstad, JOLO en Thuis Op Straat sluiten hier op aan. Ook Stichting Freehouse en De Zuiderling, waarbij talenten worden ingezet voor buurtbewoners of de buurt als geheel, beïnvloeden de sociale cohesie positief.

7.1.2 Leefbaarheid

Het eerste punt dat opvalt is dat de doelstellingen en succesfactoren die door de respondenten zijn genoemd, voor een groot deel overeenkomen met speerpunten in het Amsterdamse en Rotterdamse

beleid. Het feit dat veel interventies gericht zijn op het verbeteren van de leefbaarheid in wijken door een wijk schoon, heel en veilig te maken, sluit bijvoorbeeld aan bij het *Veiligheidsplan Amsterdam 2012-2014* van de gemeente Amsterdam en bij het Programma Veiligheid 2014-2018, *#Veilig010* van de gemeente Rotterdam. In het *Veiligheidsplan Amsterdam 2012-2014* is opgenomen dat voorzieningen in de wijk en participatie van bewoners van belang zijn voor het verbeteren van de leefbaarheid en sociale cohesie in de wijk. Ook in de *Structuurvisie 2040* is het belang van bewonersparticipatie genoemd. Daarnaast is een goed functionerende buurteconomie volgens de gemeente Amsterdam belangrijk voor de leefbaarheid en veiligheid van wijken. In het Programma Veiligheid 2014-2018 van de gemeente Rotterdam, *#Veilig010* wordt benadrukt dat de buitenruimte schoon, heel en groen moet zijn, waardoor een prettig en leefbaar klimaat kan ontstaan en vernielingen en criminaliteit minder aan de orde zijn. Herstructurering past ook bij dit idee, omdat door herstructurering de fysieke kwaliteit van een buurt verbetert en daarmee de leefbaarheid en veiligheid verbeteren. Door herstructurering neemt volgens de gemeente Rotterdam ook de buurtbinding toe, wat bijdraagt aan een hogere mate van sociale cohesie (zie paragraaf 2.3.2.5 en 2.4.3.2). In de *Stadsvisie Rotterdam 2030* is herstructurering een van de doelen, waarbij vooral gericht wordt op het aantrekken van sociale ‘stijgers’, die meestal van allochtone afkomst zijn. Buurtbinding wordt daarnaast als belangrijk aspect gezien om woonmilieus prettiger te maken en daarmee selectieve migratie tegen te gaan.

De interventies die hier goed bij aansluiten zijn PortiekPortiers, Thuis Op Straat en Buurt Bestuurt. De gedachte dat een buurt die schoon is, kan bijdragen aan de sociale cohesie in een buurt, sluit aan bij de theorie van Kleinhans & Bolt (2010) en Broekhuizen & Van Wonderen (2012). Uit deze literatuur blijkt dat straatvuil en verloedering de sociale cohesie negatief beïnvloeden. Ook de *broken windows* theorie (Wilson & Kelling, 1982) vormt bewijs dat verloedering van een buurt een gevoel van onveiligheid teweegbrengt.

7.1.3 Participatie

Uit de interviews is naar voren gekomen dat het overheidsbeleid steeds meer gericht is op participatie van burgers. Verschillende respondenten hebben de ‘participatiesamenleving’ genoemd. De overheid verwacht dat burgers zich meer gaan inzetten en meer zelf moeten doen. Ook vertegenwoordigers van interventies hebben in interviews aangegeven dat betrokkenheid van bewoners belangrijk is voor initiatieven. De interventie Buurt Bestuurt is afhankelijk van participatie van burgers, want burgers worden door de gemeente betrokken bij het opstellen van de belangrijkste knelpunten op het gebied van leefbaarheid en veiligheid in hun buurt. De gemeente Rotterdam werkt op deze manier dus samen met inwoners van de stad om buurten leefbaarder en veiliger te maken. Dit sluit aan op het veiligheidsbeleid van de gemeente Rotterdam, zoals beschreven in het Programma Veiligheid 2014-2018, *#Veilig010*. Ook sluit het aan bij het coalitieakkoord *Volle kracht vooruit*, waarin Leefbaar Rotterdam als grootste partij veel invloed heeft gehad. Naast Buurt Bestuurt dragen ook interventies als PortiekPortiers, De Zuiderling, Croqer, Thuis Op Straat en Freehouse bij aan participatie en betrokkenheid in de buurt. Zowel in de gemeente Amsterdam als in de gemeente Rotterdam bestaan dus initiatieven die gericht zijn op participatie van inwoners van de steden.

Het deelnemen aan activiteiten in de wijk hangt samen met de politieke binding met een buurt, wat voortkomt uit de betrokkenheid die mensen tonen door bijvoorbeeld deel te nemen aan acties voor de buurt. Dit is beschreven in het artikel van Lupi e.a. (2007). Wanneer een persoon zijn betrokkenheid uit door deel te nemen aan acties voor de buurt, bijvoorbeeld georganiseerd vanuit een interventie als Buurt Bestuurt, vormt de persoon een politieke binding met de buurt. Dit draagt bij aan het gevoel van verbondenheid met de buurt en de mate waarin een persoon zich met zijn buurt identificeert (Uzzell e.a., 2002; Williams & Roggenbuck, 1989). De gemeenten Amsterdam en Rotterdam kunnen de

binding met de buurt stimuleren door interventies als Buurt Bestuurt te ondersteunen, bijvoorbeeld in de vorm van subsidies.

7.1.4 Netwerken

Zowel de gemeente Amsterdam als de gemeente Rotterdam willen een netwerk opbouwen en onderhouden met sleutelfiguren in de stad. Doordat de overheid en de sleutelfiguren in de stad elkaar kennen en weten te vinden, is het vertrouwen groter en kan er beter worden samengewerkt. Ook heeft dit invloed op de veiligheidsbeleving, want het uiteindelijke doel is het voorkomen van escalaties als rellen en grootschalige ruzies tussen bevolkingsgroepen. Wanneer er iets speelt in de stad, kunnen de sleutelfiguren worden gevraagd te adviseren en mee te denken in oplossingen. In verschillende interviews is het belang van een dergelijk netwerk naar voren gekomen. Bij Thuis Op Straat werd de signaleringsfunctie als een belangrijke factor genoemd. Daarbij is het van belang dat er met verschillende partijen wordt samengewerkt, waardoor snel en effectief oplossingen kunnen worden geboden. Ook Beterburen en De Treiteraankpak zijn gebaat bij een goede samenwerking met het netwerk van maatschappelijke organisaties, zodat problemen niet escaleren.

In het *Programmaplan Mee(R) Doen* van de gemeente Rotterdam is aangegeven dat dialoog een middel of werkvorm kan zijn om taboes te doorbreken en elkaars wereld te ontdekken en verschillen te overbruggen. De inzet van sleutelfiguren en de dialogen die met deze sleutelfiguren plaatsvinden, is daarom een effectief middel om meer vertrouwen te bereiken. Deze opvatting hangt samen met de interventie Dag van de Dialoog, die gericht is op ontmoeting en dialoog tussen mensen. Daardoor ontstaat meer begrip en verbondenheid. Niet alleen de theorie van Blokland (2009) sluit hierop aan, ook Marshall & Stolle (2004) onderschrijven het belang van sociale interacties. Door interacties ontstaat vertrouwen tussen individuen en dit vertrouwen kan uiteindelijk tot een 'generaliserend vertrouwen' leiden. Voor de gemeenten is dit vertrouwen van groot belang voor de samenwerking, wat de veiligheid en leefbaarheid van de steden op een positieve manier beïnvloedt.

7.1.5 Talentontwikkeling

Een aantal van de interventies is gericht op het ontwikkelen van talent en vaardigheden. Deze interventies zijn vooral op kinderen en jongeren gericht, bijvoorbeeld Vakmanstad, JOLO en Thuis Op Straat. Ook Beterburen, De Zuiderling, Croqquer, Buurt Bestuurt en Freehouse bieden de mogelijkheid om vaardigheden te ontwikkelen. De laatstgenoemde interventies zijn meer gericht op volwassenen. Beterburen en Buurt Bestuurt bieden trainingen aan, waarin mensen bijvoorbeeld kunnen leren hoe zij op een effectieve manier jongeren kunnen aanspreken op hun gedrag. Door veel van de respondenten werd het inzetten van kinderen voor het bereiken van een betere buurt een succesfactor genoemd. De geïnterviewden waren enthousiast over het leren van sociale vaardigheden, waar kinderen hun hele leven voordeel van hebben. De talentontwikkeling komt ook naar voren in het Rotterdamse burgerschapsbeleid, *Kiezen voor Talent*. In het beleidsstuk wordt de nadruk gelegd op het belang van onderlinge interactie, waardoor de talenten van andere burgers kunnen worden ontdekt en de talenten kunnen worden uitgewisseld. De aanwezige diversiteit in de stad is daarbij van belang.

Dit komt overeen met de gevonden literatuur, waarin is aangegeven dat overbruggende, zwakke contacten met mensen die anders zijn dan jijzelf erg belangrijk kunnen zijn voor het vinden van een baan en het verkrijgen van informatie (Granovetter, 1973). Zwakke, overbruggende contacten, ook wel *bridging* contacten genoemd, dragen dus bij aan de ontwikkeling van personen (Putnam, 2000). Een diverse bevolkingssamenstelling is daarom positief voor de ontwikkeling van personen, zowel op persoonlijk- als op professioneel gebied. Een ander voordeel aan het ontwikkelen van vaardigheden is dat sociale vaardigheden kunnen worden ingezet in het maken van contact met vreemden. Uit de literatuur blijkt dat het sociale netwerk van iemand met een hoog opleidingsniveau groter is dan het

sociale netwerk van een lager opgeleid persoon. Dit heeft te maken met het feit dat mensen op school anderen kunnen ontmoeten met dezelfde leeftijd en interesses (Fischer, 1982).

In het geval van JOLO, Thuis Op Straat en PortiekPortiers worden kinderen en jongeren verantwoordelijk gemaakt voor een bepaald onderdeel van de interventie, bijvoorbeeld in de vorm van een jongerenbijbaan bij Thuis Op Straat. Door jongeren verantwoordelijk te maken, worden zij uitgedaagd om hun talenten en vaardigheden in te zetten. Dit past bij het idee van *empowerment*, wat terugkomt in het burgerschapsbeleid *Kiezen voor Talent*. Uit de literatuur blijkt dat een verantwoordelijkheidsgevoel voor de directe leefomgeving kan leiden tot verbetering van de openbare ruimte, waardoor personen zich meer verbonden kunnen voelen met de buurt (Blokland, 2009).

7.1.6 Voorzieningen

Thuis Op Straat organiseert activiteiten in pauzes op basisscholen. Vakmanstad is in zijn geheel verbonden met basisscholen. De interventies combineren daardoor hun inbreng met het basisonderwijs. De organisaties krijgen een plek in basisscholen om hun activiteiten uit te voeren. Dit past bij de gedachte van de gemeente Amsterdam om maatschappelijke voorzieningen samen te brengen door middel van medegebruik, waardoor er gemengd ruimtegebruik en meer samenwerking ontstaat (zie paragraaf 4.3.3).

Er wordt in zowel Amsterdam als Rotterdam ingezet op sport en sportvoorzieningen. De interventies Thuis Op Straat en Vakmanstad zijn bijvoorbeeld verbonden met sport. Het inzetten van sport past bij de inzet van de gemeente Amsterdam op sportvoorzieningen, zoals aangegeven in de *Structuurvisie 2040*. Sport draagt volgens de gemeente Amsterdam bij aan ontmoetingen en contacten tussen mensen van verschillende bevolkingsgroepen en met verschillende leefstijlen. Sport is dus een verbindende factor. Het belang van maatschappelijke voorzieningen, zoals sportvoorzieningen, is ook in de literatuur benadrukt. Volgens Bergeijk e.a. (2008), Gijsberts & Dagevos (2007) en Peters e.a. (2010) zijn maatschappelijke en openbare voorzieningen van belang voor het ontstaan van ontmoetingen en sociale interacties.

7.1.7 Succesfactoren van interventies

In interviews met vertegenwoordigers van initiatieven is aangegeven dat samenwerking met welzijnsorganisaties en de gemeente een belangrijke succesfactor is voor interventies. Ook communicatie met de verschillende betrokken partijen en luisteren naar wensen en problemen van bewoners zijn aangeduid als aandachtspunten.

Door continuïteit kan naamsbekendheid en vertrouwen onder bewoners ontstaan. Daardoor is de kans groter dat mensen zich voor een initiatief willen inzetten, bijvoorbeeld als vrijwilliger. Continuïteit is dus van groot belang voor het succes van een interventie.

Door een aantal van de respondenten is aangegeven dat vroegtijdig actie ondernemen en het signaleren van problemen belangrijk is voor het succes van interventies, omdat problemen in een vroeg stadium gemakkelijker op te lossen zijn dan problemen die al lange tijd spelen.

Een andere succesfactor die in interviews is genoemd, is de inzet van kinderen en jongeren bij het oplossen van problemen. Kinderen en jongeren worden gezien als veroorzakers van overlast, waardoor sommige mensen hen als een probleem beschouwen. Wanneer kinderen en jongeren op een positieve manier worden benaderd, kan dit beeld worden bijgesteld. De jongste inwoners van de stad zijn de toekomst van de stad, dus zij zijn van groot belang. Door kinderen en jongeren vaardigheden te leren, wordt de stad versterkt.

In de beschrijvingen van de interventies in hoofdstuk 5 en in de interviews is naar voren gekomen dat maatwerk een belangrijke succesfactor is van interventies. Verschillende respondenten hebben aangegeven dat een bepaalde manier van werken niet zomaar overal kan worden opgezet, omdat het mogelijk is dat die manier van werken in de ene situatie werkt, maar in een andere situatie niet.

7.1.8 Risicofactoren van interventies

Uit interviews met vertegenwoordigers van interventies blijkt dat er verschillende factoren zijn die een risico kunnen vormen voor interventies. Ten eerste is een niet goedlopende samenwerking met actoren als welzijnsorganisaties genoemd als een risicofactor. Als de samenwerking met organisaties niet optimaal is, kunnen risico's ontstaan in het succes van interventies.

Ook gebrek aan zichtbaarheid en naamsbekendheid is door een aantal respondenten genoemd als factoren die het succes van een initiatief in de weg kunnen staan. Door gebrek aan zichtbaarheid en naamsbekendheid kan het zijn dat het vertrouwen van subsidieverleners en buurtbewoners niet voldoende is om een initiatief tot een succes te maken.

Een gebrek aan vertrouwen hangt ook samen met de houding van mensen. Geïnterviewden hebben aangegeven dat mensen niet openstaan voor collectieve voorzieningen of gezamenlijke aanpakken van bijvoorbeeld het opruimen en schoonmaken van de buurt. Wanneer mensen geen vertrouwen hebben in een interventie, nemen mensen minder snel deel. Het bereik van buurtbewoners is op zichzelf een punt dat veel respondenten hebben genoemd als risicofactor voor interventies. Deelname aan initiatieven draagt bij aan het gevoel van thuishoren en het opbouwen van sociale netwerken. Wanneer mensen niet deelnemen aan activiteiten in de buurt, vormt dit dus een bedreiging voor interventies (Bergeijk e.a., 2008; Dekker, 2007; Forrest & Kearns, 2001).

7.2 Aanbevelingen

7.2.1 Onderzoek

Mogelijk kan in toekomstig onderzoek worden bekeken in welke mate de inzet van vrijwilligers in initiatieven een knelpunt is. Vragen die daarbij gesteld kunnen worden, zijn bijvoorbeeld of initiatieven afhankelijk zijn van vrijwilligers en of er voldoende vrijwilligers zijn. Dit is wellicht afhankelijk van het type initiatief. Door dit te onderzoeken, kan in de toekomst een betere inschatting worden gemaakt van de uitvoerbaarheid van een interventie.

7.2.2 Beleid en interventies

Een aantal van de interventies loopt gevaar in het bestaan door inperking of totale afbouw van subsidies. Het is niet duidelijk waarom door de gemeenten gekozen is om juist deze initiatieven niet langer financieel te steunen. De mogelijkheid zou kunnen worden onderzocht om, indien een initiatief bewezen effectief is, dit initiatief gesteund blijft door de gemeente. Op deze manier kan op lange termijn veel succes worden geboekt, terwijl van nieuwe, kleinere interventies, niet duidelijk is of zij effectief zullen zijn en of de resultaten op lange termijn kunnen worden behaald.

Gemeenten moeten meer waardering moeten tonen voor kleine, succesvolle initiatieven. Juist het voortbestaan van kleine initiatieven zijn van belang voor de samenleving, omdat de diversiteit van de bevolking daardoor wordt vertegenwoordigd. De kleine initiatieven die zijn opgezet door inwoners van de stad zorgen voor een aanvulling op de initiatieven die door de gemeenten zijn geïnitieerd. De 'bottom-up' projecten moeten daarom meer worden geholpen door de overheid, bijvoorbeeld in de vorm van samenwerking en het geven van verantwoordelijkheid aan projecten. Daardoor kan het sociale effect van de projecten vergroot worden.

Het is belangrijk om een goede samenwerking te stimuleren tussen professionals en vrijwilligers. Voor mensen in een buurt is het prettig als mede-buurbewoners betrokken zijn bij een initiatief, omdat zij die mensen kennen en daardoor een vertrouwd gevoel hebben. Daarnaast willen mensen zich graag inzetten voor hun eigen buurt, dus hebben zij een groot verantwoordelijkheidsgevoel en veel motivatie. Dit komt de kwaliteit en kracht van initiatieven ten goede.

Het zou goed zijn als initiatieven en de betrokken actoren informatie kunnen uitwisselen en hun ideeën kunnen tonen. Op die manier kunnen initiatieven en projecten innoveren en kennis vergaren en opdoen. Er zouden bijvoorbeeld kennisdagen georganiseerd kunnen worden, waar vertegenwoordigers van diverse projecten elkaar kunnen ontmoeten en met elkaar kunnen praten over de werkwijze en doelen van de projecten.

Literatuurlijst

- Agnitsch, K., Flora, J., & Ryan, V. (2009). Bonding and Bridging Social Capital: The Interactive Effects on Community Action. *Community Development*, 37(1), 36-51.
- Albert, S. (1953). Comments on the scientific function of the concept of cohesiveness. *American Journal of Sociology*, 59(3), 231-234.
- Amsterdam.nl (geen datum). *Werken aan wijken*. <http://www.amsterdam.nl/wonen-leefomgeving/buurt-bewoner/wijkaanpak/> Laatste geraadpleegd 28-9-2014.
- Amsterdam.nl (2014a). *Amsterdam adviseert Athene bij het versterken van sociale cohesie en buurtparticipatie*. 19 september 2014. Opgeroepen op 28-9-2014 via <http://www.amsterdam.nl/gemeente/organisatie-diensten/economischezaken/thema's/amsterdam-europa/nieuwsberichten/amsterdam-athene/>.
- Amsterdam.nl (2014b). *Focusaanpak 2013-2014*. Opgeroepen op 5-10-2014 van <http://www.amsterdam.nl/wonen-leefomgeving/buurt-bewoner/wijkaanpak/focusaanpak-2013/>.
- Andersson, R., & Bråmån, Å. (2004). Selective migration in Swedish distressed neighbourhoods: can area-based urban policies counteract segregation processes? *Housing Studies*, 19(4), 517-539.
- Arthurson, K. (2012). *Social mix and the city. Challenging the mixed communities consensus in housing and urban planning policies*. Collingwood: CSIRO Publishing.
- Atkinson, R., & Kintrea, K. (2000). Owner-occupation, social mix and neighbourhood impacts. *Policy and Politics*, 28(1), 93-108.
- Baldewsingh, R. (2007, 09 07). *Stand van zaken Dag van Haagse Ontmoeting*. Opgehaald van www.denhaag.nl: <http://www.denhaag.nl/home/bewoners/gemeente/document/Stand-van-zaken-Dag-van-de-Haagse-Ontmoeting.htm>
- Beterburen (2013a). Folder 'Overlast van de burenen?' Amsterdam: Beterburen.
- Beterburen (2013b). *Vervolgconventant buurtbemiddeling Amsterdam 2013-2015*. Amsterdam: Beterburen.
- Beterburen (2014a). <http://www.beterburen.nl/index.php?id=12> Laatste geraadpleegd 5-9-2014.
- Beterburen (2014b). *Jaarverslag 2013*. Amsterdam: Beterburen.
- Blaauw (2012). Databank Methodieken Pedagogische kwaliteit: beschrijving 'PortiekPortiers'. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Geraadpleegd via www.nji.nl/methodieken op: 9-8-2014.
- Blokland, T. (2009). Het belang van publieke familiariteit in de openbare ruimte. *Beleid en Maatschappij*, 36(3), 183-191.
- Blokland, T., & Nast, J. (2014). From public familiarity to comfort zone: the relevance of absent ties for belonging in Berlin's mixed neighbourhoods. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38(4), 1142-1159.
- Bolt, G. (2004). Over spreidingsbeleid en drijfzand. *Migrantenstudies*, 20(2), 60-73.

- Bolt, G., & Torrance, M. I. (2005). *Stedelijke herstructurering en sociale cohesie*. Utrecht: NETHUR.
- Bolt, G., & van Kempen, R. (2000). *Concentratie en segregatie in Nederlandse steden*. In: Kempen, R. van, P. Hooimeijer, G. Bolt, J. Burgers, S. Musterd, W. Ostendorf & E. Snel, *Segregatie en concentratie in Nederlandse steden*. Assen: Van Gorcum.
- Bolt, G., & van Kempen, R. (2008). *De mantra van de mix - Hoe ideaal is een gemengde wijk?* Utrecht: Forum: Institute for Multicultural Development.
- Bolt, G., & van Kempen, R. (2013). Introduction special issue: Mixing neighbourhoods: Success or failure? *Cities*, 35, 391-396.
- Bolt, G., Kleinmans, R., & Lindeman, E. (2011). Sociale samenhang in Amsterdamse buurten. *Rooilijn*, 44(5), 356-361.
- Boonstra, N. & Van Wonderen, R. (2009). *Het goede voorbeeld. Leefbare buurten door de inzet van 'jongeren van de straat'*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Bouwenwonen.net (2009). <http://www.bouwenwonen.net/news/read.asp?id=23739> *JOLO winnaar van Buurtbusiness 2009. Laatst geraadpleegd 9-8-2014*.
- Briggs, de Souza, X. (2007). "Some of my best friends are...": Interracial friendships, class and segregation in America. *City and Community*, 6, 263-290.
- Brodsky, A. E., O'Campo, P. J., & Aronson, R. E. (1999). Psoc in community context: multi-level correlates of a measure of psychological sense of community in low-income, urban neighbourhoods. *Journal of Community Psychology*, 27(6), 659-679.
- Broekhuizen, J., & Van Wonderen, R. (2012). *Samenleven met verschillen - Signaleren van spanningen en versterken van vertrouwen in Amsterdamse buurten*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam/Verwey-Jonker Instituut.
- Burger, P.T., D. van der Graaf, P.A. de Graaf, G.C. Koster & M.L.H. van Rhee (2014). *Analyse verkiezingen gemeenteraad en gebiedscommissies 2014*. In opdracht van de Regiegroep Verkiezingen van de gemeente Rotterdam. Rotterdam: Onderzoek en Business Intelligence (OBI).
- Buurtbestuurt.nl (geen datum). <http://www.buurtbestuurt.nl/Home/OverBuurtBestuurt#> Laatst geraadpleegd: 10-8-2014.
- Buurt Bestuurt (geen datum). Enquête Buurt Bestuurt. Geraadpleegd via <http://www.rotterdam.nl/Clusters/BSB/Directie%20Veiligheid/Document%202014/enquete%200-meting%20260514%20def.pdf> op 20-8-2014.
- Buurtkamer 's Gravenzandelaan. (zonder datum). *Wat is een buurtkamer?* Opgeroepen op 3 11, 2014, van Buurtkamer 's Gravenzandelaan: <http://www.bkgl.nl/>
- CCV (2010). *Overzicht interventies wijkveiligheid. 80 antwoorden op onveiligheid in de wijk. Veiligheid door samenwerken*. Utrecht: Centrum voor Criminaliteitspreventie en veiligheid.
- CCV (2011). *Straatportiers en Portiekportiers. 20 juli 2011*. Geraadpleegd via <http://www.hetccv.nl/dossiers/wijkinterventies/straatportiers-en-portiekportiers> op: 9-8-2014.

- CCV (2013a). *Jongerenbuurtbemiddeling. Stappenplan voor het opzetten van een project jongerenbuurtbemiddeling*. Utrecht: CCV.
- CCV (2013b). http://www.hetccv.nl/instrumenten/Buurtbemiddeling/menu_bb_extra/menu_jongeren/jongerenbb/traingen.html laatst geraadpleegd 8-8-2014.
- CCV (geen datum) *Buurt Bestuurt Infosheet*. Utrecht: Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (CCV).
- Chicagopolice.org (2013). <https://portal.chicagopolice.org/portal/page/portal/ClearPath/Get%20Involved/How%20CAPS%20works/What%20is%20CAPS> laatst geraadpleegd 17-8 2014.
- Claasen, A., Knipping, C., Koopmans, A., & Vierke, H. (2008). *Variatie in brede scholen en hun effecten*. Nijmegen: ITS - Radboud Universiteit Nijmegen.
- Clampet-Lundquist, S. (2007). No more 'Bois Ball. The effect of relocation from public housing of adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 22(3), 298-321.
- CoCon (2011). *Jaarverslag 2010. Buurtbemiddeling Delfshaven*. Coloured Consultancy.
- Coloured Consultancy (2013). www.colouredconsultancy.nl/index.php/jolo laatst geraadpleegd 5-8-2014.
- Croqger (2014). www.croqger.nl. Laatst geraadpleegd 5-9-2014.
- Dagevos, J., Gijsberts, M., & van Praag, C. (2003). *Rapportage minderheden 2003. Onderwijs, arbeid en sociaal-culturele integratie*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Dag van de Dialoog Amsterdam (2014). <http://www.amsterdamdialoog.nl/Amsterdam-Dialoog/> laatst geraadpleegd 2-8-2014.
- Dag van de Dialoog Rotterdam (2014). <http://www.dagvandedialoog.nl/Info/> laatst geraadpleegd 2-8-2014.
- De Bakkerij (geen datum). <http://www.debakkerij.org/projecten/kinderprojecten/> laatst geraadpleegd 9-8-2014.
- DeEnergiekeStad.nl (geen datum). <http://www.deenergiekestad.nl/freehouse/> laatst geraadpleegd: 10-8-2014.
- De Kam, G., & Needham, B. (2003). *Een hele opgave - Over sociale cohesie als motief bij stedelijke herstructurering*. Nijmegen: DGW/NETHUR Partnership.
- Dekker, K. (2007). Social capital, neighbourhood attachment and participation in distressed urban areas. A case study in The Hague and Utrecht, the Netherlands. *Housing Studies*, 22(3), 355-379.
- Dekker, K., & Bolt, G. (2005). Social Cohesion in Post-war Estates in the Netherlands: Differences between Socioeconomic and Ethnic Groups. *Urban Studies*, 42(13), 2447-2470.

- De Treiteraankpak (2013a). *Actieplan. De Treiteraankpak. Intimidatie in de woonomgeving*. Versie januari 2013. Amsterdam: De Treiteraankpak.
- De Treiteraankpak (2013b). *Convenant. De Treiteraankpak. Intimidatie in de woonomgeving*. Versie 24 januari 2013. Amsterdam: De Treiteraankpak.
- De Treiteraankpak (2014). *Rapportage Treiteraankpak 2013. De Treiteraankpak. Intimidatie in de woonomgeving*. Amsterdam: De Treiteraankpak.
- De Zuiderling (geen datum). <http://www.dezuiderling.nl/de-zuiderling/wat-de-zuiderling> *Laatst geraadpleegd 26-8-2014*.
- De Zuiderling. (2013). *De Zuiderling*. Opgeroepen op 3 12, 2014, van <http://www.dezuiderling.nl/de-zuiderling/wat-de-zuiderling>.
- De Zuiderling (2014). 2013rapportage I De Zuiderling. De Ruilmunt op Rotterdam-Zuid, 17 februari 2014. Rotterdam: De Zuiderling.
- Donner, J. (2014). *Beschouw de wijk (weer) als potentiële community*. Bureau Donner (<http://www.bureaudonner.nl/blog/>). *Laatst geraadpleegd 29-7-2014*.
- Eerdmans, B.J., S. Belhaj & H. de Jonge (2014). *Volle kracht vooruit*. Rotterdam. Coalitieakkoord 2014-2018.
- Eigen Haard (geen datum). *PortiekPortiers en Koningsvrouwen*. Geraadpleegd via http://www.eigenhaard.nl/~media/Files/Eigen%20Haard/Projectontwikkeling/Koningsvrouwen/130319_Portiekportier_KvL.ashx op 9-8-2014.
- Eysink Smeets, M., H. Moors, M. Jans, K. Schram (2013). *De bijzondere belofte van Buurt Bestuurt*. Amsterdam: Landelijke Expertisegroep Veiligheidspercepties (LEV), i.s.m. IVA en later Lokaal Centraal, Expertgroep Maatschappelijke Vraagstukken.
- Felling, A. (2004). *Het proces van individualisering in Nederland: een kwarteeuw sociaal-culturele ontwikkeling*. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Fischer, C. (1982). *To Dwell among Friends: Personal Networks in Town and City*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Forrest, R., & Kearns, A. (2001). Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2125-2143.
- Freehouse.nl (geen datum). http://freehouse.nl/#stichting_freehouse laatst geraadpleegd 10-8-2014.
- Friedkin, N. (2004). Social Cohesion. *Annual Review of Sociology*, 30, 409-425.
- Gemeente Amsterdam (2009). *Wonen in de Metropool. Woonvisie Amsterdam tot 2020*. Gemeente Amsterdam: Dienst Wonen.
- Gemeente Amsterdam (2010). *Amsterdamse Wijkaanpak. Uitvoeringsprogramma 2010-2011. Voor een stad in balans*. Gemeente Amsterdam: Programmabureau Amsterdamse wijkaanpak.

- Gemeente Amsterdam (2011a). *Structuurvisie Amsterdam 2040. Economisch sterk en duurzaam*. Gemeente Amsterdam: Dienst Ruimtelijke Ordening.
- Gemeente Amsterdam (2011b). *Veiligheidsplan Amsterdam 2012-2014*. Amsterdam: Directie Openbare Orde en Veiligheid.
- Gemeente Amsterdam (2012). *Geen burgerschap zonder hoffelijkheid*. Amsterdam: Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling, Afdeling Burgerschap en Diversiteit.
- Gemeente Amsterdam (2013). *Top600. Met zorg aangepakt!* Amsterdam: Programmabureau Top600.
- Gemeente Amsterdam (2014). *Fact sheet Leefbaarheidsindex Periode 2010-2013*. Gemeente Amsterdam Bestuursdienst, Bureau Onderzoek en Statistiek.
- Gemeente Rotterdam (2007). *Stadsvisie Rotterdam 2030. Ruimtelijke Ontwikkelingsstrategie 2030*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.
- Gemeente Rotterdam (2011a). *Uitvoeringsprogramma Woonvisie 2010-2014*. Gemeente Rotterdam: Stadsontwikkeling, Afdeling Wonen.
- Gemeente Rotterdam (2011b). *Burgerschapsbeleid. Participatie: Kiezen voor Talent. (de invulling van het Burgerschapsbeleid voor de jaren 2012 tot 2015)*. Gemeente Rotterdam.
- Gemeente Rotterdam (2011c). *Mee(R) doen: Rotterdammers in actie. Integratieaanpak*. Gemeente Rotterdam: Afdeling Dienst, Jeugd, Onderwijs en Samenleving, afdeling Samenleving.
- Gemeente Rotterdam (2012). *12 Rotterdam Sociaal gemeten. 4^e meting Sociale Index*. Gemeente Rotterdam: Cluster Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Gemeente Rotterdam (2013). *Programma veiligheid 2014-2018. #Veilig010*. Gemeente Rotterdam: Directie Veiligheid – Projectteam V.
- Gijsberts, M., & Dagevos, J. (2005). *Uit elkaars buurt. De invloed van etnische concentratie op integratie en beeldvorming*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Gijsberts, M., & Dagevos, J. (2007). *Interventies voor integratie - Het tegengaan van etnische concentratie en bevorderen van interetnisch contact*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Gijsberts, M., Vervoort, M., Havekes, E., & Dagevos, J. (2010). *Maakt de buurt verschil? - De relatie tussen de etnische samenstelling van de buurt, interetnisch contact en wederzijdse beeldvorming*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Graham, E., Manley, D., Hiscock, R., Boyle, P., & Doherty, J. (2009). Mixing housing tenures: is it good for social wellbeing? *Urban Studies*, 139-165.
- Granovetter, M. S. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360-1380.
- Gross, N., & Martin, W. E. (1952). On group cohesiveness. *American Journal of Sociology*, 57(6), 546-564.
- Guest, A., & Wierzbicki, S. (1999). Social ties at the neighbourhood level: two decades of Gss evidence. *Urban Affairs Review*, 35, 92-111.

- Hajer, M.A. & M. Maussen (2004). *Betekenisgeving aan de moord: een reconstructie*. In: *Socialisme & Democratie* 61(12): 10-18.
- Hartog, P. & Verduin, M. (2012). *Methodebeschrijving Thuis Op Straat. Databank Effectieve sociale interventies*. Utrecht: MOVISIE.
- Hazeu, C. A., Jager-Vreugdenhil, M., Boonstra, N. G., & Winsemius, P. (2005). *Buurtinitiatieven en buurtbeleid in Nederland anno 2004: Analyse van een veldonderzoek van 28 casussen*. 's Gravenhage: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- HetCCV.nl (2010). *Jongerenbuurtbemiddeling*. Geraadpleegd via <http://www.hetccv.nl/dossiers/wijkinterventies/jongerenbuurtbemiddeling> op 6-9-2014.
- Holt-Jensen, A. (2000). Evaluating housing and neighbourhood initiatives to improve the quality of life in deprived urban areas. *GeoJournal*, 51(4), 281-291.
- Hooimeijer, P., & Van Kempen, R. (2000). *De mogelijke doelen van beleid*. In: *Kempen, R. van, P. Hooimeijer, G. Bolt, J. Burgers, S. Musterd, W. Ostendorf & E. Snel, Segregatie en concentratie in Nederlandse steden*. Assen: Van Gorcum.
- Hylkema, C. & J. Slot (2014). *Verkiezingen 2014. Gemeenteraad Amsterdam. Definitieve uitslag*. Gemeente Amsterdam, Bureau Onderzoek en Statistiek.
- Jeannetworks.net (geen datum). http://jeannetworks.net/#/jeannetworks/cv_jeanne_van_heeswijk/ CV Jeanne van Heeswijk. Laatst geraadpleegd: 10-8-2014.
- Jonkman, H.B. & M.J. de Gruijter (2014). *De opstart van Vakmanstad. Resultaten 2012-2013*. Rotterdam: De Verre Bergen.
- Kalmijn, M. (1998). Intermarriage and homogamy: causes, patterns, trends. *Annual Review of Sociology*, 24, 395-421.
- Karsten, L., Lupi, T., & de Stigter-Speksnijder, M. (2013). The middle classes and the remaking of the suburban family community: evidence from the Netherlands. *Journal of Housing and the Built Environment*, 28(2), 257-271.
- Karyotis, S., Tadjman, T., Masson, K., de Jong, K., & de Jong, W. (2005). *Jeugd en Buitenruimte. Het Thuis op Straat Project*. Rotterdam: RISBO Contractresearch BV / Erasmus Universiteit.
- Kearns, A., & Forrest, R. (2000). Social cohesion and multilevel urban governance. *Urban Studies*, 37(5-6), 995-1017.
- Kearns, A., & Mason, P. (2007). Mixed tenure communities and neighbourhood quality. *Housing Studies*, 22(5), 661-691.
- Kenniscentrum Wonen-Zorg. (2011). *Buurtkamers: positieve uitstraling op de buurt*. Opgehaald van Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg: http://www.kcwz.nl/dossiers/buurtprojecten/buurtkamers_positieve_uitstraling_op_de_buurt
- Kleinmans, R., & Bolt, G. (2010). *Vertrouwen houden in de buurt - Verval, ervaring en collectieve zelfredzaamheid in stadsbuurten*. Onderzoeksinstituut OTB / Universiteit Utrecht / Nicis Institute.

- Kleinans, R., Veldboer, L., & Duyvendak, J. W. (2000). *Integratie door differentiatie? Een onderzoek naar de sociale effecten van gemengd bouwen*. Nieuwegein: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.
- Lamers, N. (2005). *Evaluatie wijkprojecten. Een evaluatieonderzoek naar de uitvoering en resultaten van twee wijkprojecten in Tilburg*. Tilburg: Wetenschapswinkel Universiteit van Tilburg.
- Lancee, B., & Dronkers, J. (2008). Etnische diversiteit. Sociaal vertrouwen in de buurt en contact van autochtonen en allochtonen met burens. *Migrantenstudies*, 24(4), 224-249.
- Levine, J. M., & Moreland, R. L. (1990). Progress in small group research. *Annual Reviews Psychol.*, 41, 585-634.
- Lott, A. J., & Lott, B. E. (1965). Group cohesiveness as interpersonal attraction: a review of relationships with antecedent and consequent variables. *Psychological Bulletin*, 64(4), 259-309.
- Lub, V. (2013). *The product of design. Veiligheidsbeleid op Amerikaanse leest geschied*. In: Justitiële verkenningen. Kijken naar Amerika. Jaargang 39, nummer 8, pp. 23-36.
- Lub, V. (2013, 4 24). *Wijkenbeleid te vaak symbolisch*. Opgeroepen op 3 13, 2014, van Sociale Vraagstukken: <http://www.socialevraagstukken.nl/site/2013/04/24/wijkenbeleid-te-vaak-symbolisch/>
- Lupi, T., Walberg, A., & Musterd, S. (2007). *Pioniers in place making. Proeftuin IJburg*. Gouda: Habiforum.
- Maloutas, T., & Malouta, M. P. (2004). The glass menagerie of urban governance and social cohesion: Concepts and stakes/concepts as stakes. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28(2), 449-465.
- Manders, L. & M. Kromwijk (2013). Projectplan 'de Zuiderling'. T.b.v. Stadsinitiatief Rotterdam. De Ruilmunt op Rotterdam Zuid. Groei van welvaart en geluk op Rotterdam Zuid "Peoples money for peoples communities". Rotterdam: De Zuiderling.
- Marks, P.K. & van Sluis, A. (2012) *Consolideren en doorzetten: tien jaar Rotterdams veiligheidsbeleid*. Secondant, (3-4), 46-49.
- Marshall, M. J., & Stolle, D. (2004). Race and the city: Neighborhood context and the development of generalized trust. *Political Behavior*, 26(2), 125-153.
- Masson, K., S. Karyotis en W. de Jong (2002). *De straat aan de jeugd. Een ontwikkelingsgericht onderzoek naar drie jaar Thuis op Straat*. Amsterdam: Askant.
- McPherson, M., Smith-Lovin, L., & Cook, J. M. (2001). Birds of Feather: Homophily in Social Networks. *Annual Review of Sociology*, 27, 415-444.
- Movisie (2001). *Jongeren lossen het op met JOLO. Praktijkvoorbeeld 14 april 2001*. <http://www.movisie.nl/praktijkvoorbeeld/jongeren-lossen-jolo> *Laatst geraadpleegd 5-8-2014*.

- Movisie (2013). *Drie manieren om het sociale weefsel te versterken. Decentralisatie zoekt vrijwilligersorganisatie: deel 3*. 16 december 2013. <http://www.movisie.nl/artikel/drie-manieren-om-sociale-weefsel-te-versterken>. Laatst geraadpleegd 5-8-2014.
- Nederland in Dialoog (2014). <http://www.nederlandindialoog.nl/Beginpagina/> laatst geraadpleegd 2-8-2014.
- Nieuwsbrief Dag van de Dialoog (2014). <http://www.amsterdamdialoog.nl/nieuws/60> 'Jij maakt het verschil!' Gepubliceerd op 21-6-2014. Laatst geraadpleegd 2-8-2014.
- Nieuwwij. (geen datum). *Amsterdam met Hart en Ziel*. Opgeroepen op 11 01, 2014, van Wij. Verbindt de verschillen: <http://www.nieuwwij.nl/wij-land/amsterdam-met-hart-en-ziel/>
- Nordeman, L. & Visser, E. (2012) *The Limitations and Possibilities of Co-Creation in the Public Domain of Rotterdam*. In: Proceedings Cultural Attitudes Towards Communication and Technology 2012. Murdoch University, Murdoch, pp. 259-269.
- NOS.nl (2013). *Nieuw betaalmiddel in Rotterdam*. <http://nos.nl/artikel/546290-nieuw-betaalmiddel-in-rotterdam.html> (31-8-2013). Laatst geraadpleegd 26-8-2014.
- Novum. (2007, 09 26). *Eerste aflevering Dag van de Haagse Ontmoeting*. Opgeroepen op 11 1, 2014, van <http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1504014/2006/09/26/Eerste-aflevering-Dag-van-de-Haagse-Ontmoeting.dhtml>
- Oosterling, H. (2009). *Woorden als daden. De samenvatting*. Rotterdam Vakmanstad/Skillcity 2007-2009. Rotterdam: Programmabureau Pact op Zuid.
- Ouwehand, A., & Doff, W. (2013). Rotterdam zet symboolpolitiek door. *Tijdschrift voor de volkshuisvesting*(5), 6-12.
- Parool.nl (2013). *Familie Dimitrov mag uit huis gezet worden wegens wangedrag*. <http://www.parool.nl/parool/nl/4036/AMSTERDAM-NOORD/article/detail/3489183/2013/08/08/Familie-Dimitrov-mag-uit-huis-gezet-woorden-wegens-wangedrag.dhtml> (8-8-2013). Laatst geraadpleegd 16-11-2014.
- Paternotte, J., E. van der Burg & L. Ivens (2014). *Amsterdam is van iedereen. Coalitieakkoord 2014-2018*.
- Permentier, M., & Bolt, G. (2006). *Woonwensen van allochtonen*. Utrecht: NETHUR.
- Permentier, M., Kullberg, J., & van Noije, L. (2013). *Werk aan de wijk. Een quasi-experimentele evaluatie van het krachtwijkenbeleid*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Peters, K., Elands, B., & Buijs, A. (2010). Social interactions in urban parks: Stimulating social cohesion? *Urban Forestry & Urban Greening*, 9(2), 93-100.
- Platform 31. (zonder datum). *De Rotterdamwet helpt*. Opgeroepen op 03 14, 2014, van Platform 31: <http://www.platform31.nl/wijkengids/13-wetten-van-de-wijkaanpak/13-7-de-rotterdamwet-helpt>
- Platform Corpovenista (2012). *Vakgemeenschap Sociale Stijging richt zich op thema 'werken' in Enschede (7 juni 2012). Een verslag*. Geraadpleegd via

http://kennisbank.platform31.nl/websites/kei2011/files/KEI2003/kei-files/Corpovenista/PlatformCorpovenista_Verslag_vakgemeenschap_Enschede_juni2012.docx op 6-9-2014.

Potapchuk, W. R., Crocker, J. P., & Schechter Jr., W. H. (1997). Building community with social capital: Chits and chums or chats with change. *National Civic Review*, 86(2), 128-139.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone*. New York: Simon and Schuster.

Putnam, R. D. (2007). E Pluribus Unum: Diversity and community in the twenty-first century The 2006 Johan Skytte Prize Lecture. *Scandinavian Political Studies*, 30(2).

Raad van State. (2013). *Samenvatting advies wetsvoorstel uitbreiden instrumentarium om leefbaarheidsproblemen in grote steden aan te pakken*. Opgeroepen op 26, 2014, van www.raadvanstate.nl: http://www.raadvanstate.nl/adviezen/samenvattingen/tekst-samenvatting.html?id=208&summary_only=

RMO (2008). *Tussen flaneren en schofferen. Een constructieve aanpak van het fenomeen hangjongeren (advies 43)*. Amsterdam: Uitgeverij SWP. Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.

Rotterdam.nl (2014). *Buurt Bestuurt Blijft!* Nieuwsbrief Buurt Bestuurt. Voorjaarseditie. Maart 2014. Geraadpleegd via http://www.rotterdam.nl/Clusters/BSD/Directie%20Veiligheid/Buurt%20Bestuurt/Nieuwsbrief_Buurt%20Bestuurt_maart_2014.pdf op 6-9-2014.

Schrijfhetoop.nl (geen datum). *Interview met Jeanne van Heeswijk*. http://www.schrijfhetoop.com/pdf/Interview_Jeanne_van_Heeswijk_Schrijf_het_op.pdf laatst geraadpleegd: 23-9-2014.

Slenders, J., O. Plokhooij, D. Driessen, A. Verstraten, M. Mittelmeijer & E. van Steen (2008). *Vlinderlijke eenvoud, vlinderlijke kracht. Deel 1 – Vlinderlijke Eenvoud. Ontmoeting in dialoog*. Amsterdam: Nationale Coördinatie Dag van de Dialoog, 2008.

Smets, S. (2012). *De mode uit het naaiatelier shown in de wijk. Kunstenaar Jeanne van Heeswijk wil de bewoners van de Rotterdamse Afrikaanderwijk samenbrengen met haar kunst*. Uit: NRC Handelsblad, 4 januari 2012.

Stichting Freehouse. (zonder datum). *Wijkcoöperatie Afrikaanderwijk*. Opgeroepen op 14, 2014, van Freehouse: http://www.freehouse.nl/#wijkcooperatie_afrikaanderwijk.

Stichting Thuis Op Straat Centraal (2013). *Jaarverslag 2013*. Rotterdam: Thuis Op Straat.

Strooij, H. (2011). *JOLO-vrijwilligers maken indruk op leden raadscommissies*. Geraadpleegd via <http://www.heraut-online.nl/heraut-online/heraut-online/?itemid=16804> op 6-9-2014.

Tasan-Kok, T., van Kempen, R., Raco, M., & Bolt, G. (2013). *Towards Hyper-Diversified European Cities: A Critical Literature Review*. Utrecht: Utrecht University, Faculty of Geosciences.

Thuis Op Straat – www.thuisopstraat.nl laatst geraadpleegd 26-7-2014.

- Tinga, F. (geen datum). *Cultureel ondernemerschap als strategie. De inzet van kunst in stedelijke vernieuwingswijken*. Geraadpleegd via http://www.nai.nl/content/993067/cultureel_ondernemerschap_als_strategie op 6-9-2014.
- Toetscommissie interventies jeugd (TIJ) (2012). *Eerste TIJ-rapportage over zeven jeugdinterventies*. Rotterdam: Toetscommissie interventies jeugd.
- Tolsma, J., van der Meer, T., & Gesthuizen, M. (2009). the impact of neighbourhood and municipality characteristics on social cohesion in the Netherlands. *Acta Politica*, 44(3), 286-313.
- Tonkens, E. H., Koffijberg, J. A., Enthoven, M., & Hoijtink, M. A. (2006). *Praten helpt. Evaluatie van de Dag van de Dialoog in Amsterdam*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Uitermark, J. (2003). 'Social mixing' and the management of disadvantaged neighbourhoods: the Dutch policy of urban restructuring revisited. *Urban Studies*, 40(3), 531-549.
- Uunk, W., & Martinez, S. D. (2002). *Wijken in beweging - Migratie in en uit concentratiewijken*. Assen: Koninklijke van Gorcum.
- Uzzell, D., Pol, E., & Badenas, D. (2002). Place Identification, Social Cohesion, and Environmental Sustainability. *Environment and Behavior*, 34, 26-53.
- Vakmanstad.nl (geen datum). *Werkwijze*. <http://www.vakmanstad.nl/page/organisatie> Laatst geraadpleegd 6-9-2014.
- Van Beckhoven, E., & van Kempen, R. (2002). *Het belang van de buurt. De invloed van herstructurering op activiteiten van blijvers en nieuwkomers in een Amsterdamse en Utrechtse buurt*. Utrecht: DGW/NETHUR Partnership.
- Van Bergeijk, E., Kokx, A., Bolt, G., & van Kempen, R. (2008). *Helpt herstructurering? Effecten van stedelijke herstructurering op wijken en bewoners*. Delft: Eburon.
- Van den Bosch, A. (2013). *Methodebeschrijving Jongeren Lossen het Op. Databank Effectieve sociale interventies*. Utrecht: Movisie.
- Van den Brink, G. J. M., Schulz, J. M., Boluijt, B., van der Krieken, K. H. J., & Lemm, J. (2011). *Het bewegen van bewoners en bouwers: Eigen Haard en zelfredzaamheid in Amsterdamse wijken*. Tilburg: Tilburgse School voor Politiek en Bestuur (TSPB).
- Van der Bol, B., & Hoogstad, M. (2011, February 22). Lucratieve woningsplitsing zet leefbaarheid onder druk. *NRC Handelsblad*.
- Van der Graaf, P., Nieborg, S., Oudenampsen, D., & Wentink, M. (2006). *Eindevaluatie Onze Buurt aan Zet. Een thematische vergelijking van tien steden*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Van de Star, R. (2014). *Croqquer. Krijg samen meer voor elkaar*. Croqquer.
- Van Gent, W. (2009). De noodzaak van ontrafeling van problemen in stedelijk beleid: het 40-wijkenprogramma. In S. Musterd, & W. Ostendorf, *Problemen in wijken of probleemwijken?* (pp. 85-87). Assen: Koninklijke Van Gorcum B.V.

- Van Heeswijk, J. (2011). *Art and Social Change: learning collectively to take responsibility*. Geraadpleegd via http://jeanetworks.net/#/essays/art_and_social_change%3A_learning_collectively_to_take_responsibility/ op 10-8-2013.
- Van Kempen, R., & Bolt, G. (2009). Social cohesion, social mix and urban policies in the Netherlands. *Journal of Housing and the Built Environment*, 24(4), 457-475.
- Van Kempen, R., & Bolt, G. (2012). Social consequences of residential segregation and mixed neighborhoods. In D. F. Clapham, W. A. Clark, & K. Gibb, *The SAGE handbook of housing studies* (pp. 439-460). London: SAGE.
- Van Steden, R., B. van Caem & H. Boutellier (2011). *The 'hidden' strength of active citizenship: The involvement of local residents in public safety projects*. *Criminology and Criminal Justice*, 11(5), 433-450.
- Van Wonderen, R., & Cohen, M. (2013). *Handreiking weerbare buurten*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.
- Van Woudenberg, R. (2005) *Het logboek van Thuis Op Straat: instrument voor kwaliteitsverbetering?* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Vaske, J., & Kobrin, K. (2001). Place Attachment and Environmentally Responsible Behavior. *The Journal of Environmental Education*, 32(4), 16-21.
- Veldboer, L., Kleinhans, R., & Duyvendak, J. W. (2002). The diversified neighbourhood in Western Europe and the United States: How do countries deal with the spatial distribution of economic and cultural differences? *Journal of International Migration and Integration*(3), 41-64.
- Versbeton.nl (2013). <http://versbeton.nl/2013/03/de-makers-van-rotterdam-3-jeanne-van-heeswijk/laatst-geraadpleegd:10-8-2013>.
- Vervoort, M. (2011). *Living together apart? Ethnic concentration in the neighbourhood and ethnic minorities' social contacts and language practices*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Verwijs, R., Boonstra, N., Van Wonderen, R. (2010). *Voel je thuis op straat. Onderzoek naar bewonersbetrokkenheid en leefbaarheid in de wijk de Stevenshof in Leiden*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Völker, B., Flap, H. D., & Lindenberg, S. (2007). When are neighbourhoods communities? Community in Dutch neighbourhoods. *European Sociological Review*, 99-114.
- Volkskrant.nl (2013) *'Treitergezin' Dimitrov de wijk uit gezet*. <http://www.volkskrant.nl/dossier-archief/treitergezin-dimitrov-de-wijk-uit-gezet~a3504117/> (5-9-2013) Laatst geraadpleegd 16-11-2014.
- Vols, M. (2014) *Neighbors from hell: Problem-solving and housing laws in the Netherlands*. The Arizona Summit Law Review, Comprehensive Law Issue (Volume VII), p. 507-526.

- Wegwijzerjeugdveiligheid.nl (2013). *Buurtbemiddeling*. Geraadpleegd via <http://www.wegwijzerjeugdveiligheid.nl/instrumenten/database-aanpakken-jeugdgroepen/details/jongerenbuurtbemiddeling/> op 6-9-2014.
- Wessel, T. (2009). Does diversity in urban space enhance intergroup contact and tolerance? *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 91 (1): 5-17.
- Williams, D., & Roggenbuck, J. (1989). Measuring Place Attachment: Some Preliminary Results. *NRPA Symposium on Leisure Research*. San Antonio, TX.
- Wilson, J. Q., & Kelling, G. L. (1982). Broken windows. *Atlantic monthly*, 249(3), 29-38.
- Wittebrood, K. (2000). Buurten en geweldscriminaliteit: een multilevel-analyse. In: Mens en maatschappij, jg. 75, nr. 2, p. 92-109.
- Wittebrood, K., & Permentier, M. (2011). *Wonen, wijken en interventies. Krachtwijkenbeleid in perspectief*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Zijderveld, A. (1988). *De culturele facto: een cultuursociologische wegwijzer*. Culemborg: Lemma.
- Zorgatlas.nl (2013). *Nationale Atlas Volksgezondheid. Niet-westerse allochtonen 2011. Per gemeente*. Bilthoven: RIVM.

Bijlage I: Respondentenlijst

Amsterdam

Gemeente: 4 ambtenaren

Initiatieven/interventies:

Beter Buren – 1 vertegenwoordiger

Croqqr – 1 vertegenwoordiger

Dag van de Dialoog – 1 vertegenwoordiger

PortiekPortiers – 1 vertegenwoordiger

De Treiteraankpak – 1 vertegenwoordiger

Rotterdam

Gemeente: 2 ambtenaren

Initiatieven/interventies:

Buurt Bestuurt – 1 vertegenwoordiger

JOLO – 1 vertegenwoordiger

Freehouse – 1 vertegenwoordiger

Vakmanstad – 1 vertegenwoordiger

De Zuiderling – 1 vertegenwoordiger

Thuis op Straat (TOS) – 1 vertegenwoordiger van vestiging Charlois

Thuis op Straat Centraal (TOS Centraal) – 1 vertegenwoordiger